ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ

Τόμος 28ος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημήτρης Π. Δρακούλης

Πόλεις, κώμες και χωριά της Επαρχίας Ελλάδος στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο (4ος-6ος αιώνας)

Εισαγωγή

Σκοπός της εργασίας είναι η συμβολή στη διερεύνηση της οργάνωσης του δικτύου των οικισμών στις περιοχές που ανήκαν διοικητικά στην *Επαρχία Ελλάδος* κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο (ΠΒΠ) (4ος-6ος μ.Χ. αι.). Η περίοδος αυτή θεωρείται ως αρχή της βυζαντινής ή και ως η παρακμιακή εξέλιξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, χωρίς να εξετάζεται η αυτοτέλεια και η πρωτοτυπία των δραστηριοτήτων της. Υποστηρίζεται ότι η θεωρία της παρακμής κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο δεν μπορεί να γίνει δεκτή και αντ' αυτού ένα σχήμα μετασχηματισμού είναι πιο ρεαλιστικό[1]. Στόχοι της μελέτης είναι ο εμπλουτισμός των ιστορικο-γεωγραφικών γνώσεων για το δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* και ο συσχετισμός αυτών των πληροφοριών με τα δίκτυα επικοινωνίας και τις πολιτισμικές ανταλλαγές. Επίσης, στόχοι είναι η χαρτογραφική αναπαράσταση και γενικότερα η ένταξη της περιοχής στο ευρύτερο ιστορικό-γεωγραφικό της πλαίσιο.

Πηγές

Ως πρωτογενείς πηγές για την περιφερειακή οργάνωση των οικισμών χρησιμεύουν μια σειρά κειμένων - καταλόγων που αντανακλούν τις διαχρονικές διοικητικές αλλαγές και την πολιτική δομή της αυτοκρατορίας σε σχέση με την περίοδο μελέτης. Οι πηγές αυτές αναπαράγουν τη διοικητική δομή, υπογραμμίζουν την ιεραρχία που διέπει όλη την κοινωνία της περιόδου και κυρίως διευκολύνουν τις φορολογικές εισπράξεις[2].

Η πηγή για τη διοικητική διαίρεση του 4ου αι. είναι το ανώνυμο κείμενο *Laterculus Veronensis* που προέρχεται από χειρόγραφο του 7ου αι. και βρίσκεται στη βιβλιοθήκη του καθεδρικού ναού της Βερό-

1. J. Koder, «The urban character of the early Byzantine Empire: Some reflections on a settlement geographical approach to the topic» στο *The 17th International Byzantine Congress, Major Papers,* New York 1986, 173.

2. Δ. Δρακούλης, *Η περιφερειακή οργάνωση κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο (4ος-6ος αιώνας),* Θεσσαλονίκη 2009, 5-6.

νας[3]. Πρόκειται για κατάλογο των 117 επαρχιών της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας που αντανακλά κατά κάποιους μελετητές[4] τη διοκλητιάνεια διοικητική αποκατάσταση του 297 μ.Χ. ή κατ' άλλους[5], την κωνσταντίνεια αναδιάρθρωση της περιόδου 303-324. Την ανώτατη πολιτική διοικητική βαθμίδα αποτελούν οι 4 *Υπαρχίες - Praefecturae (Ανατολής, Ιλλυρικού, Ιταλίας - Αφρικής και Γαλλιών)*, που διοικούνται από τους υπάρχους ή επάρχους πραιτωρίου *(praefectus praetorio)* και τοποθετούνται υπεράνω των δώδεκα συνολικά *Διοικήσεων*. Στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας αντιστοιχούν δυο *Υπαρχίες (Ανατολής και Ιλλυρικού)*, που με τη σειρά τους χωρίζονται σε 5 *Διοικήσεις (Moisiae, Tracia, Asiana, Pontica* και *Oriens)*[6].

Η πηγή για τη διοικητική διαίρεση του 5ου αι. είναι η *Notitia Dignitatum,* ένας επίσημος κατάλογος όλων των ρωμαϊκών πολιτικών και στρατιωτικών αξιωμάτων[7]. Παρέχει πληροφορίες που αφορούν στην οργάνωση της αυτοκρατορικής αυλής, στην υποδιαίρεση της αυτοκρατορίας σε *Υπαρχίες, Διοικήσεις* και 120 *Επαρχίες,* στην κατανομή των στρατιωτικών μονάδων και στη σύνθεση των επιμέρους διοικητικών μηχανισμών. Ο G. Dagron, θεωρεί πως η *Notitia* περιγράφει τη διοικητική κατάσταση της αυτοκρατορίας περί το 430[8]. Στη *Notitia* εμφανίζεται η υποδιαίρεση της αυτοκρατορίας σε ανατολικό και δυτικό ήμισυ, που επέφερε ο Θεοδόσιος ο Μέγας λίγο πριν από τον θάνατό του, το 395. Η *Υπαρχία Ανατολής,* που περιλαμβάνει τις *Διοικήσεις Αιγύπτου, Ανατολής, Πόντου, Ασιανής και Θράκης* και η νέα *Διοίκηση Ιλλυρικού* με τις *Διοικήσεις Μακεδονίας* και *Δακίας* αποτελούν το ανατολικό μισό της αυτοκρατορίας[9].

Η πηγή για τη διοικητική διαίρεση του 6ου αι. είναι ο *Συνέκδημος,* γεωγραφικό έργο του γραμματικού Ιεροκλέους, που παρουσιάζει την περιφερειακή διάρθρωση του ανατολικού τμήματος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Στον *Συνέκδημο,* 6 *Διοικήσεις (Θρακικής, Ιλλυρικού,*

3. O. Seeck (έκδ.), «Laterculus Veronensis» στο *Notitia Dignitatum in Partibus Orientis et Occidentis,* Berlin 1962, 247-53.

4. J. Irmscher, «Η Μακεδονία στην εποχή του Ιουστινιανού» στο *Βυζαντινή Μακεδονία. 324-1430 μ.Χ.,* Θεσσαλονίκη 1995, 137-38.

5. R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas of the Greek and Roman World,* Princeton 2000, 1376.

6. T.D. Barnes, *The New Empire of Diocletian and Constantine,* Cambridge 1982, 205.

7. O. Seeck (έκδ.), *Notitia Dignitatum in Partibus Orientis* (όπως σημ. 3) IX-XXX.

8. G. Dagron, *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451,* Αθήνα 2000, 244.

9. J. Koder, *Το Βυζάντιο ως χώρος. Εισαγωγή στην Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μεσογείου στη Βυζαντινή Εποχή,* Θεσσαλονίκη 2004, 110.

Ασιανής, Ποντικής, Ανατολικής και *Αιγυπτιακής), 64 Επαρχίες* και 920 πόλεις είναι καταχωρισμένες σε καταλόγους, με τρόπο ώστε να διαφαίνεται η πολιτική γεωγραφία των αρχών της ιουστινιάνειας περιόδου, μεταξύ 527 και 535 μ.Χ.[10]

Για τη μελέτη του οδικού δικτύου, πέραν της σύγχρονης βιβλιογραφίας, χρησιμοποιείται η *Tabula Peutingeriana* (Εικόνα 1), που αποτελεί το πληρέστερο αντίγραφο πρώιμου εικονογραφημένου ταξιδιωτικού οδηγού που έχει διασωθεί. Οι επιζωγραφισμένοι πίνακες χρονολογούνται στο 250 μ.Χ., ενώ θεωρείται πως αντιγράφηκαν από έναν μεγαλύτερο αρχικό χάρτη του πρώτου μ.Χ. αιώνα, μάλλον τον παγκόσμιο χάρτη του *Marcus Vipsanius Agrippa* (64 π.Χ.-12 μ.Χ.). Η τελική μορφή του *χάρτη,* ένα επίμηκες απόσπασμα περγαμηνής (6,75 μ. επι 34 εκατ.) πρέπει να καθορίστηκε περί το 500 μ.Χ. Σε αυτόν είναι καταγεγραμμένο το συνολικό οδικό δίκτυο, οι οικισμοί, οι σταθμοί διανυκτέρευσης και αλλαγής υποζυγίων κατά μήκος των διαδρομών που διέσχιζαν την αυτοκρατορία[11].

Τέλος, το κείμενο του ανωνύμου συγγραφέα *Expositio Totius Mundi et Gentium,* έργο του 4ου αι., χρησίμευσε για πληροφορίες που αφορούν κυρίως τις περιφερειακές παραγωγικές δραστηριότητες[12].

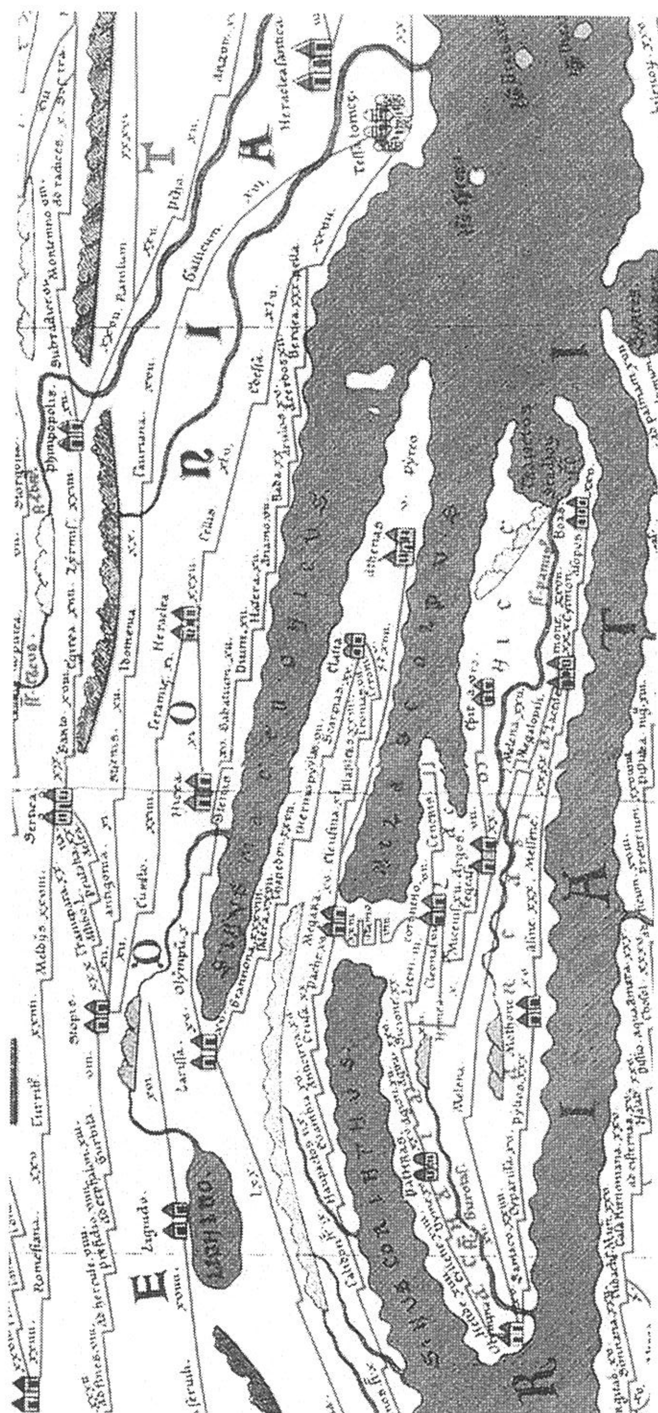
Μεθοδολογία

Για την ανάλυση χρησιμοποιείται η ιστορικο-γεωγραφική μέθοδος, που δέχεται τις οριζόντιες διαχρονικές *ιστορικές τομές* (cross sections) και τα συγχρονικά *κατακόρυφα θέματα* (vertical themes), που α-

10. Δ. Δρακούλης, *Η περιφερειακή οργάνωση* (όπως σημ. 2) 41. Βλ. και Δ. Δρακούλης, «Ο Συνέκδημος του Ιεροκλέους και η χαρτογράφησή του» στο *Πρακτικά 10ου Πανελληνίου Συνεδρίου Χαρτογραφίας,* Ιωάννινα 2008, όπου και η προηγούμενη βιβλιογραφία.

11. D. Drakoulis, «The study of Late Antique Cartography through Web based sources», *E - Perimetron* 2(3) (2007), 163-65. Βλ. και Δ. Δρακούλης, «Χαρτογραφικές πληροφορίες, σχεδιαστικοί συμβολισμοί και δίκτυα επικοινωνίας στην ύστερη αρχαιότητα: η *Tabula Peutingeriana* και τα *Itineraria Picta*» στο Δ. Ρωσσικόπουλος - Π. Σαββαΐδης (επιμ.), *Η εξέλιξη των οργάνων, των μεθόδων και των συστημάτων μετρήσεων των επιστημών της αποτύπωσης στην Ελλάδα,* Θεσσαλονίκη 2005, 81-105, όπου και η προηγούμενη βιβλιογραφία. Η δυνατότητα μελέτης της *Tabula* διευκολύνθηκε από την ηλεκτρονική δημοσίευσή της από την *Biblioteca Augustana* του Πανεπιστημίου του Augsburg, στο *http://www. fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost03/Tabula/tab_intr.html* (επισκέψιμο 09/04/2005). Το ψηφιακό αντίγραφο της *Biblioteca Augustana* αναπαράγει την *facsimile* έκδοση του C. Miller, *Castori Romanorum cosmographi tabula quae dicitur Peutingeriana,* Ravensburg 1888.

12. J. Rougé (έκδ.), *Expositio totius mundi et gentium,* [Sources chrétiennes 14], Paris 1966.

Εικόνα 1: Απόσπασμα της Tabula Peutingeriana με τμήμα διαδρομών της ελληνικής χερσονήσου (K. Miller, Tabula Peutingeriana, Ravensburg 1888, απ. χ. IX-X).

ντιστοιχούν σε αυτές. Σύμφωνα με τον εισηγητή της μεθόδου H.C. Darby, *ιστορική τομή* είναι η περιγραφή μιας κοινωνίας και του οικολογικού της χώρου σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ενώ τα *κάθετα θέματα* είναι η ανίχνευση και η αναπαράσταση μιας διακριτής λειτουργίας - διαδικασίας, εντός της ίδιας κοινωνίας και του περιβάλλοντός της, κατά τη διάρκεια της ιστορικής τομής. Από τη συνδυαστική *ιστορικών τομών* και *κάθετων θεμάτων* γίνεται εφικτή η αποτύπωση κάποιων διαχρονικών σταθερών και κοινωνικών μετασχηματισμών. Μπορούν να διερευνηθούν υπό μορφή μητρώου, όπου συνδυάζεται η περιγραφή με την ερμηνεία κάθε μετασχηματιζόμενης μορφής της κοινωνίας και του περιβάλλοντος τοπίου[13].

Οι χωρικές κλίμακες που καλύπτονται στη μελέτη είναι: Α) Η γενική χωροταξική, δηλ. η *Επ. Ελλάδος* στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας. Β) Η περιφερειακή κλίμακα, δηλ. η *Επ. Ελλάδος* στο πλαίσιο της εκάστοτε *Διοίκησης,* ως προς την οποία διερευνήθηκαν τρεις ιστορικές τομές, στον 4ο, 5ο και 6ο μ.Χ. αιώνα, με έμφαση στον τελευταίο. Γ) Η επαρχιακή κλίμακα που εξετάστηκε στον 6ο αιώνα. Η καταγραφή των οικισμών της πρώιμης βυζαντινής περιόδου προέκυψε από 3 πηγές χαρτογραφικής πληροφορίας: του E. Honigmann[14], της *Tabula Imperii Byzantini*[15] και τον Barrington Atlas[16], στον οποίο βασίστηκε το γεωγραφικό υπόβαθρο που απεικονίζει την ιστορική γεωμορφολογία.

Η *Επαρχία* χωρίστηκε για αναλυτικούς λόγους σε μικρότερες οικο-γεωγραφικές περιοχές. Τα όρια των περιοχών αυτών, για την Στερεά Ελλάδα ακολουθούν προηγούμενη μελέτη του J. Koder[17] και για την Πελοπόννησο προηγούμενη μελέτη της Α. Αβραμέα[18]. Πρόκειται για περιοχές με κοινές πολιτισμικές παραδόσεις και εθνολογικές συγ-

13. H.C. Darby, *The relations of History and Geography. Studies in England, France and the United States,* Exeter 2002. Βλ. και Ε.Π. Δημητριάδης, *Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας. Ευρωπαϊκοί πολιτισμοί. Μυκηναϊκοί χρόνοι ως τις αρχές του 20ου αιώνα,* Θεσσαλονίκη 1995, 30-34.

14. E. Honigmann (έκδ.), *Le Synekdemos d'Hiérocles et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre,* Bruxelles 1939.

15. J. Koder, F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini 1: Hellas und Thessalien,* Denkschriften 125, Wien 1976, χάρτης. 1, κλ. 1:800.000 (στο εξής *TIB Hellas*).

16. R.J.A. Talbert (επιμ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5) αποσπάσματα χάρτη 54 και 55, κλ. 1:500.000.

17. J. Koder, *The urban character* (όπως σημ. 1) 155-87 και σχ. 9.

18. A. Avramea, *Le Péloponnèse du IVe au VIIIe siècle, changements et persistances,* Paris 1997, χ. 1.

γένειες, που χρονολογούνται από την προκλασική αρχαιότητα[19] και συνεχίζουν να διατηρούν κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο[20]. Αυτές οι οικο-γεωγραφικές περιοχές έχουν διακριτά φυσικο-γεωγραφικά - οικολογικά χαρακτηριστικά, όπως λεκάνες απορροής ποταμών με φυσικά όρια τους υδροκρίτες, κορυφογραμμές, κλπ.[21]

Η χωροθέτηση των οικισμών πραγματοποιήθηκε με σάρωση καννάβου, που επιτυγχάνει τη χωροθέτηση των αρχαιολογικών ευρημάτων επί χάρτου. Έχει επανειλημμένα χρησιμοποιηθεί με πολύ καλά αποτελέσματα από το Copenhagen Polis Center, το εθνικό ερευνητικό κέντρο της Δανίας, για τη μελέτη των οικισμών της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου στο πλαίσιο της ανάλυσης του περιφερειακού παραγωγικού χώρου και των πλουτοπαραγωγικών πηγών των επιμέρους οικισμών[22].

Οι οικισμοί ταξινομήθηκαν με βάση α) ιστορικο-πολιτισμικά και β) γεωγραφικά-χωρικά χαρακτηριστικά. Τα πρώτα καταγράφουν πληροφορίες που αφορούν: i) Στην ίδρυση και διαχρονική παρουσία των οικισμών για πέντε σχηματικές ιστορικές περιόδους: αρχαϊκή (ΑΡ - ως το 550 π.Χ.), κλασική (ΚΛ - 550-330 π.Χ.), ελληνιστική (ΕΛ - 330-30 π.Χ.), ρωμαϊκή (ΡΩ - 30 π.Χ.-300 μ.Χ.) και πρώιμη βυζαντινή (ΠΒΠ - 300-640 μ.Χ.), ii) στα αρχαία τοπωνύμια και iii) στη σύγχρονη ονομασία. Οι οικισμοί ταξινομούνται επίσης με βάση τη διοικητική ιεραρχία εντός του επαρχιακού συστήματος, με κατηγοριοποίηση σε τέσσερα επίπεδα (πρωτεύουσα - πόλη - κώμη - χωρίον) με πηγή τον Συνέκδημο του Ιεροκλέους, δηλ. στο πρώτο τέταρτο του 6ου αιώνα. Οι οικισμοί ταξινομούνται επίσης με βάση την εκκλησιαστική ιεραρχία, με κατηγοριοποίηση σε τέσσερα επίπεδα (μητρόπολις - επισκοπή - χωροεπισκοπή - ενορία), με πηγή τη Σύνοδο της Εφέσου του 431[23].

Τα γεωγραφικά-χωρικά χαρακτηριστικά καταγράφουν πληροφο-

19. Βλ. για την πολιτισμική διαχρονική ιστορία της κάθε περιοχής τα αντίστοιχα λήμματα του Der Neue Pauly, (επιμ.) H. Cancik, H. Schneider, M. Landfester, Leiden 2007 (στο εξής NPauly).

20. Βλ. π.χ. τα λήμματα των διαφόρων περιοχών στα Εθνικά του Στέφανου Βυζάντιου στο A. Meineke (έκδ.), *Stephan von Byzanz. Ethnika,* Graz 1958.

21. R.J. Chorley, «Models in Geomorphology» στο R.J. Chorley, P. Haggett (επιμ.), *Models in Geography,* London 1967, 77.

22. M.H. Hansen, Th.-H. Nielsen (επιμ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis,* Oxford 2005. Για μια γενική επισκόπηση των αρχαιολογικών περιφερειακών μελετών βλ. P.E. Acheson, J.L. Davis, «Περιφερειακές μελέτες, αρχαιολογική έρευνα και αρχαιολογία του τοπίου στην Ελλάδα» στο Π.Ν. Δουκέλλης, *Το ελληνικό τοπίο. Μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τοπίου,* Αθήνα 2005, 33-58.

23. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 81.

ρίες που αφορούν στην ταξινόμηση των οικισμών: i) με βάση την μορφολογία του εδάφους (πεδινοί - ημιορεινοί - ορεινοί), ii) σε σχέση με το υδάτινο στοιχείο (παραποτάμιοι - παραλίμνιοι - παραθαλάσσιοι - μεσόγειοι), iii) αναφορικά με τα δίκτυα επικοινωνίας (εγγύτητα σε διαπεριφερειακό - κύριο, επαρχιακό ή δευτερεύοντα οδικό άξονα) και iv) με βάση την παρουσία ή απουσία κόμβου ή λιμανιού.

Ανιχνεύτηκε επίσης η μορφή γεωγραφικής διασποράς και περιφερειακής οργάνωσης των οικισμών με χρήση 4 χωρικών μοντέλων (ακτινικό - διπολικό - γραμμικό και απουσία δικτύου). Τέλος, μετρήθηκε ψηφιακά η έκταση των επιμέρους γεωγραφικών περιοχών και εξήχθησαν χωροθετικά πηλίκα που αφορούν τη μέση ύπαιθρο χώρα των επιμέρους οικισμών.

Διοικητικά όρια

Οι περιοχές της *Ελλάδος* ανήκουν από το 27 π.Χ. στην *Provincia Achaia* με ανθυπατική έδρα διαμονής την *Κόρινθο.* Η *Επαρχία* περιλαμβάνει τη *Θεσσαλία,* την *Πελοπόννησο,* τη *Στερεά Ελλάδα,* την *Αιτωλία,* την *Ακαρνανία και* την *Ήπειρο.* Πιθανά στην αδριάνεια περίοδο (117-138 μ.Χ.) η *Αιτωλία,* η *Ακαρνανία* και η *Ήπειρος* δυτικά της *Πίνδου* συγκροτούσαν την *Provincia Epirus Vetus.* Επί Αντωνίνου του Ευσεβούς (138-161 μ.Χ.) αποχωρίστηκε και η *Θεσσαλία,* που προσωρινά αποδόθηκε στην *Provincia Macedonia* (Χάρτης 1.α)[24]. Τον 4ο αι. η *Provincia Achaia* ανήκει στη *Dioecesis Moesiae,* σύμφωνα με τον *Laterculus Veronensis* (Χάρτης 1.β)[25]. Αργότερα, ίσως ήδη πριν από το 327 μ.Χ., η *Διοίκηση Μοισιών* χωρίζεται στις *Διοικήσεις Δακίας* και *Μακεδονίας* και η *Provincia Achaia* υπάγεται στη δεύτερη, σύμφωνα με τη *Notitia Dignitatum* (Χάρτης 1.γ)[26]. Τον 6ο αι. μετονομάζεται σε *Επαρχία Ελλάδος ήγουν Αχαΐας* και υπάγεται στη *Διοίκηση Ιλλυρικού,* σύμφωνα με το *Συνέκδημο* του Ιεροκλέους (Χάρτης 1.δ)[27]. Συνο-

24. T.D. Barnes, *The New Empire* (όπως σημ. 6) 211. Βλ. και *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 50-51.

25. O. Seeck (έκδ.), *Laterculus Veronensis* (όπως σημ. 3) 248-49. Βλ. και T.D. Barnes (όπως σημ. 6) 207. Βλ. και R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5) χ. 101. Βλ. και A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire, 284-602: A Social, Economic, and Administrative Survey,* Oklahoma 1964, 1070-71, χ. I.

26. O. Seeck (έκδ.), *Notitia Dignitatum* (όπως σημ. 3) 9-10. Βλ. και A.H.M. Jones, *Later Roman Empire* (όπως σημ. 25) 1072-73, χ. II.

27. E. Honigmann (έκδ.), *Le Synekdemos* (όπως σημ. 14) 16. Βλ. και Γ. Χριστόπουλος - Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους,* τόμος Ζ΄, *Βυζαντινός Ελληνισμός και Πρωτοβυζαντινοί Χρόνοι,* Αθήνα 1978, 440-41, χ. 16. Βλ. επίσης J.M. Spieser, «La ville en Grèce du IIIe au VIIe siècle» στο *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin,* Rome 1984, 315-340.

ρεύει από Β με την *Επ. Θεσσαλίας,* από Α με το *Αιγαίο Πέλαγος,* από Ν με το *Κρητικό Πέλαγος* και από Δ με την *Επ. Παλαιάς Ηπείρου* και το *Ιόνιον Πέλαγος.* Η έκτασή της είναι περί τα 40.500 τ.χλμ., εκ των οποίων τα 3.100 τ.χλμ. είναι νησιά. Αναλυτικότερα, τα 5.870 τ.χλμ. (14,5%) είναι η πεδινή έκταση, τα 12.300 τ.χλμ. (30,4%) η ημιορεινή και τα 22.360 τ.χλμ. (55,1%) η ορεινή[28]. Σύμφωνα με την υπόθεση εργασίας μιας πυκνότητας 10-25 ατόμων ανά τ.χλμ., με εξαίρεση τους ορεινούς όγκους, μια μέση πυκνότητα 15 ατόμων ανά τ.χλμ. θα έκανε τον πιθανό πληθυσμό της να ανέρχεται σε περίπου 600.000 κατοίκους[29].

Γεωμορφολογία

Τα όρια της *Επαρχίας Ελλάδος*[30] (Χάρτης 2) περιλαμβάνουν τη *Στερεά Ελλάδα (Αιτωλία, Φωκίς - Λοκρίς, Βοιωτία, Αττική* και *Μεγαρίς),* την *Πελοπόννησο (Κορινθία, Αργολίς, Αρκαδία, Λακωνία, Μεσσηνία, Ηλίς* και *Αχαΐα),* την νήσο *Εύβοια,* τα νησιά του *Ιονίου, Κεφαλονιά* και *Ζάκυνθο,* τα νησιά του *Αιγαίου, Σκύρο, Δήλο, Μύκονο, Στροφάδες, Κίμωλο, Δωρούσα, Λήμνο, Ίμβρο, Κύθηρα* και τα κοντινότερα *Κέα, Κύθνο, Αίγινα* και *Σαλαμίνα.* Η Στερεά Ελλάδα έχει ως βόρειο όριό της τον π. *Σπερχειό*[31] και εκτείνεται προς Α μέχρι τον *Ευβοϊκό κόλπο.* Αυτός τη διαχωρίζει από την *Εύβοια,* με κοντινότερο σημείο προσέγγισης τη *Χαλκίδα.* Στο νότο χωρίζεται από την *Πελοπόννησο* από τον *Κορινθιακό*[32] και *Σαρωνικό*[33] κόλπο. Ενώνεται μαζί της με μία στενή λωρίδα γης στην *Κόρινθο.* Το δυτικό όριο είναι η

28. Για τους υπολογισμούς κατασκευάστηκε χάρτης σε κλίμακα 1:1.000.000 με γεωγραφικό υπόβαθρο τα αποσπάσματα χάρτη 54, 55 και 58 (κλ. 1:500.000) του R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5) και μετρήθηκε με χρήση του λογισμικού *GetArea* της IsoCalc μέσα στο περιβάλλον ψηφιακής σχεδίασης CorelDraw.

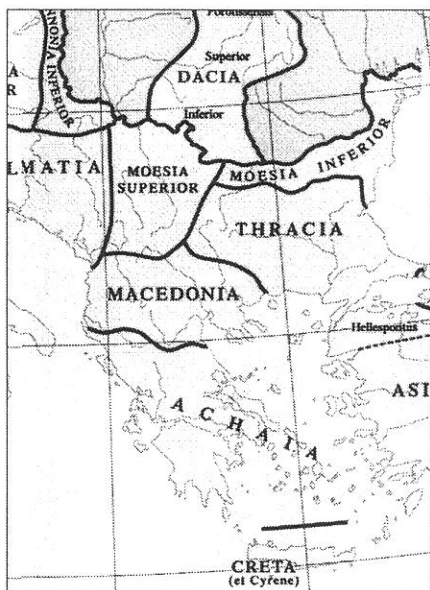
29. J. Koder, *Το Βυζάντιο* (όπως σημ. 9) 206. Βλ. και J. Koder, *The urban character* (όπως σημ. 1) 173. Βλ. και Α. Λαΐου «Το έμψυχο δυναμικό» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου,* τ. Α΄, Αθήνα 2006, 118, σημ. 25, που συμφωνεί με τους υπολογισμούς του πληθυσμού με αυτή την πυκνότητα και παραθέτει την προηγούμενη βιβλιογραφία.

30. Για την απόδοση των ιστορικο-γεωγραφικών ονομασιών χρησιμοποιήθηκε ο R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5). Χρησιμοποιήθηκε επίσης ο χάρτης 1 (κλ. 1:800.000) των J. Koder και F. Hild, *Hellas und Thessalien* (όπως σημ. 15). Για την Πελοπόννησο σημαντική ήταν η βοήθεια του συνοδευτικού χάρτη της A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18).

31. A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll (επιμ.), *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft,* Stuttgart 1894-1980 (στο εξής *RE*), λ. *Σπερχείος.*

32. *RE, Κορινθιακός Κόλπος* και *Corinthiacus Sinus.*

33. *RE,* Saron 1, *Saronicus Sinus* και *Σαλαμινιακός Κόλπος.*

Χάρτης 1α: Οι ρωμαϊκές Επαρχίες *της βαλκανικής χερσονήσου τον 3ο μ.Χ. αι. (Barrington Atlas 2000, χ. 100)*

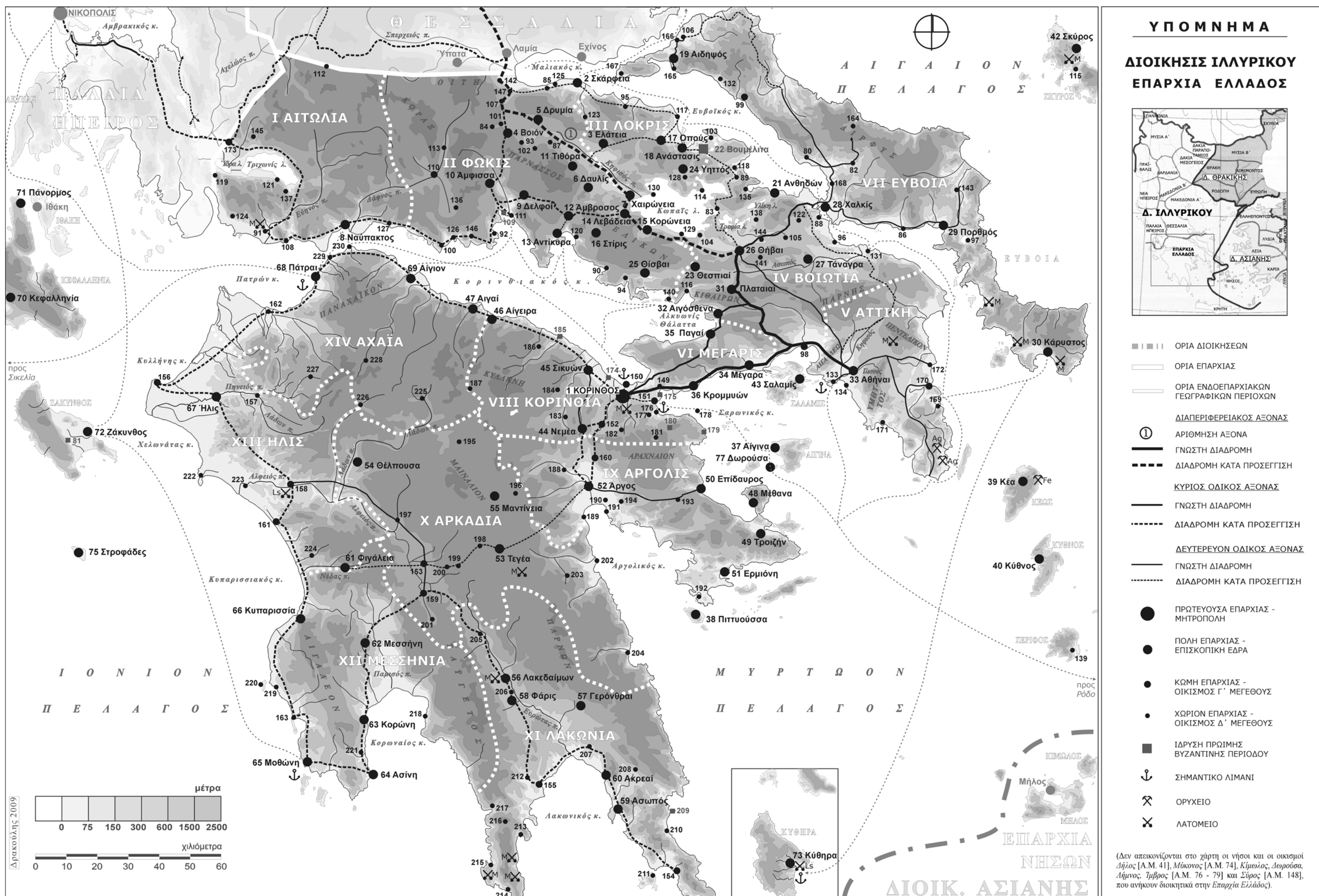
Χάρτης 1β: Οι Επαρχίες *της* Διοίκησης Μοισιών *τον 4ο αι. (Barrington Atlas, χ. 101)*

Χάρτης 1γ: Οι Επαρχίες της Διοίκησης Μακεδονίας τον 5ο αι. (Jones 1964, χ. III)

Χάρτης 1δ: Οι Επαρχίες της Διοίκησης Ιλλυρικού τον 6ο αι. (Δρακούλης 2009, Τ. 2, χ. Γ.1.δ)

Χάρτης 2: Κύριο και δευτερεύον δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο [Γεωγραφικό υπόβαθρο: Barrington Atlas, απ. χ. 54, 55 και 58]

δυτική πλευρά του όρους *Κόραξ*[34] και περικλείει της λίμνες *Τριχωνίδα*[35] και *Ύδρα*[36] μέχρι τον κόλπο της *Πάτρας*.

Η παρουσία ορέων είναι έντονη. Στο Β είναι τα όρη *Οίτη*[37] και *Κόραξ* που εκτείνεται και προς Δ. Στο κέντρο δεσπόζουν οι ορεινοί όγκοι του *Παρνασσού*[38], *Ελικώνα*[39] και *Κιθαιρώνα*[40]. Τα όρη αυτά σχηματίζουν μία λεκάνη απορροής με μία μεγάλη λίμνη, την *Κωπαΐδα*[41] και δύο μικρότερες την *Υλίκη*[42] και την *Τρεφία*[43]. Στο βόρειο τμήμα της λ. *Κωπαΐδας* χύνεται ο π. *Κηφισός*[44], που κατεβαίνει από το όρος *Οίτη* και σχηματίζει μία στενόμακρη πεδιάδα. Στο ΝΑ τμήμα της Στερεάς βρίσκονται τα όρη *Πάρνης*[45], *Πεντελικόν*[46], *Υμηττός*[47], και *Αιγάλεω*[48]. Στο τμήμα αυτό σχηματίζονται σχετικά μικρές πεδιάδες. Μία πεδιάδα *(Τανάγρα)* βρίσκεται στο βόρειο μέρος, στην οποία χύνεται ο π. *Ασωπός*[49]. Μία πεδιάδα υπάρχει στη ΝΔ πλευρά της *Πάρνηθος,* όπου και η *Αθήνα,* στην οποία χύνεται ο π. *Ιλισσός*[50]. Στο νότιο μέρος της *Αττικής* υπάρχει πεδινή έκταση. Οι υπόλοιπες μικρές σε έκταση πεδιάδες περιορίζονται στις παραθαλάσσιες περιοχές. Στο δυτικό μέρος της Στερεάς είναι οι λ. *Ύδρα* και *Τριχωνίς* και οι π. *Εύηνος*[51] και *Δάφνος*[52], που καταλήγουν στη θάλασσα. Στην *Πελοπόννησο* δεσπόζουν ομοίως οι ορεινοί σχηματισμοί. Στο Β βρίσκονται τα

34. *NPauly, Korax M.,* σημ. Γκιώνα.
35. *NPauly, Trichonis L.,* σημ. Τριχωνίς.
36. *RE* 6, *Hydra L.*
37. *RE,* Oite 1, *Oeta M.,* σημ. Οίτη.
38. *RE* 1, *Parnassus M.,* σημ. Παρνασσός.
39. *NPauly* 1, *Helicon M.,* σημ. Ελικώνας.
40. *TIB* Hellas (όπως σημ. 15) 188 και *RE,* Suppl. 4 Kithairon 1, *Cithaeron M.,* σημ. Κιθαιρώνας.
41. *NPauly, Copais L.,* σημ. λ. Κωπαΐς.
42. *NPauly, Hylike L.,* σημ. Παραλίμνη.
43. *RE, Trephia L.,* σημ. λ. Τρεφία.
44. *NPauly,* 14, *Kephisos fl.,* σημ. π. Κηφισός.
45. *NPauly, Parnes M.,* σημ. Πάρνηθα.
46. *NPauly, Pentelikon - Brilessos M.,* σημ. Πεντελικό.
47. *NPauly, Hymettos M.,* σημ. Υμηττός.
48. *NPauly,* 46, *Aigaleos M.,* σημ. Αιγάλεω.
49. *NPauly, Asopos fl.,* σημ. π. Ωρωπός ή Βουριένης.
50. *NPauly,* 18-23, *Ilissos fl.,* σημ. Ιλισός.
51. *NPauly* 3, *Euenos fl.,* σημ. π. Φίδαρις.
52. *RE, Daphnos fl.,* σημ. π. Μόρνος.

όρη *Παναχαϊκό*[53] και *Κυλλήνη*[54]. Το όρος *Μαίναλον*[55] βρίσκεται στο κέντρο και προς Ν ο *Πάρνωνας*[56] και ο *Ταΰγετος*[57]. Στο κέντρο δεν υπάρχουν πεδιάδες, που βρίσκονται μόνο σε ορισμένα παραθαλάσσια σημεία. Η μεγαλύτερη πεδινή έκταση είναι στα ΒΔ και εκτείνεται από τις εκβολές του π. *Αλφειού*[58] μέχρι την *Πάτρα*. Την πεδιάδα αυτή βρέχει και ο π. *Πηνειός*[59]. Άλλες πεδινές εκτάσεις υπάρχουν γύρω από την *Κόρινθο* και το *Άργος*. Ο π. *Ευρώτας*[60] σχηματίζει μία κοιλάδα μεταξύ *Ταϋγέτου* και *Πάρνωνος*. Ο π. *Πάμισος*[61] σχηματίζει επίσης μία κοιλάδα μεταξύ των ορέων *Ταϋγέτου* και *Αιγάλεω*.

Το ανατολικό τμήμα της *Επαρχίας* μέχρι και τη νότια *Πελοπόννησο* ανήκει στη ζώνη βλάστησης του μικτού μεσογειακού τύπου δάσους με δρυς, πεύκα και κουκουναριές. Εξαίρεση αποτελούν η κεντρική βόρεια *Εύβοια* και ο *Ταΰγετος*, όπου κυριαρχούν τα κωνοφόρα υπερμεσογειακού τύπου. Το βόρειο τμήμα της *Επαρχίας* στα ανατολικά υπάγεται στη ζώνη βλάστησης της φυλλοβόλου δρυός. Στα δυτικά υπάγεται στη ζώνη της οξυάς. Στο κεντρικό βόρειο τμήμα της *Επαρχίας* είναι η ζώνη των παραμεσόγειων κωνοφόρων. Τα παράλια στον Κορινθιακό κόλπο υπάγονται στο μεσογειακό δάσος. Το δυτικό τμήμα της *Πελοποννήσου* ανήκει στη ζώνη του μικτού δάσους με φυλλοβόλα και αειθαλή είδη. Ο κεντρικός ορεινός όγκος της έχει οξυές και παραμεσόγεια κωνοφόρα[62]. Όλη η *Επαρχία* ανήκει στη ζώνη βλάστησης της ελιάς, εκτός του ΒΔ τμήματός της[63]. Το υπέδαφος είναι πλούσιο σε ασβεστολιθικά πετρώματα, σε κοιτάσματα αργύρου και σιδήρου[64].

53. Πολύβιος, *Ιστορίαι*, έκδ. T. Buettner-Wobst, *Polybii historiae*, Stuttgart 1967, 5.30.4, *RE, Panachaikon M.*, σημ. Παναχαϊκό.

54. Παυσανίας, έκδ. F. Spiro, *Pausaniae Graeciae descriptio*, Stuttgart 1967, 8.4.4, *Kyllene M.*, σημ. όρη Κυλλήνης.

55. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 8.36.7, *RE, Mainalion M.*, σημ. Μαίναλο.

56. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 2.38.7, *RE, Parnon M.*, σημ. Πάρνωνας.

57. D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots: Griechenland im Umfang des heutigen griechischen Staatsgebiets*, Tübingen 1987, 863-65, *Taygetos M.*, σημ. Ταΰγετος.

58. *NPauly, Alphe(i)os fl.*, σημ. π. Αλφειός.

59. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 6.22.5, *RE, Peneios fl.*, σημ. π. Πηνειός.

60. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 3.1.1, *RE, Eurotas fl.*, σημ. π. Ευρώτας.

61. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 4.34.1, *RE, Pamisos fl.*, σημ. π. Πάμισος.

62. P. Birot - P. Gabert, *La méditerranée et le Moyen-Orient*, τόμος I, Paris 1964, 77, σχ. 14.

63. B. Geyer, «Φυσικοί συντελεστές της εξέλιξης των τοπίων και των χρήσεων γης» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία* (όπως σημ. 29) 88, σχ. 8.

64. J. Koder, *Το Βυζάντιο* (όπως σημ. 9) 77, εικ. 6.

Συμπερασματικά η *Επ. Ελλάδος* χαρακτηρίζεται από την πολυδιάσπασή της σε στεριά και επιμέρους νησιά, πολλά από τα οποία είναι ιδιαίτερα απομακρυσμένα (π.χ. *Λήμνος* και *Ίμβρος*). Κυριαρχούν οι ορεινοί όγκοι, με τις πεδιάδες συμπιεσμένες σε παραθαλάσσια σημεία, ενώ υπάρχουν αρκετοί ποταμοί και λίμνες.

Παραγωγικές δραστηριότητες

Στον πρωτογενή τομέα η *Επ. Ελλάδος* παράγει ελιές και λάδι, σταφύλια, κρασί και μέλι. Έχει κτηνοτροφία αιγοπροβάτων, από τα οποία παράγεται και μαλλί για υφάσματα. Ο ανώνυμος συγγγραφέας της *Expositio totius mundi* στα μέσα του 4ου αι. επισημαίνει πως γενικά η παραγωγή στην *Αχαΐα* δεν είναι μεγάλη, τα εξαγώγιμα πλεονάσματα είναι μόνο ελαιόλαδο και μέλι, ενώ επαινείται η *Λακωνία* για το μάρμαρό της[65]. Η αλιεία έχει σημαντικό ρόλο, καθώς γίνεται αλίευση ιχθύων και συλλογή πορφύρας, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή της πολύτιμης βαφής υφασμάτων[66]. Στον δευτερογενή τομέα παράγονται υφάσματα και αρώματα. Εργαστήρια κεραμικής (λύχνοι) και μεταλλοτεχνίας δραστηριοποιούνται στην *Αττική* και στην περιοχή της *Κορίνθου*[67]. Γίνεται εξόρυξη αργύρου στο *Λαύριο* και σιδήρου στην *Κέα* και υπάρχουν λατομεία ασβεστόλιθου και μαρμάρου σε διάφορες θέσεις. Τα βασικά λατομεία της ΠΒΠ είναι στον *Υμηττό* (λευκό *marmor imettium*), στο *Πεντελικό* (λευκό *greco fino*), στα περίχωρα της *Κορίνθου,* κοντά στη *Σπάρτη* (ποικιλία ορυκτού σερπεντίνη), στην *Ολυμπία,* στο ακρωτήριο *Ταίναρο (rosso antico),*

65. J. Rougé (έκδ.), *Expositio totius* (όπως σημ. 12) 188, LII. *«Post Thessaliam Achaiae, Graeciae et Laconicae terra, quae in se <studia> habens non sic <in> aliis sufficere sibi potest; nam et ipsa prouincia breuis est et montuosa, et non tantum frugifera potest esse: oleum uero ex pauco generat, et mel atticum et magis fama doc-trinarum et orationum glorificari potest; in aliis enim quamplurime non sic. Ciuitates autem habet has: Corinthum et Athenas. Corinthum enim ciuitatem multum in negotio <uigontem> et habentem opus praecipuum amphitheatri; Athenas uero <studia> et historias antiquas et aliquid dignum nominatum, arcum ubi multis statuis stantibus mirabile est uidere dicendum antiquorum bellum. Laconica uero solo Crocino lapide, quem dicunt Lacedaemonium, ornari putatur»*. Βλ. και Μ.Σ. Κορδώσης, *Ιστορικογεωγραφικά πρωτοβυζαντινών και εν γένει παλαιοχριστιανικών χρόνων,* Αθήνα 1996, 195. Βλ. και H. Kinder, W. Hilgemann, M. Hergt, *DTV - Atlas zur Weltgeschichte: Karten und chronologischer Abriss. Von den Anfängen bis zur Gegenwart,* München 2008, 104-05 και χάρτης. Βλ. και B. Bavant «Το Ιλλυρικό» στο C. Morrisson (επιμ.), *Ο Βυζαντινός Κόσμος,* τ. Α΄ *Η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία (330-641),* Αθήνα 2007, 472-74.

66. A. Muthesius, «Η παραγωγή μεταξωτών υφασμάτων» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία* (όπως σημ. 29) 266-269.

67. C. Morrisson, J.P. Sodini, «Ο έκτος αιώνας: το γενικό πλαίσιο» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία* (όπως σημ. 29) 328-30.

στην *Τεγέα,* στην *Καλυδώνα,* στην *Κάρυστο (cipollino - καρυστία λίθος),* στη *Χαλκίδα (fior di pesco)* και στη *Σκύρο*[68].

Δίκτυο οικισμών πρώιμης βυζαντινής περιόδου

Η ιεραρχία του δικτύου οικισμών στην ΠΒΠ αναλύεται σε 4 επίπεδα: α) πρωτεύουσα, β) πόλη, γ) κώμη, δ) χωρίον. Η διοικητική πρωτεύουσα και εκκλησιαστική μητρόπολη είναι έδρα του κυβερνήτη *(ηγεμών),* κρατικού αξιωματούχου, υπεύθυνου για θέματα φορολογίας και απονομής δικαιοσύνης. Ως πόλη θεωρείται ένας συμπαγής, συχνά οχυρωμένος, οικισμός με μεγάλη πυκνότητα κτισμάτων, με υψηλό ποσοστό μη αγροτικών λειτουργιών και πληθυσμό απασχολούμενο σε ποικιλία διαφορετικών λειτουργιών. Η πόλη διαθέτει κεντρικές διοικητικές, θρησκευτικές, οικονομικές και πολιτισμικές (τελετουργικές και εκπολιτιστικές) λειτουργίες, καθώς και μια ύπαιθρο χώρα ποικίλου μεγέθους[69]. Η κοινωνική διαστρωμάτωση στα αστικά κέντρα και στην επαρχιακή πρωτεύουσα χαρακτηρίζεται από τους φορείς της κρατικής και εκκλησιαστικής διοίκησης, τον *ηγεμόνα,* τους επισκόπους και τον μητροπολίτη. Αυτοί, μαζί με τους πλουσιότερους ιδιοκτήτες γης, τους *κτήτορας* συνιστούν τους προύχοντες. Στον 6ο αιώνα οι εκφράσεις για αυτούς τους εκπροσώπους της εξουσίας είναι: *πρωτεύοντες, τοις πρώτοις της πόλεως, τοις άγοντες τα πρωτεία, άρχοντες και πατέρες της πόλεως*[70]. Το δεύτερο αστικό στρώμα αποτελούν οι κυρίως κάτοικοι της πόλης, οι *οικήτορες,* οι *μέσοι,* ούτε πολύ πλούσιοι ούτε πολύ φτωχοί, που είναι κυρίως έμποροι και τεχνίτες, οργανωμένοι σε συντεχνίες. Τις δυο αυτές βασικές κατηγορίες κατοίκων συμπληρώνουν ποικίλες κατηγορίες ελεύθερων εργατών, οι λεγόμενοι *πάροικοι* που κατοικούν στα προάστεια, καθώς και σκλάβοι που εργάζονται σε βιοτεχνικά εργαστήρια και σε γεωργικές δραστηριότητες[71].

Σε ενδιάμεσο ιεραρχικό επίπεδο τοποθετούνται οι κώμες *(μητροκωμίαι, κωμοπόλεις),* που έχουν αγορές για την εξυπηρέτηση των αγροτών και υπάρχει ποικιλία επαγγελματικών κατηγοριών. Ένα από-

68. J.P. Sodini, «Η χρήση μαρμάρου και πέτρας» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία* (όπως σημ. 29) 227 και σχ. 25.

69. J. Koder, The urban character (όπως σημ. 1) 157.

70. D. Claude, *Die Byzantinische Stadt im 6. Jahrhundert,* München 1969, 117-20, 123-24.

71. Β. Παπούλια, «Πόλη και ύπαιθρος στο Βυζάντιο» στο *Από τον αρχαίο στον νεώτερο πολυμερισμό,* τόμος 1, *Αρχαία Φύλα - Βυζαντινή Οικουμένη,* Θεσσαλονίκη 2002, 219.

σπασμα του Λιβανίου εξηγεί τη λειτουργία των *μητροκωμιών*[72]. Είχαν αγορές, όπου οι αγρότες μπορούσαν να αποκτήσουν τα απαραίτητα αγαθά και εργαλεία χωρίς να πρέπει να πάνε στην πόλη. Έχουν βρεθεί καταστήματα σε κωμοπόλεις, σε διάφορες θέσεις της ανατολικής Μεσογείου και υπάρχουν αναφορές για υφαντουργούς, σιδηρουργούς, χρυσοχόους, εργολάβους, τροχιστές πετρών και ξυλουργούς, ιατρούς, διδασκάλους και δικηγόρους[73]. Οι κωμοπόλεις αυτές αντιπροσωπεύουν τους «οικισμούς - δορυφόρους», όπου πραγματοποιούνται περιοδικές, συνήθως εβδομαδιαίες εμποροπανηγύρεις *(nundinae)*[74].

Κατώτερο επίπεδο του δικτύου οικισμών είναι το *χωρίον* (*fundus*, δηλ. περιοχή με ορισμένα όρια), που αποτελεί οικονομική και νομική μονάδα. Κατοικείται από διάφορους *κατόχους* και περιβάλλεται: i) από μεμονωμένα κτήματα *(κτήσεις)* που ανήκουν σε μεγάλους κτηματίες, ii) από μικρές ιδιοκτησίες που κατοικούνται από χωρικούς, που έχουν εγκαταλείψει το χωριό, για να είναι κοντά στις καλλιέργειες *(αγρίδια)* και iii) από μεγαλύτερα κτήματα που κατοικούνται από δούλους, καλλιεργητές επί μισθώ και δουλοπάροικους (εξαρτημένους χωρικούς) που δεν διαθέτουν γη[75]. Τα κοινωνικά στρώματα που απαντώνται στους οικισμούς αυτούς είναι οι *μειζότεροι (οἱ ἐν ἄρχουσι διακείμενοι)*, δηλαδή οι πλούσιοι προύχοντες, οι *κτήτορες* (κτηματίες), οι *εμφυτευτές (μορτίται, ημισειασταί)*, δηλαδή άκληροι γεωργοί και οι σκλάβοι *(ανδράποδα)*, ενώ μισθωτοί εργάτες, βιοτέχνες, κληρικοί και στρατιωτικοί συμπληρώνουν την κοινωνική διαστρωμάτωση[76].

Αν και η περιοχή, όπως και το υπόλοιπο ανατολικό *Ιλλυρικό*, ανήκει διοικητικά από το 395 μ.Χ. στο ανατολικό τμήμα του *Imperium Romanum* με έδρα την *Κωνσταντινούπολη*, σε επίπεδο εκκλησιαστικής οργάνωσης, η *Διοίκησις Ιλλυρικού* υπάγεται στην Δυτική Εκκλησία. Μέχρι και τον 4ο αι. υπόκειται στην Εκκλησία *Μεδιολάνων*, αργότερα μέχρι τον 8ο αι. στην Εκκλησία της *Ρώμης* και στη θρησκευτική δικαιοδοσία του Πάπα της *Ρώμης*. Τον 4ο αι. το βασικό θρησκευτι-

72. Λιβάνιος, *Αντιοχικός*, έκδ. R. Foerster, *Orationes 1-64*, *Libanii opera*, Hildesheim 1997, τόμος 1.2., 11.230.1, *«τοῦτο μὲν κῶμαι μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι πόλεων οὐκ ὀλίγων πλέον πολυανδρούμεναι καὶ χειροτέχναις, ὥσπερ ἐν ἄστεσι, χρώμεναι, κοινούμεναι πρὸς ἀλλήλας τὰ σφῶν αὐτῶν διὰ τῶν πανηγύρεων καλοῦσαί τε ἐν μέρει παρ' αὐτὴν ἑκάστη...»*.

73. C. Morrisson, J.P. Sodini, *Ο έκτος αιώνας* (όπως σημ. 29) 296-98.

74. G. Dagron, «Entre village et cité: la bourgade rurale des IVe-VIIe siècles en Orient» στο *La romanité chrétienne en Orient: héritages et mutations*, London, άρθρο 7. Βλ. και J. Koder, *The urban character* (όπως σημ. 1) 172.

75. Ε. Αντωνιάδου - Μπιμπίκου, *Προβλήματα Ιστορίας*. Αθήνα 1996, 147.

76. Β. Παπούλια, Πόλη και ύπαιθρος (όπως σημ. 71) 216-17.

κό κέντρο της *Επ. Ελλάδος* είναι η μητρόπολις *Κόρινθος,* που υπόκειται από το 325 και μετά στον παπικό Βικάριο, Μητροπολίτη *Θεσσαλονίκης.* Οι δικαιοδοσίες του τελευταίου αφορούν την εκπροσώπηση του Πάπα στο ανατολικό *Ιλλυρικό,* την επιτήρηση και επικύρωση των διαδικασιών εκλογής επισκόπων, την εποπτευση των τοπικών συνόδων και την εκδίκαση διαφορών και αμφισβητήσεων[77]. Ο εκχριστιανισμός του πληθυσμού διαρκεί μέχρι και την ιουστινιάνεια περίοδο[78].

Κατά την ΠΒΠ, τα βασικά όργανα διοίκησης της Εκκλησίας είναι για κάθε βαθμίδα δικαιοδοσίας τα ακόλουθα: α) ο *μητροπολίτης,* διοικεί την επαρχία, έχοντας την έδρα του στην πρωτεύουσά της. Είναι ο πρόεδρος της επαρχιακής συνόδου, που έχει μέλη της όλους τους επισκόπους της επαρχίας β) ο *επίσκοπος* που έχει την έδρα του στο αστικό κέντρο της περιφέρειάς του και διοικεί τη γύρω από αυτό ύπαιθρο, αρχικά με τους *χωρεπισκόπους,* δηλ. επισκόπους με περιορισμένη διοικητική εξουσία και αργότερα με τους *περιοδευτάς,* δηλ. πρεσβυτέρους με δικαίωμα εποπτείας. Κάθε τέτοια περιφέρεια περιλαμβάνει περισσότερες *παροικίες - ενορίες,* που διακρίνονται ανάλογα με τη χωροθέτησή τους σε *αγροικικές* και *εγχώριες*[79].

Περιγραφή

Τα εδάφη της *Επαρχίας Ελλάδος* (Χάρτης 2) καταλαμβάνουν τέσσερις μεγάλες γεωγραφικές περιοχές: Τη *Στερεά Ελλάδα* με 12.870 τ.χλμ., τη νήσο *Εύβοια* με 3.700 τ.χλμ., την *Πελοπόννησο* με 20.840 τ.χλμ. και μια επιφάνεια 3.120 τ.χλμ. που καταλαμβάνουν τα επιμέρους νησιά που ανήκουν στην *Επαρχία.* Για μεθοδολογικούς λόγους κατατμήθηκαν και εξετάζονται η *Στερεά* σε έξι ιστορικο-γεωγραφικές υπο-περιοχές (I-VI), η *Πελοπόννησος* σε επτά υπο-περιοχές (VIII-XIV), η ν. *Εύβοια* (VII), ενώ σε δυο ξεχωριστές ενότητες, *Αιγαίο* και *Ιόνιο Πέλαγος* (XV-XVI), εξετάζονται τα νησιά της *Επαρχίας.*

77. J. Koder, *Το Βυζάντιο* (όπως σημ. 9) 145.

78. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 51. Για το *corpus* της αντιπαγανιστικής νομοθεσίας μετά την επικράτηση του χριστιανισμού βλ. Α. Καμάρα, *Η αντιπαγανιστική νομοθεσία της Ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέσα από τους Κώδικες,* Αθήνα 2000. Για τον μερικό εκχριστιανισμό αρχαίων ναών βλ. J.-M. Spieser, «The *Christianisation* of *Pagan Sanctuaries* in Greece» στο J.-M. Spieser, *Urban and Religious Spaces in Late Antiquity and Early Byzantium,* Aldershot 2001, άρθρο VI, 1-13. Για τη στάση απέναντι στα αρχαία μνημεία βλ. H. Saradi-Mendelovici, «Christian Attitudes toward Pagan Monuments in Late Antiquity and Their Legacy in Later Byzantine Centuries», *DOP* 44 (1990) 47-61.

79. Σ. Τρωιάνος, «Εκκλησιαστικοί θεσμοί», στο *ΙΕΕ* (όπως σημ. 27), 274-275.

Περιοχή I *(Αιτωλία)*

Η περιοχή I περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Αιτωλίας*[80] και ορίζεται από Β με τον ρου του *Σπερχειού* π., από Α με τις δυτικές υπώρειες του όρους *Κόραξ,* από Ν με τον *Κορινθιακό* κ. και από Δ με τον ρου του π. *Αχελώου.* Τα εδάφη της είναι κατά κύριο λόγο ορεινά με εξαίρεση τις παράκτιες περιοχές, αυτές γύρω από τις λίμνες *Τριχωνίδα* και *Ύδρα* και τις παρόχθιες των βασικών της ποταμών *Ευήνου* και *Δάφνου.* Έχει συνολική έκταση περίπου 2.700 τ.χλμ. και 11 οικισμούς (μια πόλη, μια κώμη και 9 χωρία), δηλαδή η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό είναι 245 τ.χλμ.

Η βασική πόλη της περιοχής είναι η *Ναύπακτος* [8][81] (σημ. Ναύπακτος αρχ. *Λέπανθος*). Είναι χωροθετημένη στις εκβολές παραποτάμου του π. *Μόρνου,* σε απόσταση 10 χλμ. ΒΑ του στενού Ρίου - Αντιρρίου. Η πλεονεκτική στρατηγική της θέση οφείλεται στο ότι αποτελεί σημείο περάσματος από την Στερεά στην Πελοπόννησο, είναι σημαντικό λιμάνι στο δυτικό τμήμα του *Κορινθιακού* κ. και βρίσκεται επί της οδού, που συνδέει τη *Νικόπολη* της *Επ. Ηπείρου* με την υπόλοιπη *Επ. Ελλάδος.* Στα κατάλοιπα περιλαμβάνονται η αρχαία οχύρωση, με ύστερες ρωμαϊκές και βυζαντινές προσθήκες, που περικλείει με τριγωνική κάτοψη, την ύψους 200 μ. ακρόπολη, το λιμάνι και την πόλη. Έχουν ανευρεθεί ερείπια μεγάλης πεντάκλιτης βασιλικής του πρώτου μισού του 5ου αι. στο ανατολικό τμήμα της σημ. πόλης, καθώς επίσης και άλλη βασιλική στο ανατολικό τμήμα της οχύρωσης. Ο Προκόπιος μαρτυρεί την καταστροφή της από σεισμό το 551-52[82].

Στους υπόλοιπους οικισμούς της ΠΒΠ περιλαμβάνονται το *Αγρί-*

80. S. Bommeljé, P.K. Doorn, Deylius M., *Aetolia and the Aetolians: Towards the Interdisciplinary Study of a Greek Region,* Utrecht 1987.

81. P. Soustal, *Tabula Imperii Byzantini 3: Nikopolis und Kephallenia,* Denkschriften 150, Wien 1981, 210-11 (στο εξής *TIB Nikopolis*). Βλ. και S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 99. Οι αριθμοί μέσα στις αγκύλες που συνοδεύουν την ονομασία κάθε οικισμού αναφέρονται στον αριθμό μητρώου που χαρακτηρίζει κάθε μονάδα ανάλυσης στους πίνακες και στον χάρτη.

82. Προκόπιος, *Υπέρ των πολέμων* (έκδ. G. Wirth (J. Haury), *Procopii Caesariensis, Opera omnia,* Leipzig 1962, 8,25,16-17. *«Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ σεισμοὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπιπεσόντες ἐξαίσιοι τήν τε Βοιωτίαν καὶ Ἀχαίαν καὶ τὰ περὶ κόλπον τὸν Κρισαῖον κατέσεισαν. καὶ χωρία μὲν ἀνάριθμα, πόλεις δὲ ὀκτὼ ἐς ἔδαφος καθεῖλον, ἐν ταῖς Χαιρώνειά τε καὶ Κορώνεια ἦν καὶ Πάτραι καὶ Ναύπακτος ὅλη, ἔνθα δὴ καὶ φόνος γέγονεν ἀνθρώπων πολύς».*

νιον [173][83], που λόγω της κομβικής του θέσης στο οδικό δίκτυο θεωρείται ως κώμη, οικισμός στη σημ. θέση Άνω Βλωχός [145][84], *Λυσιμάχεια* [119][85], *Μέταπα* [121][86], *Φύταιον* [137][87], *Νέα Πλευρών* [124][88], *Καλυδών* [91][89], *Υποχαλκίς* [108][90], οικισμός στη σημ. θέση Κλαύσιον [112][91] και *Οινεών* [127][92].

Περιοχή ΙΙ *(Φωκίς)*

Η περιοχή ΙΙ περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Φωκίδος και Οζολίας Λοκρίδος*. Αυτές ορίζονται από Β με τις νότιες υπώρειες του όρους *Οίτη*, από Α με τον *Μαλιακό* κόλπο, από Ν με τον *Κορινθιακό* κόλπο και από Δ με τις ανατολικές υπώρειες του όρους *Κόραξ*. Τα εδάφη της είναι κατά κύριο λόγο ορεινά με εξαίρεση τις παράκτιες περιοχές στον *Μαλιακό* και *Κορινθιακό*. Έχει συνολική έκταση περίπου 4.300 τ.χλμ. και 18 οικισμούς (13 πόλεις και 5 χωρία), δηλαδή η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό είναι 238 τ.χλμ.

Οι 13 πόλεις της είναι: Η *Σκάρφεια* [2] (σημ. θέση Τροχάλα, 1 χλμ. Ν του χωριού Μώλος) είναι χωροθετημένη σε απόσταση 10 χλμ. Α των Θερμοπυλών. Στην ΠΒΠ αποτελεί σημαντικό λιμάνι στον *Μαλιακό* κόλπο και τον 5ο αι. είναι, μετά την *Κόρινθο*, ο μεγαλύτερος αποθηκευτικός χώρος σιτηρών της *Επαρχίας*. Η ακμή της συνεχίζεται μέχρι τα μέσα του 6ου αι., μια και το 551 υφίσταται σοβαρές καταστροφές από σεισμό. Θεωρείται πως παρακμάζει μετά τις σλαβικές ε-

83. R. Stillwell, W.L. MacDonald, M.H. McAllister (επιμ.), *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites,* Princeton 1976 (στο εξής *PECS*). Βλ. και S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 96. Βλ. και *NPauly*. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland. Lexikon der historischen Stätten,* München 1989, 80-81. Σημ. Βραχώρι.

84. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 112-13.

85. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 94. Βλ. και G.M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor,* Berkeley 1995, 114-15. Σημ. θέση Κακκαβαριά - Άγιος Νικόλαος.

86. W.K. Pritchett, *Studies in Ancient Greek Topography,* Berkeley (1965-92), τόμος 6, 130-32 (στο εξής *SAGT*). Σημ. Ανάληψις.

87. *SAGT* 6 (όπως σημ. 86) 133-34. Βλ. και S. Bommelie et al., Aetolia and the Aetolians: Towards the Interdisciplinary Study of a Greek Region, Utrecht 1987, 100. Σημ. Παλαιοχώρι.

88. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 104. Σημ. Κάτω Ρετσίνα.

89. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 86-87. Με λατομεία μαρμάρου στην περιοχή. Σημ. Ν. Εβινοχώριον.

90. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 112. Βλ. και *NPauly,* Chalkis 2. Σημ. Κάτω Βασιλική.

91. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 89.

92. *PECS* (όπως σημ. 83). Βλ. και *SAGT* 7 (όπως σημ. 86) 53-60. Σημ. θέση Κλίμα Ευπαλίου, Μαγούλα.

πιδρομές. Στα υλικά κατάλοιπα της ακρόπολης περιλαμβάνεται πλήθος κεραμικών οστράκων με γραπτή διακόσμηση[93].

Η πόλη *Βόιον* [4] βρίσκεται κοντά στη σημ. Γραβιά, στις βόρειες υπώρειες του *Παρνασσού,* επί της οδού που οδηγεί από τον *Μαλιακό* στον *Κορινθιακό* κ., μέσω *Αμφίσσης.* Η κατοίκησή της συνεχίζεται μέχρι τον 10ο αι. Στους πρόποδες του λόφου της ακρόπολης βρίσκεται τρίκλιτη βασιλική με μωσαϊκά, που εδράζεται σε παλαιότερη μονόκλιτη[94].

Οι *Δελφοί* [9] βρίσκονται στις δυτικές υπώρειες του *Παρνασσού,* σε απόσταση 12 χλμ. ΝΑ της *Άμφισσας.* Στο αντωνίνειο οδοιπορικό (325 μ.Χ.) αναφέρεται ως οδικός σταθμός. Επιγραφικές μαρτυρίες του 4ου μ.Χ. αι. δείχνουν ακμή της πόλης που διαρκεί μέχρι την περίοδο των σλαβικών εισβολών, πάντως και μετά τον 6ο αι. Στα υλικά κατάλοιπα της ΠΒΠ συγκαταλέγονται πολυάριθμα παλαιοχριστιανικά αρχιτεκτονικά μέλη, θεοδοσιανά κιονόκρανα και μωσαϊκές παραστάσεις σε παρεκκλήσι του 6ου-7ου αιώνα. Εκτός πόλεως βρίσκεται τρίκλιτη βασιλική με μωσαϊκές παραστάσεις (τέλος 4ου αι.)[95].

Η *Άμφισσα* [10] (σημ. Άμφισσα) βρίσκεται στο βόρειο τμήμα εύφορης κοιλάδας επί της οδού που συνδέει την *Ελλάδα* με τη *Θεσσαλία,* μέσω *Λαμίας.* Ένα βαπτιστήριο του 4ου αι. και μια βασιλική του 5ου-6ου αι. με μωσαϊκά μαρτυρούν την ακμή της πόλης μέχρι τις σλαβικές επιδρομές του 7ου αι.[96].

Η *Δριμύα - Δρυμία - Δρυμαία* [5] είναι χωροθετημένη Β του άνω ρου του *Κηφισού* π., σε απόσταση 8,5 χλμ. ΒΑ της σημ. Αμφίκλειας. Η κατοίκησή της είναι πιστοποιημένη μέχρι τον 6ο αι., αλλά τα υπολείμματα του τριγωνικής κάτοψης τείχους της ανακαινίστηκαν πιθανά στη βυζαντινή περίοδο[97].

Η *Τιθόρα* [11] (σημ. Άνω Τιθορέα) βρίσκεται στις ΒΑ υπώρειες του *Παρνασσού* και συνέχιζε να υφίσταται μέχρι και τον 6ο αι. Στα κατάλοιπα περιλαμβάνεται παλαιοχριστιανικό μωσαϊκό δάπεδο εκ-

93. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 257.

94. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 137. Βλ. και D. Rousset, «Les Doriens de la métropole, étude de topographie et de géographie historique», *BCH* 113 (1989) 210-13, 220-21, 228-29.

95. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 143-44.

96. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 110-11.

97. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 150. Βλ. και PECS (όπως σημ. 83). Βλ. και Π. Ντάσιος «Συμβολή στην τοπογραφία της αρχαίας Φωκίδας», *Φωκικά Χρονικά* 4 (1992) 28-29 (ν. 2).

κλησιαστικής χρήσης και αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση διαφόρων περιόδων σε βυζαντινό πύργο[98].

Η *Δαυλίς - Δαύλια - Δαύλεια - Διαύλια* [6] (σημ. Δαύλεια / Κάστρο) βρίσκεται στις ανατολικές υπώρειες του *Παρνασσού,* δυτικά της πεδιάδας του *Κηφισού* π., σε απόσταση 15 χλμ. ΒΔ της σημ. Λιβαδειάς. Η κατοίκησή της συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια των σλαβικών εισβολών. Στο λόφο βρίσκονται τμήματα της αρχαίας οχύρωσης, που εμφανίζουν σημάδια μεσαιωνικής ενίσχυσης. Στο εσωτερικό της ακρόπολης υπάρχει μονόκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική, με αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση[99].

Η *Άμβροσος - Άμβρυσσος* [12] είναι χωροθετημένη σε ύψωμα, κοντά στο σημ. Δίστομον, που ελέγχει την πρόσβαση στα γειτονικά *Αντίκυρα.* Η παρουσία της θεωρείται σίγουρη μέχρι και τον 6ο αι. Στα τέλη του 19ου αι. βεβαιώνονται ερείπια, που προέρχονται από την αρχαία ακρόπολη[100].

Η *Αντίκυρα* (σημ. Κάστρο του Στενού στη Φωκίδα) [13] βρίσκεται στον ομώνυμο κολπίσκο επί του *Κορινθιακού* κ., σε απόσταση 5 χλμ. Ν του σημ. Διστόμου. Η παρουσία της θεωρείται σίγουρη μέχρι και τον 6ο αι. Στα κατάλοιπα της ΠΒΠ περιλαμβάνονται υπολείμματα αγροικίας (τέλη 4ου αι.), ερείπια εκκλησίας (5ος - 6ος αι.) και δυο ταφικά παρεκκλήσια στη σημ. θέση Μετόχιον[101].

Η *Λεβάδεια* (σημ. Λιβαδειά) [14] είναι χωροθετημένη στη δυτική ακτή της λ. *Κωπαΐδος,* στις βόρειες υπώρειες του *Ελικώνος.* Κατοικείται σε όλη τη διάρκεια της ΠΒΠ και η παρουσία της μαρτυρείται με διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και επιγραφές[102].

Η *Κορώνεια* (σημ. Αρχαία Κορώνεια - Πύργος) [15] βρίσκεται στις ΒΑ υπώρειες του *Ελικώνος,* στη νότια όχθη της λ. *Κωπαΐδος,* σε απόσταση 4 χλμ. της σημ. Κορώνειας. Το τέλος της αποδίδεται στο

98. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 276. Βλ. και Π. Ντάσιος, Συμβολή (όπως σημ. 97) 41 (ν. 28).

99. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 142-43. Βλ. και J.M. Fossey, *The Ancient Topography of Eastern Phokis,* Amsterdam 1986, 46-49.

100. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 121. Βλ. και J.M. Fossey, *Eastern Phokis* (όπως σημ. 99) 30-31.

101. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 123-24. Βλ. και J.M. Fossey, *Eastern Phokis* (όπως σημ. 99) 1986, 23-24.

102. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 200-01. Βλ. και J.M. Fossey, *Topography and Population of Ancient Boiotia,* Chicago 1988, 343-49.

σεισμό του 551 και τις σλαβικές επιδρομές. Ελάχιστα υπολείμματα οχυρώσεων υπάρχουν στο λόφο της ακρόπολης[103].

Η *Στίρις* (σημ. Παλαιοχώρι - Άγιος Νικόλαος) [16] βρίσκεται στις ΝΔ υπώρειες του *Ελικώνος,* σε απόσταση 5 χλμ. ΝΑ του σημ. Διστόμου. Θεωρείται πως υφίσταται ως *πόλις* ως τον 5ο αι., ενώ στη μέση βυζαντινή περίοδο αναφέρεται σε σχέση με τη γειτονική μονή του Οσίου Λουκά. Δεν υπάρχουν ευρήματα της ΠΒΠ[104].

Οι *Θίσβαι* (σημ. Θίσβη, Κακόσι) [25] είναι χωροθετημένες σε κοιλάδα, στις νότιες υπώρειες του *Ελικώνος,* σε απόσταση 5 χλμ. Β του *Κορινθιακού* κόλπου. Η κατοίκησή της θεωρείται βεβαία μέχρι και τον 6ο αι., ενώ αργότερα εκσλαβίζεται με την ονομασία Κακόσι. Στα ευρήματα συγκαταλέγονται η αρχαία οχύρωση με τμήμα μεσαιωνικού πύργου και ερείπια μεγάλου αριθμού μεταβυζαντινών ναών με βυζαντινά αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση[105].

Στους υπόλοιπους οικισμούς - χωρία της ΠΒΠ περιλαμβάνονται οι πέντε παρακάτω: *Δαφνούς* [95][106], *Τάρφη* [123][107], *Ορχομενός* 2 [130][108], *Κύνος* [117][109] και οικ. με πιθ. ονομασία *Όλμωνες* [128][110].

Περιοχή ΙΙΙ *(Λοκρίς)*

Η περιοχή ΙΙΙ περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Επικνημιδίου Λοκρίδος* και γύρω από τη λ. *Κωπαΐδα.* Αυτές ορίζονται από Β με τον *Ευβοϊκό* κόλπο, από Α με τη λ. *Κωπαΐδα* και το όρος *Κιθαιρών,* από Ν με τον *Κορινθιακό* κόλπο και από Δ με τις ανατολικές υπώρειες των ορ. *Παρνασσού* και *Ελικώνος.* Έχει συνολική έκταση περίπου 980 τ.χλμ. και 31 οικισμούς (6 πόλεις, μια κώμη και 24 χωρία) και η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό είναι 32 τ.χλμ., πρόκειται δηλαδή για περιοχή με πολύ μεγάλη πυκνότητα οικισμών.

Οι έξη πόλεις της είναι: Η *Ελάτεια* [3] είναι χωροθετημένη στη

103. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 192. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 324-30.

104. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 263. Βλ. και J.M. Fossey, *Eastern Phokis* (όπως σημ. 99) 32-34.

105. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 275. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 178-82.

106. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 142. Βλ. και Npauly. Σημ. Άγιος Κωνσταντίνος.

107. *SAGT* 5 (όπως σημ. 86) 167-71. Σημ. Φαρύγαι, Ρεγκίνι Λοκρίδας.

108. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 351-59. Σημ. θέση Σκριπού Βοιωτίας.

109. J.M. Fossey, *The Ancient Topography of Opountian Lokris,* Amsterdam 1990, 81-84. Σημ. Λιβανάτες Φθιώτιδας, θέση Πύργος.

110. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 296-99. Σημ. Ν. Παυλών Βοιωτίας.

σημ. θέση Δραχμάνι - Πιπέρι, στο βόρειο άκρο της κοιλάδας του π. *Κηφισού.* Θεωρείται πως εγκαταλείφθηκε μετά τις σλαβικές επιδρομές. Στα υλικά κατάλοιπα περιλαμβάνονται τμήματα της ιουστινιάνειας οχύρωσης[111].

Η *Χαιρώνεια* [7] (πρ. Κόπραινα) βρίσκεται στο νότιο άκρο της κοιλάδας του *Κηφισού* π., στη συμβολή του με τη λ. *Κωπαΐδα,* σε απόσταση 7 χλμ. ΒΔ της σημ. Λιβαδειάς. Το 551 καταστρέφεται από σεισμό. Στα κατάλοιπα στο κάτω τμήμα του οικισμού συγκαταλέγονται παλαιοχριστιανική τρίκλιτη βασιλική και στην ακρόπολη η αρχαία οχύρωση με πύργο και μεσαιωνικές επιδιορθώσεις[112].

Η *Οπούς* (σημ. Καστράκι) [17] είναι χωροθετημένη στο ΒΔ άκρο του *Ευβοϊκού* κ., κοντά στη σημ. Αταλάντη. Είναι σημαντική πόλη τον 3ο και τον 4ο μ.Χ. αι. και θεωρείται πως παρακμάζει στην μεταιουστινιάνεια περίοδο. Στην ύστερη βυζαντινή περίοδο ιδρύεται σαν συνέχειά της η Αταλάντη[113].

Η *Ανάστασις - Αναστασία* (σημ. Κυπαρίσσι, Γαρδινίτσα) [18] βρίσκεται στη Βοιωτία, στο ΒΔ άκρο του *Ευβοϊκού* κόλπου. Δεν υπάρχουν ευρήματα[114].

Η *Βουμέλιτα - Βουμελιττά - Βουμελίτα* (σημ. Χιλιαδού) [22] βρίσκεται στο βόρειο *Ευβοϊκό* κ., σε απόσταση 2 χλμ. ΝΑ του σημ. Μαρτίνου. Αποτελεί συνέχεια αρχαίου οικισμού, που η κατοίκησή του σταματά με τις σλαβικές επιδρομές. Τα υλικά ευρήματα αφορούν σε προηγούμενες της πρώιμης βυζαντινής περιόδους[115].

Η πόλη *Υηττός* (σημ. Δενδρί) [24] βρίσκεται 2 χλμ. Α του σημ. χωριού Λούτσι(ον), Β της λίμνης *Κωπαΐδος.* Η αρχαία ακρόπολη χρησιμοποιείται μέχρι και τον 6ο αι. ως χώρος κατοίκησης, λόγω της καλής τροφοδοσίας νερού που διαθέτει. Τα ευρήματα στη γύρω περιοχή περιλαμβάνουν την οχύρωση και τα ερείπια έξι εκκλησιών οικοδομημένων με αρχαία υλικά σε δεύτερη χρήση. Υπάρχουν επίσης μονόκλι-

111. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 153-54. Βλ. και *PECS* (όπως σημ. 83). Βλ. και Π. Ντάσιος, *Συμβολή* (όπως σημ. 97) 44 (ν. 38).

112. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 138-39. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 375-82.

113. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 227. Βλ. και J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 68-74.

114. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 122. Βλ. και J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 62-65.

115. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 137. Βλ. και J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 46-48.

τη βασιλική της ΠΒΠ με κορινθιακά κιονόκρανα σε δεύτερη χρήση και τμήματα παλαιοχριστιανικών μωσαϊκών δαπέδων σε άλλη θέση[116].

Στους υπόλοιπους 25 οικισμούς της ΠΒΠ περιλαμβάνονται η *Καλλίπολις* [110], που ο J. Koder θεωρεί ως κώμη[117], ο οικισμός στη σημ. θέση Κονιακός [113][118], *Φυσκείς* [136][119], *Οιάνθεια* [126][120], οικ. στη σημ. θέση Ερατεινή [100][121], *Τολοφών* [146][122], *Χάλειον* [92][123], οικ. στη σημ. Ιτέα [109][124], *Κίρρα* [111][125], οικ. με πιθ. ονομασία *Σωσθενίς* [142][126], *Τραχίς* [147][127], *Όμιλαι* [107][128], *Ερινεός* [101][129], *Ακύφας - Πίνδος* [84][130], *Χάραδρα* [93][131], *Εροχός* [102][132], *Αμφίκλεια*

116. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 173.

117. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 84-85. Σημ. Καλλίπολις πρ. Βελούχοβο Φωκίδας. Βλ. J. Koder, *The urban character* (όπως σημ. 1) 187, σχ. 9.

118. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 90.

119. D. Leekley, N. Efstratiou, *Archaeological Excavations in Central and Northern Greece,* Park Ridge, New Jersey 1980, 116. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 549. Σημ. θέση Φούρνος, Μαλανδρίνο Φωκίδας.

120. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 109-10. Σημ. Τολοφών, πρ. Βιτρινίτσα Λοκρίδας.

121. D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 112. Βλ. και S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 82.

122. D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 109. Βλ. και S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 73. Σημ. Βιβάδι Φωκίδας, θέση Άγιοι Πάντες, Μάρμαρα.

123. D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 112-13. Σημ. Γαλαξίδι.

124. Π. Ντάσιος, *Συμβολή* (όπως σημ. 97) 90 (ν. 129). Βλ. και *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 176.

125. D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 114. Βλ. και Π. Ντάσιος, *Συμβολή* (όπως σημ. 97) 89-90 (ν. 128). Σημ. Μαγούλα Φωκίδας, Ξεροπηγάδα.

126. A. Kondoyannis, «Sosthenis» στο *Actes du Colloque "La Thessalie" Quinze années de recherches archéologiques 1975-1990 - Bilans et perspectives,* Athens, 1994. Σημ. Βαρδάτες.

127. D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 122-23. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 264-65. Σημ. Ταχίς Φθιώτιδας.

128. E.W. Kase (επιμ.), *The Great Isthmus corridor route: explorations of the Phokis - Doris expedition,* τ. 1, Dubuque 1991, 49-50. Σημ. Κουβελόκαστρο ή Κάστρο Οριάς.

129. D. Rousset, «Les Doriens de la métropole, étude de topographie et de géographie historique» *BCH* 113 (1989) 214, 221, 227-28. Βλ. και *NPauly.* Σημ. Καστέλλια Δ. Γραβιάς, θέση Ευαγγελίστρια.

130. *NPauly.* Σημ. θέση Πύργος, Δ. Γραβιάς.

131. *NPauly.* Σημ. Μαριολάτες Φωκίδος.

132. Π. Ντάσιος, Συμβολή (όπως σημ. 97) 32 (ν. 10). Σημ. Κάτω Σούβαλα Φωκίδας.

[87][133], *Αλπηνός* [85][134], *Νίκαια* [125][135], *Χάλαιον* [103][136], *Μήδιον* [120][137], *Βούλις* [90][138], *Χορσία* [94][139], *Σίφαι* [140][140] και *Ογχηστός* [129][141].

Περιοχή IV *(Βοιωτία)*

Η περιοχή IV περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Βοιωτίας* και ορίζεται από Β με τον *Ευβοϊκό* κόλπο, από Α με τον ορεινό όγκο του όρους *Πάρνης,* από Ν με τον *Σαρωνικό* κόλπο και από Δ με το όρος *Κιθαιρών* και τις λ. *Τρεφία* και *Υλίκη*. Έχει συνολική έκταση περίπου 2.550 τ.χλμ. και 21 οικισμούς (5 πόλεις, μια κώμη και 15 χωρία) και η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό είναι 121 τ.χλμ.

Οι 5 πόλεις της είναι οι παρακάτω: Η *Ανθηδών* [21] είναι λιμάνι στο βόρειο *Ευβοϊκό* κ., σε απόσταση 2 χλμ. από τα σημ. Λουκίσια. Ανοικοδομήθηκε γύρω στο 540 μ.Χ., στο πλαίσιο της ιουστινιάνειας αμυντικής πολιτικής και η κατοίκησή της θεωρείται σίγουρη ως τον 7ο αιώνα. Τον 8ο αι. οι κάτοικοι μετεγκαταστάθηκαν πιθανά στα σημ. Λουκίσια. Στα υλικά κατάλοιπα της ΠΒΠ περιλαμβάνονται τμήματα των λιμενικών εγκαταστάσεων και σε κοντινή απόσταση από αυτές βρίσκεται τρίκλιτη βασιλική με μωσαϊκά δάπεδα[142].

Οι *Θεσπιαί* (σημ. Ερημόκαστρο) [23] είναι χωροθετημένες στις ανατολικές υπώρειες του *Ελικώνος,* σε απόσταση 15 χλμ. από τις Θήβες. Αποτελούν συνέχεια της αρχαίας πόλης, που παρήκμασε στο δεύτερο μισό του 6ου αι. λόγω των σλαβικών επιδρομών, αν και η συνέχειά της είναι πιθανή στη μέση βυζαντινή περίοδο. Τα υλικά κατάλοι-

133. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 122. Βλ. και D. Leekley, *Archaeological Excavations* (όπως σημ. 119) 119. Βλ. και *S. Lauffer, Griechenland* (όπως σημ. 83) 108-09. Βλ. και *NPauly,* Amphikaia. Σημ. θέσεις Δαδί, Νεκροταφείο και Παλιόπυργος Ν. Φθιώτιδας.

134. *NPauly.* Σημ. Κολωνός.

135. *SAGT* 4 (όπως σημ. 86) 162-64. Σημ. Αγία Τριάδα, Παλαιόκαστρο.

136. J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 36-43. Σημ. Θεολόγος Φωκίδας.

137. J.M. Fossey, *Eastern Phokis* (όπως σημ. 99) 26-29. Σημ. Άγιοι Θεόδωροι.

138. Π. Ντάσιος, *Συμβολή* (όπως σημ. 97) 65 (ν. 70). Σημ. Ζαλίτσα.

139. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 187-94. Βλ. και *NPauly.* Σημ. Κάστρο Χοστίων.

140. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 168-73. Σημ. Αλυκή.

141. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 308-12. Σημ. Καζάρμα.

142. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 123. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 252-57.

πα περιλαμβάνουν επιγραφικό υλικό της κωνσταντίνειας περιόδου, που βεβαιώνει την επιδιόρθωση των τειχών κατά τον 4ο αι.[143].

Οι *Θήβαι* (σημ. Θήβαι) [26] βρίσκονται στο νότιο άκρο της βοιωτικής λεκάνης, σε απόσταση 28 χλμ. ΝΔ της *Χαλκίδος*. Στη ΠΒΠ αποτελούν τη *Μητρόπολη Βοιωτίας*, που τα τείχη της ανακαινίζονται επί Ιουστινιανού. Χάρη σε αυτά η παρουσία συνεχίζεται και στην περίοδο των σλαβικών εισβολών, ενώ ο εφοδιασμός της διεκπεραιώνεται μέσω του λιμένα του *Ευρίπου* στην *Εύβοια*. Στα υλικά κατάλοιπα περιλαμβάνονται μεσαιωνικές αμυντικές κατασκευές στην ακρόπολη *Καδμεία*, που εδράζονται πάνω στις ιουστινιάνειες οχυρώσεις. Προς Α είναι χωροθετημένα νεκροταφεία της ΡΩ, ΠΒ και βυζαντινής περιόδου, με υπολείμματα βυζαντινού ναού, που εδράζεται σε παλαιότερη μονόκλιτη βασιλική. Διασώζονται τμήματα του μεσαιωνικού οδικού δικτύου, που βασίζεται σε προγενέστερη χάραξη. Σε γειτονικό ύψωμα (θέση Καναβάρι) βρίσκονται υπολείμματα τρίκλιτης κατασκευής δίχως νάρθηκα (σημ. Αγ. Φωτεινή), με αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση, που εδράζεται πάνω σε αρχαίο ιερό της Δήμητρας[144].

Η *Τάναγρα* [27] βρίσκεται 6 χλμ. ΝΑ της σημ. Τανάγρας και σε απόσταση 28 χλμ. Α των Θηβών. Η αρχαία πόλη αποτελούσε πιθανά κατά την ΠΒΠ επισκοπική έδρα. Σε απόσταση 1 χλμ. από το σημ. χωριό βρίσκεται μεσαιωνικός πυργίσκος, που εδράζεται σε αρχαιότερα θεμέλια και με υλικό δόμησης από δεύτερη χρήση. Επιγραφικές μαρτυρίες του 4ου και 5ου μ.Χ. αι. αναφέρουν την εκκλησία της Αγίας Τριάδος, ενώ πολυάριθμα διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη δείχνουν συνέχεια κατά την ΠΒΠ[145].

Οι *Πλαταιαί* (σημ. πρ. Πλαταιές, πρ. Κόκλα) [31] είναι χωροθετημένες στις βόρειες υπώρειες του όρ. *Κιθαιρών*, σε απόσταση 13 χλμ. Ν των *Θηβών*. Αποτελεί επισκοπική έδρα και τα τείχη της ανακαινίζονται στην ιουστινιάνεια περίοδο. Θεωρείται πως παρακμάζει την περίοδο των σλαβικών εισβολών. Στα κατάλοιπα περιλαμβάνονται χριστιανικό επιγραφικό υλικό του 4ου αι. καθώς και τμήματα των οχυρώσεων του 6ου αι. με παλαιότερα υλικά δόμησης σε δεύτερη χρήση[146].

Στους υπόλοιπους 16 οικισμούς της ΠΒΠ περιλαμβάνονται η *Ε-*

143. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 275. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 135-40.

144. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 269-71. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 199-208.

145. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 267. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 44-49, 53-56.

146. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 243-44. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 102-12.

λευσίς [98][147], που ο J. Koder θεωρεί ως κώμη και *Λάρυμνα* [118][148], *Αγχόη* [89][149], οικ. με πιθ. ονομασία *Κώπαι* [114][150], οικ. στη σημ. θέση Κάστρο, Σκροπονέρι [135][151], *Ακραιφίαι* [83][152], *Αλίαρτος* [104][153], *Κρεύσις* [116][154], *Σχοίνος* [138][155], *Τευμησσός* [144][156], *Σκώλος* [141][157], *Ελαιών* [105][158], *Μυκαλησσός* [122][159], *Αυλίς* [88][160], *Δήλιον* [96][161] και *Ωρωπός* [131][162].

Περιοχή V *(Αττική)*

Η περιοχή V περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Αττικής* και ορίζεται από Β με τον ορεινό όγκο του όρους *Πάρνης* και με το νότιο *Ευβοϊκό* κόλπο, από Α με το νότιο *Ευβοϊκό,* από Ν με τον *Σαρωνικό* κόλπο και από Δ με τον *Σαρωνικό* και το όρος *Αιγάλεω.* Έχει συνολική έκταση περίπου 1.700 τ.χλμ. και 7 οικισμούς (μια πόλη, μια κώμη και 5 χωρία) και η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό είναι 243 τ.χλμ.

Η πόλη των *Αθηνών* (σημ. Αθήνα) [33] περικλείεται από τους ορεινούς όγκους του *Πάρνη,* του *Πεντελικού,* του *Υμηττού* και του *Αιγάλεω,* μεταξύ του *Κηφισού* και *Ιλισσού* π. και βρίσκεται σε απόσταση 8 χλμ. ΒΑ του λιμένα της *Πειραιώς.* Η πόλη δεν διαθέτει οχυρώ-

147. *RE.* Βλ. και J.S. Traill, *Demos and trittys: epigraphical and topographical studies in the organization of Attica,* Toronto 1986, 138.

148. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 199. Βλ. και J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 22-26. Σημ. Λάρμες Φθιώτιδας, Καστρί.

149. J.M. Fossey, *Opountian Lokris* (όπως σημ. 109) 27-32. Σημ. Μπαζαράκι.

150. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 277-81. Σημ. Τοπόλια Βοιωτίας.

151. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 262-63. Πιθανά ρωμ. *Phokai.*

152. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 182. Βλ. και J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 265-71. Σημ. Καρδίτσα.

153. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 301-308. Σημ. Καστρί Μαζίου Βοιωτίας.

154. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 157-63. Σημ. Λιβάδοστρο Βοιωτίας.

155. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 229-32. Σημ. Μουρίκι Βοιωτίας.

156. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 212-16. Σημ. Μεσοβούνι.

157. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 119-26. Σημ. Νεοχωράκιον, Μουσταφάδες Βοιωτίας.

158. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 89-95. Σημ. Δρίτσα.

159. S. Bommeljé (όπως σημ. 80) 94. Βλ. και G.M. Cohen (όπως σημ. 85) 114-15. Σημ. Κακκαβαριά Αιτωλίας, θέση Άγιος Νικόλαος.

160. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 68-74. Βλ. και *NPauly.* Σημ. Μικρό Βαθύ, θέση Άγιος Νικόλαος.

161. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 62-66. Βλ. και *NPauly* 1. Σημ. Δήλεσι.

162. J.M. Fossey, *Ancient Boiotia* (όπως σημ. 102) 30-33. Σε θέση κοντά στη σημ. Σκάλα Ωρωπού.

σεις από το 86 π.Χ. (λεηλασία του Σύλλα) μέχρι το 253 μ.Χ., οπότε οικοδομείται ένα νέο, το επονομαζόμενο «βαλεριανό» τείχος, έκτασης περίπου 225 ha. Ακολουθεί τη διαδρομή του παλαιού θεμιστόκλειου τείχους, περιλαμβάνει όμως προς Α και την αδριάνεια πόλη. Ορίζεται στα ΒΑ από τις ΝΔ υπώρειες του *Λυκαβηττού* και στα ΝΑ από τον *Ιλισσό* π., στα ΝΔ από τους λόφους του *Φιλοπάππου* και της *Πνυκός* και προς Δ περιλαμβάνει ένα τμήμα του *Κεραμεικού*. Το βαλεριανό τείχος καταστρέφεται από την επιδρομή των Ερούλων το 267, που λεηλατούν την πόλη, με συνέπεια τη μείωση του πληθυσμού. Ως αποτέλεσμα συρρικνώνεται προοδευτικά το τειχισμένο τμήμα της πόλης και οι κάτοικοι συγκεντρώνονται, για λόγους ασφαλείας, στον λόφο της *Ακροπόλεως* με την περιοχή της *Αγοράς* και εντός του Β αυτής τμήματος της πόλης μέχρι την Βιβλιοθήκη του Αδριανού. Η περιοχή αυτή περικλείεται από περιτείχισμα της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου (276-282 μ.Χ.) και καταλαμβάνει έκταση περίπου 16 ha που αποτελεί τον πυρήνα της μεταγενέστερης μεσαιωνικής πόλης. Το 396 αποσοβείται κατόπιν διακανονισμού, λεηλασία από τους Γότθους του Αλαρίχου. Στις αρχές του 5ου αι. η πόλη εμφανίζει σχετική ακμή, που εκφράζεται με την επανοίκηση όλου του αστικού χώρου. Επί Ιουστινιανού επιδιορθώνονται το βαλεριανό τείχος και το ύστερο περιτείχισμα, αλλά διακόπτεται η λειτουργία της Ακαδημίας και άλλων εθνικών σχολών και εδραιώνεται οριστικά ο χριστιανισμός με την οικοδόμηση σειράς εκκλησιών. Μεταξύ 4ου και 6ου αι. οικοδομούνται συνολικά 22 χριστιανικοί ναοί, πολλοί στη θέση ναών της αρχαίας λατρείας[163].

Στους υπόλοιπους έξι οικισμούς της ΠΒΠ περιλαμβάνονται ο οικισμός όπου στην αρχαιότητα λειτουργούσε το ιερό της *Βραυρωνίας Αρτέμιδος* [170], που ο J. Koder θεωρεί ως κώμη[164], ο *Πειραιεύς* σημ. Μουνιχία, λόφος Καστέλλας [133][165], *Φάληρον* κοντά στο σημ. Παλαιό Φάληρο [134][166], *Πρασιά* [169][167], οικ. με πιθ. ονομ. *Άγιος Δημήτριος* [171][168] και *Αλαί Αραφηνίδες* [172][169].

163. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 126-29. Βλ. και J. Travlos, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika,* Tübingen 1988, 23-51.

164. *PECS* (όπως σημ. 83) Brauron. Σημ. Βραυρών.

165. *RE*. Βλ. και J.S. Traill, *Demos and trittys* (όπως σημ. 147) 136.

166. J.S. Traill, *Demos and trittys* (όπως σημ. 147) 138.

167. J.S. Traill, *Demos and trittys* (όπως σημ. 147) 129. Σημ. θέση δυτ. Παραλία Αυλάκι Αττικής, Πόρτο Ράφτης.

168. J.S. Traill, *Demos and trittys* (όπως σημ. 147) 145. Αρχ. *Αναγυρούς*. Σημ. Βάρη.

169. *PECS* (όπως σημ. 83) Halai Araphenides. Σημ. Λούτσα.

Περιοχή VI *(Μεγαρίς)*

Η περιοχή VI περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Μεγαρίδος* και ορίζεται από Β με την *Αλκυωνίδα Θάλαττα* στον *Κορινθιακό* κόλπο, από Α με τις νότιες υπώρειες του όρους *Κιθαιρών,* από Ν με τον *Σαρωνικό* κόλπο και από Δ με τον *Κορινθιακό.* Έχει συνολική έκταση περίπου 640 τ.χλμ με 3 οικισμούς - πόλεις και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 216 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Τα *Μέγαρα* (σημ. Μέγαρα) [34] είναι χωροθετημένα στην κοιλάδα της *Μεγαρίδος,* στον *Σαρωνικό* κ., τρία χλμ. από την ακτή και βρίσκονται σε απόσταση 35 χλμ. Δ των *Αθηνών.* Η πόλη λεηλατείται το 395 από τους Γότθους, αλλά χάρη στην οχυρή της ακρόπολη, η κατοίκηση συνεχίζεται σε όλη την ΠΒΠ και κατά τη διάρκεια των σλαβικών εισβολών. Στα κατάλοιπα συγκαταλέγονται ερείπια υστερο-ρωμαϊκής περίκεντρης κατοικίας με περιστύλιο, μεσαιωνικές οχυρώσεις και πολυάριθμες βυζαντινές εκκλησίες, που χρησιμοποιούν παλαιοχριστιανικά αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση[170].

Οι *Παγαί - Πάγαι* βρίσκονται κοντά στο σημ. Αλεποχώρι [35], στο εσωτερικό του *Κορινθιακού* κ., στην *Αλκυωνίδα Θάλαττα.* Θεωρείται πως επιβίωσε των σλαβικών εισβολών. Μια μικρή εκκλησία στην περιοχή (Μεταμόρφωση Σωτήρος) οικοδομήθηκε πιθανά στην βυζαντινή περίοδο[171].

Η πόλη - λιμάνι *Κρομμυών* (σημ. Άγιοι Θεόδωροι) [36] είναι χωροθετημένη σε εύφορη παράκτια περιοχή στον *Σαρωνικό* κ., μεταξύ *Κορίνθου* και *Μεγάρων.* Δεν είναι γνωστά υλικά κατάλοιπα της πρώιμης βυζαντινής περιόδου[172].

Περιοχή VII *(Εύβοια)*

Η περιοχή VII περιλαμβάνει τη νήσο *Εύβοια* με 3.700 τ.χλμ., 17 οικισμούς (4 πόλεις, μία κώμη και 12 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 218 τ.χλμ. Οι πόλεις του νησιού είναι: Η *Αιδηψός* [19] βρίσκεται στη βόρεια Εύβοια και έχει για επίνειό της τα σημ. Λουτρά Αιδηψού, σε απόσταση 3 χλμ. προς Β. Χρησιμοποιούνταν ως οχυρό καταφύγιο και για τους δύο οικισμούς σε περίπτωση επιδρο-

170. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 215-17. Βλ. και Παυσανίας (όπως σημ. 54) 1.40-43. Βλ. και J. Koder, The urban character (όπως σημ. 1) 187, σχ. 9.

171. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 230. Βλ. και Παυσανίας (όπως σημ. 54) 1.44.4.

172. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 355.

μών. Σώζεται τμήμα της οχύρωσης και βυζαντινός σταυροειδής ναός μετά τρούλου[173].

Η *Χαλκίς* (σημ. Χαλκίς, πρ. Negroponte) [28] βρίσκεται στον *Εύριπο,* τον στενό πορθμό που ενώνει την *Εύβοια* με τη *Βοιωτία* και λόγω της ιδιαίτερης θέσης της είναι η σημαντικότερη πόλη του νησιού. Επί Ιουστινιανού επιδιορθώθηκαν τα τείχη της πόλης και η γέφυρα του *Ευρίπου*[174].

Η πόλη *Πορθμός* (σημ. Μυλάκι - Πρότιμο) [29] είναι λιμάνι σε απόσταση 4 χλμ. ΝΑ του σημ. Αλιβερίου, στην κεντρική *Εύβοια.* Τα λιγοστά κατάλοιπα οχυρώσεων μαζί με δεξαμενές νερού σε κοντινό λόφο (θέση Ριζόκαστρο) προέρχονται από τη ΒΠ, όπως επίσης και πυργίσκος παρατήρησης στο λιμάνι[175].

Η *Κάρυστος* (σημ. Κάρυστος) [30] βρίσκεται στον ομώνυμο κόλπο στη νότια *Εύβοια* σε εύφορη πεδινή περιοχή. Θεωρείται πως στην ΠΒΠ κατοικείται στην παραθαλάσσια αρχαία θέση της, θέση που μετακινήθηκε πιθανά επί Φραγκοκρατίας, λόγω των συχνών πειρατικών επιδρομών. Στα κατάλοιπα του λιμανιού περιλαμβάνονται τμήματα μεσαιωνικής οχύρωσης πάνω σε αρχαιότερα θεμέλια, ενώ στην πάνω πόλη, στους πρόποδες της ακρόπολης πολυάριθμες κατοικίες και δεξαμενές νερού προέρχονται από τα τέλη του 14ου αιώνα[176].

Στους υπόλοιπους 13 οικισμούς της ΠΒΠ περιλαμβάνονται: *Ελύμνιον* σημ. Λίμνη [99], που ο J. Koder θεωρεί ως κώμη[177], και *Ιστιαία - Εστιαία* σημ. Κάστρο Ορεοί [106][178], *Αιγαί* σημ. Πολιτικά Κάφκαλα [80][179], οικ. με πιθ. ονομ. *Αγία Τριάς* σημ. Κριεζώτη [82][180], *Αμάρυν-*

173. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 118. Βλ. και *PECS* (όπως σημ. 83).

174. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 164-167. Βλ. και *NPauly, Chalkis* 1.

175. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 246. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 562. Βλ. και D. Knoepfler, «Le territoire d'Erétrie et l'organisation politique de la cité (dêmoi, chôroi, phylai)» στο M.H. Hansen (επιμ.), *The polis as an urban centre and as a political community,* Copenhagen, 1997, 358.

176. TIB Hellas (όπως σημ. 15) 183-84. Βλ. και *NPauly Karystos.*

177. L.H. Sackett, V. Hankey, R.J. Howell, T.W. Jacobsen, M.R. Popham «Prehistoric Euboea: contributions toward a survey» *BSA* 61 (1966), 21-24. Βλ. και D. Knoepfler, Le territoire d'Erétrie (όπως σημ. 175) 365, 418 (ν. 102). Βλ. και J. Koder, The urban character (όπως σημ. 1) 187, σχ. 9.

178. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 228. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 269-70.

179. L.H. Sackett, Prehistoric Euboea (όπως σημ. 177) 26. Βλ. και D. Knoepfler, Le territoire d'Erétrie (όπως σημ. 175) 406, ν. 11.

180. L.H. Sackett, Prehistoric Euboea (όπως σημ. 177) 66.

θος σημ. Παλαιοχώρια, Κάτω Βάθεια Ευβοίας [86][181], *Δύστος* σημ. Δύστος Ευβοίας [97][182], οικ. στη σημ. θέση Παλαιοχώρι - Ροβιές [132][183], *Τάμυναι* σημ. Ταμύναι Ευβοίας [143][184], οικισμός στη σημ. θέση Αγία Σοφία [164][185], *Αιδηψός Λιμήν* [165][186], *Ωρεός* [166][187], οικ. με πιθ. ονομ. *Κήναιον* [167][188] και στη σημ. θέση Βαρόνδα [168][189].

Περιοχή VIII *(Κορινθία)*

Η περιοχή VIII περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Κορινθίας* και ορίζεται από Β με τον *Κορινθιακό* κόλπο και τον ισθμό της *Κορίνθου,* από Α με τον *Σαρωνικό* κόλπο, από Ν με τις βόρειες υπώρειες του *Αραχναίου*[190] όρους και από Δ με το όρος *Κυλλήνη.* Έχει συνολική έκταση περίπου 1.560 τ.χλμ. με 21 οικισμούς (3 πόλεις και 18 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 74 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Η *Κόρινθος* [1], σημ. αρχαία Κόρινθος, πρωτεύουσα της *Επαρχίας.* Είναι χωροθετημένη σε τρία άνδηρα, σε απόσταση 2 χλμ. από την ακτή. Αποτελεί ίδρυση της ΑΠ και το τείχος της πόλης, που περικλείει και την οχυρή ακρόπολη *Ακροκόρινθο,* έχει περίμετρο 12 χλμ. και επιφάνεια περί τα 500 ha, είναι η μεγαλύτερη πόλη της αρχαίας *Ελλάδος.* Στην ενδοχώρα της περιλαμβάνονται εύφορες περιοχές προς Δ, Ν και ΝΑ, ο ισθμός και δυο λιμάνια, το *Λέχαιον* στον *Κορινθιακό* κόλπο και οι *Κεγχρεαί* στο *Σαρωνικό.* Η σημασία της οφείλεται στη στρατηγική της θέση ως πύλης εισόδου όλων των επίγειων οδικών αξόνων στην *Πελοπόννησο* και ως κόμβου των θαλάσσιων εμπορικών μεταφορών στον άξονα Α-Δ, σε συνδυασμό με την οχυρή της θέση. Το 146 π.Χ. πληρώνει την αντίστασή της στους Ρωμαίους με μερική καταστροφή και το 44 π.Χ. ο Καίσαρας την επανιδρύει με την αποικία *Colonia Laus Iulia Corinthus*[191]. Επανδρώνεται με απελεύθερους και απόστρατους, ακμάζει και εξελίσσεται σε διοικητική πρωτεύουσα της ρωμαϊκής *Επαρχίας Αχαΐας* και εμπο-

181. L.H. Sackett, Prehistoric Euboea (όπως σημ. 177) 62. Βλ. και D. Knoepfler, Le territoire d'Erétrie (όπως σημ. 175) 379-80.

182. *PECS* (όπως σημ. 83).

183. L.H. Sackett, Prehistoric Euboea (όπως σημ. 177) 20.

184. L.H. Sackett, Prehistoric Euboea (όπως σημ. 177) 72-73 (ν. 74).

185. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 118.

186. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 118. Σημ. Λουτρά Αιδηψού.

187. *PECS* (όπως σημ. 83) Histiaia. Σημ. Πύργος.

188. *NPauly.* Σημ. Λιθάδα, Καστρί Ευβοίας.

189. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 280.

190. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 2.25.10.

191. *PECS.* Βλ. και *NPauly.*

ρικό κέντρο, με δραστήρια εβραϊκή κοινότητα και από τον πρώτο μ.Χ. αι. και μετά, με χριστιανική κοινότητα, όπως μαρτυρείται από τις επισκέψεις του Αποστόλου Παύλου στην πόλη[192]. Το 267 μ.Χ. η επιδρομή των Ερούλων προξενεί σημαντικές καταστροφές, το 365 και 375 υφίσταται τις συνέπειες των σεισμών, το 395 την λεηλατούν οι Γότθοι του Αλαρίχου. Στις αρχές του 5ου αι. πραγματοποιούνται έργα ανοικοδόμησης και επανοχύρωσής της σε μικρότερη επιφάνεια. Αλεπάλληλοι σεισμοί το 521-22 και ειδικά το 550-52, καθώς και επιδημίες το 542 συμπληρώνουν την εικόνα παρακμής, που θα οδηγήσει την περίοδο των αβαροσλαβικών επιδρομών στον περιορισμό της κατοίκησης μόνο στην οχυρή ακρόπολη[193]. Στα υλικά κατάλοιπα περιλαμβάνονται εκτός του τείχους, σειρά δημόσιων κτιρίων, βασιλικές, αγορά - *forum,* στοές με εμπορικά καταστήματα, χώροι λουτρών, θέατρο, αμφιθέατρο και ωδείο[194].

Η *Νεμέα* (σημ. Νεμέα - Ηράκλειον) [44] βρίσκεται στην περιοχή της *Κορινθίας,* μεταξύ *Άργους* και *Κορίνθου,* αποτελούσε στην αρχαία περίοδο τόπο λατρείας και διεξαγωγής αγώνων που συνεχίστηκε μέχρι τον 4ο μ.Χ. αι. Μια σχετική ερήμωση θεωρείται πως επήλθε γύρω στο 370 μ.Χ., ενώ σεισμοί τον 6ο και τον 8ο αι. επέφεραν την ολοκληρωτική καταστροφή της[195].

Η *Σικυών* (σημ. Βασιλικό) [45] βρίσκεται Δ της *Κορίνθου,* σε εύφορη πεδιάδα που εκμεταλλευόταν ως *χώρα* της. Για τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο υπάρχουν υλικά κατάλοιπα για την πόλη, σε αντίθεση με την ΠΒ περίοδο. Πάντως στη Φραγκοκρατία συνεχίζει να υφίσταται οικισμός με την ονομασία *Βασιλικά* στη θέση της[196].

Το δευτερεύον δίκτυο οικισμών της περιοχής αποτελείται από τους παρακάτω 18 οικισμούς: *Ίσθμια - Ισθμός* [149][197], *Λέχαιον*

192. Δ. Δρακούλης, «Το ιστορικο-γεωγραφικό πλαίσιο των παύλειων αποστολικών περιηγήσεων» στο Π. Σαββαΐδης (επιμ.) *Χαρτογραφώντας τα βήματα του Αποστόλου Παύλου,* Θεσσαλονίκη 2009, 167 και εικ. 9.

193. T.E. Gregory, «The Late Roman Wall at Corinth», *Hesperia* 48 (1979) 264-280. Για τις φυσικές καταστροφές βλ. G.D.R. Sanders, «Problems in Interpreting Rural and Urban Settlement in Southern Greece, AD 365-700» στο N. Christie (επιμ.) *Landscapes of change: rural evolutions in late antiquity and the early Middle Ages,* Aldershot 2004, 187.

194. S. Lauffer Griechenland. Lexikon der historischer Stätten, München 1989, 338-44.

195. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 467-68.

196. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 615-18.

197. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 280-81. Σημ. θέση Κυρά Βρύση.

198. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 376-77. Σημ. Λέχαιον.

[150][198], *Κεγχρεαί* [151][199], *Κλεωναί* [152][200], οικ. στη σημ. θέση Άγιος Γεράσιμος [174][201], οικ. στη σημ. θέση Άκρα Σοφία [175][202], οικ. στη σημ. θέση Κάτω Αλμυρή [176][203], οικ. στη σημ. θέση Γαλατάκι [177][204], οικ. στη νήσο *Ασπίδα* [178][205], οικ. στη σημ. θέση Στείρι [179][206], οικ. στη σημ. θέση Σοφικόν [180][207], οικ. στη σημ. θέση Αγγελόκαστρο [181][208], οικ. στη σημ. θέση Άγιος Βασίλειος [182][209], *Φλειούς* [183][210], *Τιτάνη* [184][211], οικ. στη σημ. θέση Μελίσσι [185][212], *Πελλήνη* [186][213] και *Φενεός* [187][214].

Περιοχή IX *(Αργολίς)*

Η περιοχή IX περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Αργολίδος* και ορίζεται από Β με τις νότιες υπώρειες του *Αραχναίου* όρους, από Α με τον *Σαρωνικό* κόλπο, από Ν με το *Μυρτώον Πέλαγος* και από Δ με τις βορειο-ανατολικές υπώρειες του όρ. *Μαινάλιον*[215]. Έχει συνολική έκταση περίπου 2.300 τ.χλμ. με 13 οικισμούς (5 πόλεις και 8 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 177 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Τα *Μέθανα* (θέση κάτω από το σημ. Μεγαλοχώρι) [48] βρίσκονται στη βόρεια ακτή της *Αργολίδος* και συνδέονται με την ξηρά με μια στενή λωρίδα γης. Διαθέτουν ιαματικά λουτρά σε χρήση κατά την αρχαιότητα. Η οχυρή πόλη που είναι χωροθετημένη στη ΝΔ πλευρά θεωρείται πως συνεχίζει να υφίσταται μέχρι και τον 7ο αι.[216].

199. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 318. Σημ. Κεχριαί Κορινθίας.

200. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 332. Σημ. Άγιος Βασίλειος.

201. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 167.

202. T. Gregory, «An Early Byzantine Complex at Akra Sophia near Corinth», *Hesperia* 54 (1985) No. 4, 411-28.

203. J. Wiseman, *The land of the ancient Corinthians,* Göteborg, 1978, 58.

204. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 167.

205. J. Wiseman, *Ancient Corinthians* (όπως σημ. 200) 134. Σημ. Εβραιόνησος.

206. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 168.

207. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 168.

208. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 168.

209. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 168-69.

210. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 542-44. Ρωμ. *Phliasia.* Σημ. Πολύφενγκος.

211. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 169. Σημ. Μπόζικας.

212. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 171.

213. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 525-26. Σημ. Ζούγρα.

214. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 537-38. Σημ. Καλύβια.

215. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 8.36.7.

216. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 427-28.

Η *Τροιζήν* (σημ. Δαμαλάς) [49] βρίσκεται στη βόρεια ακτή της *Αργολίδος* και η *χώρα* της περιλάμβανε εκτός από τις γύρω περιοχές της και τα νησιά *Υδρέα - Υδρούσσα* (σημ. Ύδρα) και *Καλαυρεία* (σημ. Πόρος). Η πόλη ανακαινίστηκε στη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο. Μια σχετική ευημερία συνεχίστηκε και στην ύστερη αρχαιότητα, ενώ θεωρείται βεβαία η συνέχεια της στη μεσαιωνική περίοδο[217].

Η *Επίδαυρος* (σημ. Παλαιά Επίδαυρος) [50] βρίσκεται στην ανατολική ακτή του *Σαρωνικού* κόλπου. Είναι χωροθετημένη σε δυο επίπεδα, (Ακρόπολη και περιοχή κατοικίας - λιμάνι) και συνδέεται με λατρευτικές και θεραπευτικές λειτουργίες *(Ασκληπιείον).* Η χώρα της περιλαμβάνει περιοχές, που Β έφταναν μέχρι τα περίχωρα της *Κορίνθου,* και Ν-ΝΑ μέχρι τα περίχωρα της *Τροιζήνος.* Παρά τη μεγάλη έκταση της *χώρας,* οι καλλιεργήσιμες περιοχές είναι λιγοστές, λόγω του ορεινού εδάφους. Στα τέλη του 4ου αι. λεηλατείται από τους Γότθους και τον 5ο αι. απαγορεύεται οριστικά η λειτουργία των τοπικών εθνικών ιερών[218].

Η πόλη - λιμάνι *Ερμιόνη* (σημ. Ερμιόνη) [51] βρίσκεται στις νότιες ακτές της *Αργολίδας* και η ευημερία της οφείλεται στην αλιεία και επεξεργασία της πορφύρας για την βαφή υφασμάτων[219].

Το *Άργος* (σημ. Άργος) [52], από τις αρχαιότερες πόλεις της Ελλάδος, βρίσκεται στο κέντρο της αργολικής πεδιάδας. Στη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο, η πόλη βρίσκεται σε ακμή, που φαίνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα (υδραγωγείο και νυμφαίο). Τον 3ο μ.Χ. αι. υφίσταται καταστροφές από τις γοτθικές επιδρομές, που δεν θίγουν όμως την οικιστική συνέχεια. Τον 5ο αι. γίνεται επισκοπική έδρα, αλλά στα τέλη του 6ου αι., οι εισβολές των Σλάβων και Αβάρων την μετατρέπουν σε μεγάλο χωριό[220].

Το δευτερεύον δίκτυο οικισμών της περιοχής αποτελείται από τους παρακάτω οκτώ οικισμούς: *Μυκήναι* [160][221], *Λύρκεια* [188][222], *Λέρνα* [189][223], *Τίρυνς* [190][224], *Ναυπλία* [191][225], *Αλιείς* [192][226], οικ.

217. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 693-94.
218. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 219-21.
219. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 267-68.
220. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 128-31.
221. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 443-48. Σημ. Μυκήνες.
222. *NPauly.* Ρωμ. *Lyrkeia και Lynkea.* Σημ. Μελίσσι.
223. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 382-83. Σημ. Μύλοι.
224. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 686-88. Σημ. Τίρυνθος.
225. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 457-59. Σημ. Ναύπλιο.
226. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 255. Στη ρωμαϊκή περίοδο πιθ. ονομ. *Halike.* Σημ. Πόρτο Χέλι.

στη σημ. θέση Κάτω Επίδαυρος [193][227] και οικ. κοντά στη θέση Δένδρα Αργολίδας [194][228].

Περιοχή X *(Αρκαδία)*

Η περιοχή X περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Αρκαδίας* και ορίζεται από Β με τον ρου του π. *Λάδωνος,* από Α με τις νοτιο-δυτικές υπώρειες του όρους *Μαινάλιον,* από Ν με τις βορειο-δυτικές του όρους *Πάρνων* και από Δ με τον ρου του π. *Αλφειού.* Έχει συνολική έκταση περίπου 4.250 τ.χλμ. με 15 οικισμούς (3 πόλεις, 2 κώμες και 10 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 283 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Η *Τεγέα* (σημ. Πιάλια, Επισκοπή) [53], από τις παλαιότερες πόλεις της *Αρκαδίας,* αποτελεί κόμβο επί της οδού που οδηγεί από την *Κόρινθο* προς *Λακεδαίμονα* και ακμάζει επί ρωμαϊκής περιόδου. Το 395 μ.Χ. οι Γότθοι υπό τον Αλάριχο την καταστρέφουν. Η πορεία της πόλης στην ύστερη αρχαιότητα είναι ασαφής, μια και στη βυζαντινή περίοδο επανιδρύεται και ακμάζει σε κοντινή τοποθεσία προς Α, με την ονομασία *Νικλί*[229].

Η *Θέλπουσα - Θάλπουσα - Θέλφουσα* (σημ. Νέο Τουμπίτσι) [54] βρίσκεται στην *Αρκαδία* επί του Μέσω Λάδωνος. Ο Παυσανίας (2ος μ.Χ. αι.) την περιγράφει ως μικρή και χωρίς σημασία, αν και αναφέρει ιερά του Ασκληπιού και της Δήμητρας. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για την πορεία της πόλης στην ΠΒΠ[230].

Η *Μαντίνεια* (σημ. Μαντινεία) [55] βρίσκεται στην ανατολική *Αρκαδία* και είναι από τους παλιότερους οικισμούς της περιοχής. Κατά τη διάρκεια των σλαβικών επιδρομών, ένα τμήμα του πληθυσμού της καταφεύγει στη *Μεσσηνία* όπου ιδρύει δυο χωριά (*Μικρά* και *Μεγάλη Μαντινεία*). Η αρχαία πόλη μετονομάζεται σε *Παλαιόπολις* ή *Γκορίτσα* και συνεχίζει και στη βυζαντινή περίοδο[231].

Το δευτερεύον δίκτυο αποτελείται από τους παρακάτω οικισμούς: *Μεγαλόπολις* [153][232] και *Λεύκτρον* [159][233]. Οι δυο αυτοί οικισμοί,

227. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 177, ν. 72. Αρχαία θέση *Ασκληπείον.*

228. *NPauly.* Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 434. Αρχαία *Μίδεια* και *Μιδέα.*

229. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 651-52 και D. Müller (όπως σημ. 57) 866-69.

230. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 8.24.5. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 667 και *SAGT* 6 (όπως σημ. 86) 38-39.

231. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 405-406.

232. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 411-12. Σημ. Μεγαλόπολις.

233. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 181-82. Σημ. Λεοντάρι.

λόγω της κομβικής τους θέσης στο οδικό δίκτυο της περιόδου, θα πρέπει να θεωρηθούν ως κώμες. Οι υπόλοιποι οικισμοί είναι: Οικισμός στη σημ. Χωτούσα [195][234], οικ. στη σημ. Νεστάνη [196][235], *Γόρτυς* [197][236], *Παλλάντιον* [198][237], *Ασέα* [199][238], *Αθήναιον* [200][239], οικ. στη σημ. θέση Καμάρα, Σκουρκοράχι [201][240], *Άστρον* [202][241], *Εύα* [203][242] και *Πρασιαί* [204][243].

Περιοχή XI *(Λακωνία)*

Η περιοχή XI περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Λακωνίας* και ορίζεται από Β με τις νότιες υπώρειες του όρ. *Πάρνων,* από Α με το *Μυρτώον Πέλαγος,* από Ν με τον *Λακωνικό* Κόλπο και από Δ με τις ανατολικές υπώρειες του όρ. *Ταΰγετος.* Έχει συνολική έκταση περίπου 3.720 τ.χλμ. με 20 οικισμούς (5 πόλεις, 2 κώμες και 13 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 186 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Η *Λακεδαίμων* (αρχαία Σπάρτη, 2 χλμ. ΝΔ της σημ. Σπάρτης) [56] βρίσκεται στη *Λακωνία,* στην κοιλάδα του *Ευρώτα* ποταμού. Ο Παυσανίας, απαριθμεί περισσότερα από 70 ιερά, αγορές, στοές, γυμνάσια και θέατρο, αλλά την περίοδο 263-265 μ.Χ., οι Έρουλοι λεηλατούν την *Πελοπόννησο* και καταστρέφουν την πόλη. Το 396 καταλαμβάνεται από τους Γότθους του Αλαρίχου, φαίνεται όμως να επισκευάζεται επί Θεοδοσίου Β΄ (408-450), που ισοπεδώνει τα αρχαία κτίσματα. Θεωρείται να εγκαταλείπεται από τους κατοίκους της τον 8ο αι., που μετοικούν εν μέρει σε περιοχές ανατολικά της πόλης, εν μέρει, λόγω της εγκατάστασης σλαβικών φύλων, στις περιοχές του *Πάρνωνα* και *Ταΰγέτου.* Μόνο τον 9ο αι. ο αυτοκράτωρ Νικηφόρος Α΄ (802-811) ανοικοδομεί και επανεποικίζει την πόλη[244].

234. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 178. Αρχ. Καφυαί.

235.A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 179. Αρχ. Νεστάνη.

236. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 239. Ρωμ. *Gortys* και *Gortyna*. Θέση κοντά στο σημ. Ελληνικό Αρκαδίας.

237. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 505. Σημ. Μπερμπάτι, Προσύμνη.

238. S. Lauffer, Griechenland (όπως σημ. 83) 136. Σημ. Ασέα.

239. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 180. Σημ. Αθήναιο, θέση Αλίκα.

240. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 182, ν. 126-30. Αρχ. *Αιγύς.*

241. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 182, ν. 142-45. Σημ. Παράλιο Άστρος, Αλωνάκι.

242. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 183-84. Σημ. Μ. Λουκούς, Εύα Δολιανών.

243. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 565. Σημ. θέση στη Παραλία Λεονιδίου.

244. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 2.9. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 628-34. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 845-51.

Οι *Γερόνθραι* (σημ. Γεράκι) [57] βρίσκονται στη *Λακωνία,* σε απόσταση 33 χλμ. Α της *Σπάρτης,* στη ΝΔ πλευρά του *Πάρνωνος*. Η κατοίκησή της στην ΠΒΠ θεωρείται βεβαία[245].

Η *Φάρις - Φάραι* (σημ. θέση Βαφειό, Αγ. Βασίλειος) [58] βρίσκεται στη *Λακωνία,* σε απόσταση 10 περίπου χλμ. Ν της *Σπάρτης* στη κοιλάδα του *Ευρώτα* π. και για την κατοίκησή της στη ΠΒΠ δεν υπάρχουν πληροφορίες[246].

Η *Ασωπός - Άσωπος* (θέση 2 χλμ. ΒΔ του σημ. χωριού Πλύτρα) [59] βρίσκεται στο *Λακωνικό* κόλπο, στις δυτικές υπώρειες του όρ. *Πάρνωνος*. Η πόλη είναι οικοδομημένη σε δυο επίπεδα, ακρόπολη με ιερό της Αθηνάς Κυπαρισσίας και κάτω πόλη με λιμάνι και ιερό του Ασκληπιού. Για την κατοίκησή της στην ΠΒΠ δεν υπάρχουν πληροφορίες[247].

Η πόλη - λιμάνι *Ακρεαί* (σημ. Κοκκινιά) [60] βρίσκεται στον *Λακωνικό* κόλπο, στις Δ κατωφέρειες του *Πάρνωνος,* αλλά για την κατοίκησή της στην ΠΒΠ δεν υπάρχουν πληροφορίες[248].

Το δευτερεύον δίκτυο αποτελείται από τους παρακάτω οικισμούς: *Βοιαί* [154][249] και *Γύθειον* [155][250]. Οι δυο αυτοί οικισμοί, λόγω της θέσης τους στο οδικό δίκτυο της περιόδου, θα πρέπει να θεωρηθούν ως κώμες. Οι υπόλοιποι οικισμοί είναι: *Πελλάνα* [205][251], *Αμύκλαι* [206][252], *Παλαιά* και *Πλειαί* [207][253], οικ. στη σημ. θέση Μολάοι, θέση Χαλάσματα [208][254], οικ.στη σημ. θέση Μονεμβασιά [209][255], *(Επι)δή-*

245. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 231-32. Βλ. και G. Shipley «The other Lakedaimonians: The Dependent Perioikic *Poleis* of *Laconia and Messenia*» στο M.H. Hansen (επιμ.), *The Polis as an Urban Centre and as a Political Community,* Copenhagen 1997, 245.

246. G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 253.

247. G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 244-45. Βλ. και Παυσανίας (όπως σημ. 54) 3.22.9.

248. G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 244.

249. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 157. Ρωμ. *Boia(i) - Boea*. Σημ. Νεάπολις Λακωνίας.

250. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 242-43. Σημ. Γύθειο.

251. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 184. Ρωμ. *Pellana* και *Pellene*. Σημ. Θέση Καλύβια Γεωργίτση.

252. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 111-12. Σημ. Σλαβοχώρι.

253. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 186-87. Σημ. θέση ΝΔ Απιδέα Λακωνίας.

254. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 187.

255. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 187-88.

λιον [210][256], οικ. στη σημ. Ελαφόνησο [211][257], *Αιγιαί* [212][258], οικ. στη σημ. θέση Κότρονας [213][259], οικ. στη σημ. θέση Κυπάρισσος [214][260], *Μέσσα* [215][261], *Πύρριχος* [216][262] και *Οίτυλος* [217][263].

Περιοχή XII *(Μεσσηνία)*

Η περιοχή XII περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Μεσσηνίας* και ορίζεται από Β με τον ρου του π. *Νέδα*[264], από Α με τις δυτικές υπώρειες του όρ. *Ταΰγετος,* από Ν με τον *Κορωναίο* κόλπο και από Δ με το *Ιόνιον Πέλαγος.* Έχει συνολική έκταση περίπου 2.900 τ.χλμ. με 11 οικισμούς (6 πόλεις και 5 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 264 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Η *Φιγάλεια* (σημ. Φιγάλεια) [61] βρίσκεται στη ΝΔ *Αρκαδία,* παρά τον π. *Νέδα* και σε απόσταση 15 χλμ. δυτικώς των ακτών του *Κυπαρισσιακού* κόλπου. Στην αρχαιότητα, η περιοχή είχε αυξημένες θρησκευτικές λειτουργίες λόγω της γειτνίασης με τον λατρευτικό τόπο *Βασσαί* και τον εκεί ναό του Επικουρείου Απόλλωνος. Η τελευταία φορά που γίνεται αναφορά στη πόλη είναι στα τέλη του 7ου αι.[265].

Η *Μεσσήνη* (σημ. Μαυρομάτι) [62], *πρωτεύουσα* πόλη της *Μεσσηνίας,* είναι οικοδομημένη σε 2 επίπεδα, ακρόπολη και κάτω πόλη, με οχυρώσεις συν. μήκους 9 χλμ., ιερά, στάδιο και θέατρο. Στην ΠΒΠ είναι επισκοπική έδρα, αλλά οι πληροφορίες για την πόλη σταματούν στον 7ο αι.[266].

Η πόλη - λιμάνι *Κορώνη* (σημ. Πεταλίδι) [63] βρίσκεται στη ΒΔ ακτή του *Κορωναίου* κ. (σημ. Μεσσηνιακού), σε απόσταση 30 χλμ. ΝΔ της σημ. Καλαμάτας και δεν είναι ίδια με τη σημ. Κορώνη (αρ-

256. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 188. Σημ. Άγιος Φωκάς.

257. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 188.

258. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 189. Σημ. Παλαιοχώρα Λίμνης.

259. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 351. Αρχ. *Τευθρώνη.*

260. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 190. Ρωμ. *Kainepolis* και *Kaine.*

261. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 190. Σημ. θέση στο Ακρωτήριο Τηγάνι.

262. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 582. Σημ. Πύρριχος - Κάβαλος.

263. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 477. Σημ. Οίτυλος.

264. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 4.20.1-6; 8.41.3. Βλ. και Στράβων 8.4.4. Σημ. π. Μπούζι.

265. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 538.

266. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 424-25. Βλ. και W.A. McDonald, G.R. Rapp. Jr. (επιμ.), *The Minnesota Messenia Expedition. Reconstructing a Bronze Age regional environment,* Minneapolis 1972, 314 (v. 529). Βλ. και G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 231-32.

χαία *Ασίνη*), στην οποία μετεγκαταστάθηκαν οι κάτοικοί της στην ύστερη βυζαντινή περίοδο[267].

Η πόλη - λιμάνι *Ασίνη* (σημ. Κορώνη) [64] βρίσκεται στη ΒΔ ακτή του *Κορωναίου* κ. (σημ. Μεσσηνιακού), σε απόσταση 50 χλμ. ΝΔ της σημ. Καλαμάτας. Τη σημ. ονομασία Κορώνη την προσέλαβε, όπως ειπώθηκε, στη μεσαιωνική περίοδο, όταν η εγκαταλειμμένη αρχαία *Ασίνη* επανεποικίστηκε από τους κατοίκους της αρχαίας *Κορώνης*[268].

Η πόλη - λιμάνι *Μοθώνη* (σημ. Μεθώνη) [65] βρίσκεται στο ΝΔ άκρο της μεσσηνιακής χερσονήσου στη θέση της ομηρικής πόλης *Πήδασος*. Τον 3ο μ.Χ. αι. έκοβε ακόμη νομίσματα ως «αυτόνομη» πόλη, ενώ το 533 ο στρατηγός του Ιουστινιανού Βελισάριος στάθμευσε σε αυτήν, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του κατά των Βανδάλων στη Β. Αφρική[269].

Η *Κυπαρισσία* (σημ. Κυπαρισσία) [66] βρίσκεται στον ομώνυμο κόλπο, στη Δ ακτή της Μεσσηνίας. Οι αρχαίοι ναοί του Απόλλωνος και της Αθηνάς Κυπαρισσίας, που περιγράφει ο Παυσανίας τον 2ο μ.Χ. αι., έχουν ταυτιστεί, ο πρώτος με εκκλησία του Αγ. Γεωργίου, ο δεύτερος με εκκλησία της Αγ. Τριάδος, ενώ ένα τρίτο ιερό του Ασκληπιού βρίσκεται στην ακτή. Η πόλη συρρικνώθηκε, κατά τη διάρκεια των σλαβικών εισβολών του 7ου αι., σε έναν μικρό οικισμό εντός της αρχαίας ακρόπολης που επιβίωσε στη βυζαντινή περίοδο με την ονομασία *Αρκαδία*[270].

Το δευτερεύον δίκτυο αποτελείται από τους παρακάτω οικισμούς: *Πύλος - Κορυφάσιον* [163][271], *Αβία* [218][272], *Έρανα* [219][273], οικ. στη νήσο *Πρώτη* [220][274] και οικ. στη σημ. θέση Λονγκάς, Άγιος Ανδρέας [221][275].

267. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 343-44. Βλ. και W.A. McDonald, *Messenia Expedition* (όπως σημ. 262) 312 (ν. 502). Βλ. και G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 250.

268. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 344-45. Βλ. και W.A. McDonald, *Messenia Expedition* (όπως σημ. 266) 314 (ν. 512). Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 751-52.

269. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 428-29. Βλ. και W.A. McDonald, *Messenia Expedition* (όπως σημ. 266) 310 (ν. 412) . Βλ. και G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 243-44.

270. Παυσανίας (όπως σημ. 54) 3.22.9. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 360-61. Βλ. και G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 242-43. Βλ. και Ptol. 3.14.31.

271. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 577-78. Σημ. Πετροχώρι.

272. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 191. Σημ. Παλιόχωρα Αβίας.

273. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 193, ν. 207. Σημ. Μαραθούπολη.

274. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 193. Σημ. ν. Πρώτη.

275. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 194. Αρχ. *Απόλλων Κόρυθος*.

Περιοχή XIII *(Ήλις)*

Η περιοχή XIII περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Ήλιδος* και ορίζεται από Β με τον ρου του π. *Πηνειού,* από Α με τον ρου του π. *Λάδωνος,* από Ν με τον ρου του π. *Νέδα* και από Δ με το *Ιόνιον Πέλαγος.* Έχει συνολική έκταση περίπου 2.740 τ.χλμ. με 8 οικισμούς (μια πόλη, μια κώμη και έξι χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 342 τ.χλμ.

Η μοναδική πόλη της περιοχής είναι η *Ήλις* (μεταξύ των σημ. χωριών Παλαιόπολις και Καλύβια Ηλίδος) [67] επί του *Πηνειού* π. Η περιοχή είναι εξαιρετικά εύφορη σε γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, υπήρχε ανεπτυγμένη υφαντουργική δραστηριότητα και θεωρείται πως ανέπτυξε ένα πυκνό δίκτυο μικρών οικισμών - χωριών με την *Ήλιδα,* μοναδική πόλη της ομώνυμης περιοχής, κτισμένη σε 2 επίπεδα, με την ακρόπολη που βρίσκεται σε ΒΑ παρακείμενο της κάτω πόλης, λόφο. Η πόλη, που ήκμασε στη ρωμαϊκή περίοδο και είχε έναν πυκνό πολεοδομικό ιστό με στενούς δρόμους, λεηλατήθηκε από τις επιδρομές των Ερούλων το 267 μ.Χ. με αποτέλεσμα τη μετατροπή της αγοράς της πόλης και της γύρω περιοχής της σε νεκροταφείο. Τα αρχαιολογικά ευρήματα καταδεικνύουν τη συνέχεια της πόλης στη βυζαντινή περίοδο[276].

Το δευτερεύον δίκτυο αποτελείται από τους παρακάτω οικισμούς: Η *Ολυμπία* [158][277], λόγω της κομβικής της θέσης στο οδικό δίκτυο της περιόδου, θα πρέπει να θεωρηθεί ως κώμη. Οι υπόλοιποι οικισμοί είναι: *Κυλλήνη* [156][278], *Πύλος* [157][279], *Σαμικόν* [161][280], *Φειά* [222][281], *Επιτάλιον* [223][282] και *Λέπρεον* [224][283].

Περιοχή XIV *(Αχαΐα)*

Η περιοχή XIV περιλαμβάνει τις περιοχές της αρχαίας *Αχαΐας*

276. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 213-16. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 758-61.

277. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 479-88. Σημ. Αρχαία Ολυμπία.

278. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 358-59. Σημ. Κυλλήνη.

279. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 196-97. Σημ. Αρμάτοβα - Αγραπιδοχώρι.

280. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 598-99. Ρωμ. *Samikon* και *Samia* και *Samus.* Σημ. Κάτω Σαμικόν.

281. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 560. Σημ. θέση όρμος Αγ. Ανδρέα Ηλείας.

282. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 198. Ρωμ. *Epitalion* και πιθ. *Thryon.* Σε θέση κοντά στο σημ. Επιτάλιο.

283. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 381-82. Σημ. Λέπρεον - Στροβίτσι.

και ορίζεται από Β με τον *Κορινθιακό* κόλπο, από Α με τις δυτικές υπώρειες του όρ. *Κυλλήνη,* από Ν με τον ρου των π. *Πηνειού* και *Λάδωνος* και από Δ με το *Ιόνιον Πέλαγος.* Έχει συνολική έκταση περίπου 3.360 τ.χλμ. με 10 οικισμούς (3 πόλεις και 7 χωρία) και μια μέση ύπαιθρο χώρα ανά οικισμό 336 τ.χλμ.

Οι πόλεις της περιοχής είναι: Η πόλη - λιμάνι *Πάτραι* (αρχαία *Αρόη* και *Άνθεια,* σημ. Πάτραι) [68] βρίσκεται στο Δ τμήμα της *Αχαΐας,* στους πρόποδες του *Παναχαϊκού* όρους σε ιδιαίτερα εύφορη περιοχή, της οποίας αποτελούσε και πρωτεύουσα πόλη. Σημαντικός σταθμός στην ιστορία της πόλης είναι η ίδρυση από τον Αύγουστο το 14 μ.Χ. αποικίας παλαιμάχων με την ονομασία *Colonia Augusta Aroe Patrensis* και η *χώρα* της συμπεριλάμβανε εδάφη γειτονικών πόλεων της *Αχαΐας* αλλά και περιοχών της *Αιτωλίας* και της *Λοκρίδος* στην απέναντι Στερεά Ελλάδα. Επί Νέρωνος μετονομάστηκε σε *Colonia Neronia Patrensis* και μαζί με την *Κόρινθο* και την *Αθήνα* είναι οι σπουδαιότερες πόλεις της *Επαρχίας.* Χτισμένη σε 2 επίπεδα, με την Ακρόπολη και το ιερό της Αρτέμιδος Λαφρίας, βασικής λατρείας της πόλης, και την κάτω πόλη με εμφανές το ρωμαϊκό οδικό δίκτυο και το δίκτυο μεταφοράς νερού. Η πόλη, επισκοπική έδρα στην ΠΒΠ, υπέστη σοβαρές καταστροφές από σεισμό το 551 μ.Χ., αντιστάθηκε στις συνδυασμένες επιδρομές Σλάβων - Σαρακηνών στις αρχές του 9ου αι. και συνέχισε να υφίσταται στη βυζαντινή περίοδο, συμβάλλοντας στον εξελληνισμό των Σλάβων[284].

Η πόλη *Αίγειρα* (σημ. Βιτρινίτσα) [46], αρχαία ιωνική πόλη της *Αχαΐας,* είναι χωροθετημένη σε στρατηγική θέση, σε ύψωμα δυο επιπέδων, με την ακρόπολη στο υψηλότερο σημείο και την περιοχή κατοικίας πιο χαμηλά. Το 350 π.Χ. μετοίκησαν και οι κάτοικοι των γειτονικών *Αιγών.* Σε συνδυασμό με τον παρακείμενο λιμένα της βρίσκεται στην ακμή της στη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο και η συνέχειά της στην ύστερη αρχαιότητα θεωρείται βεβαία[285].

Η πόλη - λιμάνι *Αίγιον* (σημ. Αίγιον) [69] βρίσκεται στην *Αχαΐα* στην ΝΔ ακτή του *Κορινθιακού* κόλπου σε ιδιαίτερα εύφορη περιοχή. Είναι κτισμένη σε απόκρημνη θέση, παράλληλα με την ακτή, σε 2 επίπεδα, ακρόπολη και κάτω πόλη. Μετά την ίδρυση των ρωμαϊκών *Πατρών,* η πόλη έχασε τη σημασία της. Για την ΠΒΠ δεν υπάρχουν πλη-

284. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 518-22. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 821-22. Βλ. και Παυσανίας (όπως σημ. 54) (7.18.2-4).

285. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 615-18. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 734-35.

ροφορίες, ενώ στην ύστερη βυζαντινή περίοδο αναφέρεται ως Βόστιτζα, ονομασία σλαβικής προέλευσης[286].

Για την πόλη *Αιγαί* (σημ. Ακράτα) [47], που αναφέρεται από τον Ιεροκλή και είναι χωροθετημένη δίπλα στην πόλη *Αίγειρα,* δεν υπάρχουν κατάλοιπα της πρώιμης βυζαντινής περιόδου[287].

Το δευτερεύον δίκτυο αποτελείται από τους παρακάτω οικισμούς: *Δύμη* [162][288], *Κλείτωρ* [225][289], *Ψωφίς* [226][290], *Τριταία* [227][291], *Λεόντιον* [228][292], *Ρίον* [229][293] και *Δρέπανον* [230][294].

Περιοχή XV (Νήσοι *Αιγαίου Πελάγους*)

Η περιοχή XV περιλαμβάνει τα νησιά του *Αιγαίου Πελάγους* που ανήκουν στην *Επαρχία* και θεωρούνται ως πόλεις από τον Ιεροκλή. Μπορούν να αναλυθούν σε τρεις κατηγορίες: Στους οικισμούς των νησιών του *Σαρωνικού* κόλπου και *Μυρτώου Πελάγους,* στους οικισμούς των *Κυκλάδων* και σε αυτούς του ΒΑ Αιγαίου.

Στους οικισμούς της πρώτης κατηγορίας περιλαμβάνονται: Η *Σαλαμίς* (σημ. Σαλαμίς) [43] βρίσκεται στη ΒΑ ακτή του ομώνυμου νησιού (95 τ.χλμ.) στο *Σαρωνικό* κόλπου. Στην ΠΒΠ δεν αποτελούσε επισκοπική έδρα και θεωρείται πως εγκαταλείφθηκε με τις σλαβικές και κυρίως τις μεταγενέστερες αραβικές πειρατικές επιδρομές[295].

Η πόλη της *Αίγινας* (σημ. Αίγινα) [37] βρίσκεται στη δυτική ακτή του ομώνυμου νησιού (85 τ.χλμ.) στο *Σαρωνικό* κόλπο. Χρησίμευσε ως καταφύγιο στους κατοίκους της *Κορίνθου* στη διάρκεια των σλαβικών εισβολών. Οι κάτοικοι εγκαταλείπουν στη βυζαντινή περίοδο την πόλη για μεσόγεια ασφαλέστερη θέση (Παλαιοχώρα). Τα ευρήματα της πρώιμης βυζαντινής περιόδου περιλαμβάνουν μετα-ιουστινιάνεια τρίκλιτη βασιλική, εβραϊκή συναγωγή της ύστερης ρωμαϊκής και

286. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 86-87. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 743-44.

287. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 86-87. Βλ. και D. Müller (όπως σημ. 57) 743-44.

288. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 203-205. Ρωμ. *Dyme* και *Palea.* Σημ. Κάτω Αχαΐα.

289. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 331-32. Σημ. Κλειτωρία.

290. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 572. Ρωμ. *Psophis* και *Phegeia.* Σημ. *Τριπόταμα.*

291. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 199. Ρωμ. *Trit(a)ia.* Σημ. Αγία Μαρίνα Τριταίας.

292. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 380. Σημ. Λεόντιον.

293. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 586-87. Σημ. Ρίο.

294. A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 202. Σημ. Δρέπανο.

295. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 253-54.

πληθώρα εκκλησιών της βυζαντινής περιόδου με αρχαία και παλαιοχριστιανικά αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση (κυρίως στον επισκοπικό ναό της Γέννησης της Θεοτόκου)[296].

Η *Πιττυούσσα* (σημ. Σπέτσες) [38] βρίσκεται στο Ν άκρο του *Αργολικού* κόλπου. Ο οικισμός, πόλη σύμφωνα με τον Ιεροκλή, είναι χωροθετημένος στη βόρεια ακτή του νησιού (22,5 τ.χλμ.). Θεωρείται, πως χρησίμευε σαν τόπος καταφυγής του πέριξ πελοποννησιακού πληθυσμού από επιδρομές[297].

Η *Δωρούσα* [77], που αναφέρεται από τον Ιεροκλή, είναι σύμφωνα με τον Honigmann νησί με ομώνυμο οικισμό στον *Σαρωνικό* κόλπο. Πιθανά όμως μπορεί να ταυτίζεται με τη ν. *Δονούσα* που βρίσκεται Α της *Νάξου*[298].

Τα *Κύθηρα* [73] αναφέρονται από τον Ιεροκλή ως νήσος (280 τ.χλμ.), δίχως να διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη. Βρίσκονται σε απόσταση 15 χλμ. από την ΝΑ άκρη του *Λακωνικού* κόλπου. Η ομώνυμη πόλη είναι χωροθετημένη στην ΝΑ ακτή του νησιού. Οφείλουν την ευημερία τους στην επεξεργασία πορφύρας και στο γεγονός ότι αποτελούν ενδιάμεσο σταθμό στις θαλάσσιες επικοινωνίες με την *Αίγυπτο* και τη *Λιβύη*. Ιδιαίτερες πληροφορίες για την ΠΒΠ δεν υπάρχουν, πέρα από την εγκαθίδρυση του χριστιανισμού τον 4ο αι.[299].

Στους οικισμούς των *Κυκλάδων* περιλαμβάνονται: Η *Κέα* (αρχαία *Κέως,* σημ. Τζιά) [39] βρίσκεται στο ομώνυμο νησί (131 τ.χλμ.), το βορειότερο των Δ. Κυκλάδων. Στην ύστερη αρχαιότητα υπήρχαν 2 πόλεις στο νησί, *Ιουλίς* και *Καρθαία,* αλλά δεν διευκρινίζεται από τον *Συνέκδημο* για ποια πόλη πρόκειται[300].

Η *Κύθνος* (σημ. Βρουόκαστρο - Ρηγόκαστρο) [40] βρίσκεται στη ΝΔ ακτή του ομώνυμου νησιού (100 τ.χλμ.) των Δ. Κυκλάδων, αν και είναι φημισμένο για τα οργανωμένα θερμά λουτρά του στη ΒΑ ακτή, που προσέδωσαν και τη μεσαιωνική ονομασία του νησιού *Θερμιά.* Η οχυρή πόλη, που ιδρύθηκε στη ρωμαϊκή περίοδο, θεωρείται πως είχε πληθυσμό της τάξης των 10.000 κατοίκων[301].

Η *Μύκονος* [74] που αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος (85

296. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 119. Βλ. και *NPauly, Aigina.* Βλ. και Παυσανίας (όπως σημ. 54) 2.5.2.

297. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 635.

298. E. Honigmann (έκδ.), *Le Synekdemos* (όπως σημ. 14) 19. Βλ. και R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5) 940.

299. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 362-63. Βλ. και *RE,* Kythera 1. Βλ. και G. Shipley, Laconia and Messenia (όπως σημ. 245) 227-28.

300. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 315-18. Βλ. και *RE* 2 *Κέως.*

301. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 363-65. Βλ. και *RE* 1 *Kythnos.*

τ.χλμ.), δίχως να διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη που υπήρχε (σημ. Χώρα), είναι στη ρωμαϊκή περίοδο αυτόνομη, φημισμένη στην αυτοκρατορική περίοδο για το κρασί της, αλλά ιδιαίτερες πληροφορίες για την ΠΒΠ δεν υπάρχουν[302].

Η *Κίμωλος* [76] που αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος (37 τ.χλμ.), δίχως να διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη, βρίσκεται στις δυτικές Κυκλάδες και η ομώνυμη πόλη θεωρείται πως υφίσταται καθίζηση και καταβυθίζεται στην ΠΒΠ[303].

Η *Δήλος* [41] στο ομώνυμο νησί (3,5 τ.χλμ.), ΝΔ της Μυκόνου, είναι αρχαίος θρησκευτικός λατρευτικός τόπος αλλά και βασικό εμπορικό διακομιστικό λιμάνι μεταξύ Ιταλίας, Συρίας και Αιγύπτου. Παρά τις καταστροφές που υφίσταται τον 1ο π.Χ. αι. και τον σχετικό υποβιβασμό της, σε σχέση με την νεοϊδρυθείσα *Κόρινθο,* το 44 π.Χ. από τον Καίσαρα, συνέχισε να υφίσταται ως οικισμός μέχρι και τον 7ο μ.Χ. αι. Το νησί ερημώθηκε οριστικά τον 9ο αι. μετά τις διαδοχικές επιδρομές Σλάβων και Σαρακηνών[304]. Στις πόλεις αυτές θα πρέπει να προστεθούν οι οικισμοί στη ν. *Σέριφο* (75 τ.χλμ.) (σημ. Χώρα Σερίφου) [139][305] και στη ν. Σύρο (85 τ.χλμ.) (σημ. Ερμούπολις) [148][306].

Στους οικισμούς του ΒΑ Αιγαίου περιλαμβάνονται: Η *Σκύρος* (σημ. Κάστρο) [42] στο ομώνυμο νησί (210 τ.χλμ.) που βρίσκεται Α της *Ευβοίας.* Υπέστη τον 3ο μ.Χ. αι. τις συνέπειες των επιδρομών των Ερούλων που έφτασαν μέχρι την Πελοπόννησο. Θεωρείται πως ο πληθυσμός συγκεντρώθηκε στην ακρόπολη (Κάστρο), ενώ στην ΠΒΠ δεν αποτελεί ακόμη επισκοπική έδρα[307]. Στο νησί είναι χωροθετημένο και χωρίον με ονομ. *Κρήσιον - Κτήσιον* [115][308].

Η *Λήμνος* [78] που αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος (477 τ.χλμ,), δίχως να διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη, είναι λοφώδης και καλυμμένη με δάση και βρίσκεται σε απόσταση 60 χλμ. Δ των στενών του *Ελλησπόντου.* Θεωρείται πως ήκμασε στην αυτοκρατορική περίοδο και τον 3ο αι. λεηλατήθηκε από τους Έρουλους. Η πιθανότερη θέση για την πόλη της ΠΒΠ είναι η *Ηφαιστείων πόλις* σε χερσόνησο με σημ. ονομασία Παλαιόπολις στο βόρειο τμήμα του νησιού.

302. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 448-49. Βλ. και *RE* Mykonos.

303. RE.

304. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 181-85.

305. *RE* 2, Seriphos.

306. *RE* 1.

307. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 626-27. Βλ. και *PECS* (όπως σημ. 83).

308. J. Koder, *Tabula Imperii Byzantini 10: Aigaion Pelagos (Die Nördliche Ägäis),* Wien 1998, 182. Σημ. Καλαμίτσα. Βλ. και E. Kirsten, *Die griechischen Landschaften. IV: Das Ägäische Meer und seine Inseln,* Frankfurt 1959, 59.

Η θέση έχει υποστεί καθίζηση και τα υλικά κατάλοιπα περιλαμβάνουν τμήματα του λιμανιού, παλαιοχριστιανική βασιλική και κατοικίες[309].

Η *Ίμβρος* (σημ. Kaleköy Gökçeada, Τουρκία) [79] αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος (280 τ.χλμ.), δίχως να διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη. Βρίσκεται σε απόσταση 25 χλμ. ΒΑ της *Λήμνου,* είναι ορεινή, καλυμμένη με δάση, διαθέτει άφθονα νερά και η ελαιοκαλλιέργεια είναι διαδεδομένη στην ύστερη αρχαιότητα. Δεν διαθέτουμε πληροφορίες υλικών καταλοίπων για την ΠΒΠ[310].

Περιοχή XVI (Νήσοι *Ιονίου Πελάγους*)

Η περιοχή XVI περιλαμβάνει τρία νησιά του *Ιονίου Πελάγους (Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Στροφάδες)* που ανήκουν στην *Επαρχία.* Η *Κεφαλληνία* [70] με έκταση 750 τ.χλμ. βρίσκεται Δ του κόλπου των Πατρών και έχει δύο πόλεις: Την *Κεφαλληνία* που αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος και δεν διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη, αλλά πιθανά πρόκειται για την αρχαία *Κράνη* (σημ. Αργοστόλι). Στην ΠΒΠ αποτελεί σημαντικό κόμβο στη θαλάσσια επικοινωνία με την Σικελία και την Κάτω Ιταλία και χρησιμεύει ως ναύσταθμος για την ιουστινιάνεια επανάκτηση της Ιταλίας το 550-551 μ.Χ., ενώ οι σλαβικές επιδρομές θεωρείται πως δεν επηρέασαν σημαντικά το νησί[311]. Η άλλη πόλη - λιμάνι *Πάνορμος* (σημ. Φισκάρδο Κεφαλονιάς) [71] βρίσκεται στη ΒΑ ακτή του νησιού, απέναντι από την Ιθάκη και θεωρείται πως ήκμασε στην ύστερη αρχαιότητα[312].

Η *Ζάκυνθος* [72] με έκταση 400 τ.χλμ. βρίσκεται σε απόσταση 16 χλμ. Δ των ακτών της Πελοποννήσου στο νότιο *Ιόνιο* πέλαγος. Αναφέρεται από τον Ιεροκλή ως νήσος και δεν διευκρινίζεται η αντίστοιχη πόλη, αλλά πιθανά πρόκειται για την ομώνυμη πόλη. Αυτή είναι χωροθετημένη στην Α ακτή του νησιού και το 467 μ.Χ. υπέστη καταστροφές από τους Βανδάλους. Η συνέχειά της είναι βεβαία και δεν υπάρχουν ίχνη σλαβικού εποικισμού[313]. Στο νησί υπάρχει και ένας οικισμός - χωριό με πιθ. ονομ. *Άγιος Δημήτριος*[314].

309. J. Koder, *Aigaion Pelagos* (όπως σημ. 305), 205-09. Βλ. και S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 377-80. Βλ. και *RE.*

310. J. Koder, *Aigaion Pelagos* (όπως σημ. 305) 177-179.

311. T*IB Nikopolis* (όπως σημ. 81) 175-77. Βλ. και *RE* Kephallenia.

312. *TIB Nikopolis* (όπως σημ. 83) 234-35.

313. *TIB Nikopolis* (όπως σημ. 83) 278-80. Βλ. και Lauffer 1989, 716-18. Βλ. και Leekley 1981, 8.

314. S. Lauffer, *Griechenland* (όπως σημ. 83) 716. Βλ. και *TIB Nikopolis* (όπως σημ. 83) 191-92. Σε θέση κοντά στο Λαγόποδο Ζακύνθου.

Οι νήσοι *Στροφάδες* [75] αποτελούν συστάδα νησίδων από δυο μικρά νησιά, *Σταμφάνη* και *Άρπυια*, σε απόσταση 40 χλμ. Ν της *Ζακύνθου*. Έχουν συνολική έκταση περίπου 3 τ.χλμ. και αναφέρονται από τον Ιεροκλή ως πόλη[315].

Οδικό δίκτυο

Η *Επ. Ελλάδος* έχει έναν διαπεριφερειακό οδικό άξονα που τη συνδέει από Β με την *Επ. Θεσσαλίας*[316]. Ο άξονας αυτός ενώνει τις πόλεις *Δρυμία* [5], *Χαιρώνεια* [7], *Λεβάδεια* [14], *Κορώνεια* [15], *Θήβαι* [26] και *Πλαταιαί* [31]. Ένας κλάδος καταλήγει, μετά το πέρασμα του από την *Πάρνηθα*, στην *Αθήνα* [33]. Ένας δεύτερος κλάδος κατευθύνεται στην πρωτεύουσα *Κόρινθο* [1], μέσω *Μεγάρων* [34] και *Κρομμυώνος* [36][317].

Κύριο οδικό δίκτυο, παράλληλο προς τον διαπεριφερειακό, ενώνει την *Κόρινθο* με τις πόλεις *Παγαί* [35] και *Αιγόσθενα* [32], από την πλευρά του *Κορινθιακού* κόλπου. Καταλήγει στον διαπεριφερειακό πριν τις *Πλαταιές*. Κύριο οδικό δίκτυο ενώνει τη *Θήβα* με την πόλη *Χαλκίς* [28]. Κύριο οδικό δίκτυο συνδέει την πόλη *Βόιον* [4] προς Β με τον διαπεριφερειακό άξονα *Λαμίας - Κορίνθου* και προς Ν με την *Άμφισσα* [10]. Ένα τμήμα του δικτύου αυτού κατευθύνεται προς Α. Μετά την *Άμφισσα* περνά από τους *Δελφούς* [9] και την *Άμβροσο* [12] και διασταυρώνεται με τον διαπεριφερειακό *Λαμία - Κόρινθος*. Το δεύτερο τμήμα του δικτύου αυτού κατευθύνεται από την *Άμφισσα* προς Δ. Περνά από τη *Ναύπακτο* [8] και καταλήγει στην *Επ. Παλαιάς Ηπείρου*. Η *Κόρινθος* ενώνεται με παραλιακό κύριο οδικό δίκτυο με τις πόλεις *Σικυών* [45], *Αίγειρα* [46], *Αίγιον* [69], *Πάτραι* [68] και *Ήλις* [67][318].

Δευτερεύον οδικό δίκτυο από την *Κόρινθο* κατεβαίνει προς Ν, προς τον *Αργολικό* κόλπο. Περνά από τις πόλεις *Νεμέα* [44] και *Άργος* [52]. Από εκεί ο άξονας κατευθύνεται ΝΔ προς την πόλη *Τεγέα* [53]. Ένα τμήμα του πηγαίνει προς Ν, προς την πόλη *Λακεδαίμονα* [2.4.56]. Ένα άλλο τμήμα πηγαίνει προς Δ, προς την *Φιγάλεια* [61]. Από την *Αθήνα* ξεκινά δευτερεύον οδικό δίκτυο με κατεύθυνση προς Α και καταλήγει παράκτια. Στο μέσον του δικτύου αυτού ένα τμήμα κα-

315. *TIB Nikopolis* (όπως σημ. 83) 234.

316. Α. Αβραμέα «Χερσαίες και θαλάσσιες επικοινωνίες (4ος-15ος αιώνας)» στο Α. Λαΐου (επιμ.), *Οικονομική ιστορία* (όπως σημ. 29) 145-46.

317. Δ. Δρακούλης, *Η περιφερειακή οργάνωση* (όπως σημ. 2) 138-39 και χ. Δ.2.α και β.

318. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 95-100.

τευθύνεται προς Ν και καταλήγει και αυτό παράκτια. Επίσης, από την *Αθήνα* ξεκινούν δύο άλλα τμήματα δευτερεύοντος οδικού δικτύου. Το ένα τμήμα την ενώνει με τη *Θήβα,* ενώ το άλλο με τη *Χαλκίδα.* Δευτερεύον οδικό δίκτυο συνδέει επίσης τη Θήβα προς Β με τις πόλεις *Βουμελίτεια* [22], *Οπούς* [17] και *Ελάτεια* [3] και διασταυρώνεται με τον διαπεριφερειακό άξονα. Από την *Οπούντα* ένα τμήμα του άξονα πηγαίνει προς Β, προς τη *Σκάρφεια* [2], και ενώνεται και αυτό με τον διαπεριφερειακό. Με δευτερεύον οδικό δίκτυο συνδέεται η *Αντίκυρα* [13] με την *Άμβροσο*[319].

Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες εξυπηρετούνται στην *Επ. Ελλάδος* από 86 θέσεις που μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλες για χρήση ελλιμενισμού για τα πλοία της ΠΒΠ. Τα σημαντικότερα λιμάνια της ΠΒΠ για ναυσιπλοΐα μεγάλων αποστάσεων είναι τα δυο λιμάνια της *Κορίνθου, Λέχαιον* [150] και *Κεγχρεαί* [151], η *Σκάρφεια* [2], οι *Πάτραι* [68], ο *Πειραιεύς* [133], η *Μοθώνη* [65], το λιμάνι των *Κυθήρων* [3], η *Ανθηδώνα* [21], τα *Αιγόσθενα* [32], και τα *Αίγειρα* [46]. Η τοπική ναυσιπλοΐα πραγματοποιείται με μικρά πλοιάρια και εξυπηρετεί μεταφορές ατόμων και προϊόντων (δημητριακά, κρασί, σταφίδες, κερί, μέλι, αλάτι και παστά ψάρια) καθώς και την αλιεία ψαριών και οστρακοειδών. Η αλιεία της πορφύρας, που χρησιμεύει στη βαφή υφασμάτων πολυτελείας, αποτελεί συχνή πρακτική[320].

Ανάλυση

Από τους πίνακες 1.α και 1.β που αναφέρονται στα ιστορικά - πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κυρίου δικτύου οικισμών, παρατηρείται από τη στήλη 4, που παρουσιάζει την περίοδο εμφάνισης των οικισμών, πως, από τις 79 πόλεις της *Επ. Ελλάδος* στην ΠΒΠ 63 πόλεις ιδρύονται στην ΑΡ περίοδο, 11 στην ΚΛ, 2 στην ΕΛ, μια στη ΡΩ και 2 στην ΠΒΠ. Από τους πίνακες 2.α - 2.γ, που αναφέρονται στο δευτερεύον δίκτυο οικισμών, παρατηρείται πως οι ιδρύσεις αντίστοιχα των 151 οικισμών έχουν ως εξής: 98 οικισμοί ιδρύονται στην ΚΛ περίοδο, 31 στην ΚΛ, 7 στην ΕΛ, 4 στη ΡΩ και 11 στην ΠΒΠ. Ποσοστιαία στο σύνολο των 230 οικισμών, το 70% ιδρύθηκε στην ΑΡ περίοδο, το 18,2% στην ΚΛ, το 4,8% στην ΕΛ, το 2,1% στη ΡΩ και το 4,9% στην ΠΒΠ. Η διοικητική ιεραρχία παρουσιάζεται σε σύνολο 230 οικισμών με μία πρωτεύουσα, 78 πόλεις και 151 οικισμούς (10 κώμες και 141 χω-

319. R.J.A. Talbert (έκδ.), *Barrington Atlas* (όπως σημ. 5) 874. Βλ. και A. Avramea, *Le Péloponnèse* (όπως σημ. 18) 108 και χ. XI.

320. *TIB Hellas* (όπως σημ. 15) 101-104. Βλ. και Γ. Βιταλιώτης, «Βυζαντινά Λιμάνια» στο *Ταξίδια στις βυζαντινές θάλασσες,* Αθήνα 2002, 11-12 και χάρτης.

ρία). Η εκκλησιαστική ιεραρχία εμφανίζει τη μητρόπολη, πιθανά λιγότερες από 78 επισκοπές και κάποιες πιθανές χωροεπισκοπές με ενορίες. Η *Επαρχία* ανήκει μέχρι τον 8ο αι. στη θρησκευτική δικαιοδοσία του Πάπα της Ρώμης[321].

Στους πίνακες 3.α - 3.ε που αναφέρονται σε γεωγραφικά - χωρικά χαρακτηριστικά, από τις συνολικά 79 πόλεις, οι 78 χωροθετημένες, κατανέμονται σε σχέση με τη μορφολογία του εδάφους (στήλη 4) ως εξής: 51 (66%) είναι πεδινές, 12 (15%) ημιορεινές και 15 (19%) ορεινές. Αντίστοιχα οι 151 χωροθετημένοι οικισμοί χαμηλότερων επιπέδου κατανέμονται σε 87 (58%) πεδινούς, 26 (17,2%) ημιορεινούς και 39 (25,8%) ορεινούς. Οι 230 οικισμοί της *Επ. Ελλάδας* στην ΠΒΠ κατανέμονται σε σχέση με τη μορφολογία του εδάφους ως εξής: οι 138 (60%) είναι πεδινοί, οι 38 (16,5%) ημιορεινοί και οι 54 (23,5%) οικισμοί είναι σε ορεινές περιοχές.

Σε σχέση με το υδάτινο στοιχείο (Στ. 5) υπάρχουν 24 παραποτάμιες πόλεις, 4 παραλίμνιες, από τις οποίες μια είναι και παραποτάμια, 44 παραθαλάσσιες, από τις οποίες 9 είναι και παραποτάμιες και 16 μεσόγειες. Αντίστοιχα, υπάρχουν 60 παραποτάμιοι οικισμοί (κώμες και χωρία), 9 παραλίμνιοι, από τους οποίους 2 είναι και παραποτάμιοι, 66 παραθαλάσσιοι, από τους οποίους 5 είναι και παραποτάμιοι, και 37 μεσόγειοι. Η σχέση του συνόλου των οικισμών με το υδάτινο στοιχείο δίνει 84 παραποτάμιους, 13 παραλίμνιους, από τους οποίους 3 είναι και παραποτάμιοι, 110 παραθαλάσσιους, από τους οποίους 14 είναι και παραποτάμιοι, ενώ υπάρχουν και 53 μεσόγειοι. Συμπερασματικά, το 77% των οικισμών έχει σχέση με το υδάτινο στοιχείο και το 23% είναι μεσόγειο.

Οι 78 χωροθετημένες πόλεις κατανέμονται σε σχέση με το οδικό δίκτυο (Πίν. 3.α και 3.β, Στ. 6) ως εξής: 10 πόλεις βρίσκονται σε διαπεριφερειακό οδικό άξονα, 15 σε κύρια οδικά δίκτυα και 10 σε δευτερεύοντα. Αντίστοιχα, οι ιεραρχικά μικρότεροι οικισμοί κατανέμονται ως εξής: 7 οικισμοί βρίσκονται σε διαπεριφερειακό οδικό άξονα, 22 σε κύρια οδικά δίκτυα και 17 σε δευτερεύοντα. Στο σύνολο των χωροθετημένων οικισμών παρατηρούμε, πως 17 οικισμοί βρίσκονται πάνω σε διαπεριφερειακό οδικό άξονα, 37 σε κύριο και 27 σε δευτερεύον οδικό δίκτυο. Συμπερασματικά, το 38% των οικισμών βρίσκεται πάνω σε οδικά δίκτυα, το 12% συνδέεται με διαπεριφερειακούς οδικούς άξονες και το 14% με κύρια οδικά δίκτυα.

Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά σημεία των συγκοινωνιών (Στ. 7), 7 πόλεις αποτελούν κόμβους και 34 είναι λιμάνια. Αντίστοιχα, 7 μι-

321. J. Koder, *Το Βυζάντιο* (όπως σημ. 9) 145.

κρότεροι οικισμοί αποτελούν κόμβους και 52 είναι λιμάνια. Στο σύνολο των οικισμών παρατηρούμε, πως το 6% των οικισμών αποτελούν κόμβους και το 37% είναι λιμάνια.

Διάρθρωση δικτύου οικισμών

Το δίκτυο οικισμών στην *Επ. Ελλάδος* φαίνεται να έχει ένα βασικό πόλο, που είναι η *Κόρινθος,* η οποία βρίσκεται στο σημείο επαφής μεταξύ της *Στερεάς Ελλάδος* και της *Πελοποννήσου.* Στην *Κόρινθο* καταλήγει η διαπεριφερειακή οδός, που έρχεται από τις βόρειες *Επαρχίες* της *Διοίκησης Ιλλυρικού,* καθώς και οι κύριοι άξονες της *Στερεάς* και της *Πελοποννήσου.* Με τα δύο της λιμάνια, το ένα να βρίσκεται προς την πλευρά του *Σαρωνικού* κόλπου και το άλλο προς τον *Κορινθιακό* κόλπο, αποτελεί τον κόμβο στον οποίο καταλήγουν όλες οι διακομιστικές δραστηριότητες. Η διασπορά των οικισμών γύρω από την *Κόρινθο* φαίνεται να ακολουθεί ένα ακτινικό μοντέλο.

Επί μέρους, στην Στερεά Ελλάδα, φαίνεται να υπάρχει μία διασπορά οικισμών γύρω από τις λίμνες *Κωπαΐδα, Τροφία* και *Υλίκη,* καθώς και ένα γραμμικό μοντέλο κατά μήκος των ακτών. Γύρω από τις λίμνες υπάρχει μία μεγάλη πυκνότητα οικισμών. Στις ακτές του Κορινθιακού και Πατραϊκού κόλπου το γραμμικό μοντέλο δεν υποστηρίζεται από οδικό δίκτυο. Από την πλευρά του *Μαλιακού* και *Ευβοϊκού* κόλπου το γραμμικό μοντέλο υποστηρίζεται από την ύπαρξη οδικού δικτύου. Στην *Εύβοια,* στα δυτικά παράλιά της υπάρχει γραμμικό μοντέλο διασποράς των οικισμών, χωρίς αυτό να υποστηρίζεται από την παρουσία οδικού δικτύου. Στην *Πελοπόννησο* υπάρχει ένα γραμμικό μοντέλο κατά μήκος των βορείων ακτών της, το οποίο υποστηρίζεται εν μέρει από οδικό δίκτυο. Στην ενδοχώρα της *Πελοποννήσου* υπάρχει μία ακτινικής μορφής διασπορά των οικισμών, γύρω από την *Τεγέα.* Η επικοινωνία μεγάλου ποσοστού οικισμών, που δεν συνδέεται με οδικά δίκτυα, εξυπηρετείται από πληθώρα λιμανιών τοπικής εμβέλειας.

Παρατηρήσεις

Από τα ιστορικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, προκύπτει ότι η πλειονότητα των πόλεων και των οικισμών ιδρύθηκε στην αρχαϊκή περίοδο, και μεγάλο μέρος αυτών στην κλασική. Η αστικοποίηση της περιοχής έχει ήδη συντελεστεί στην αρχαϊκή και κλασική περίοδο. Οι οικισμοί που ιδρύονται στην ΠΒΠ είναι σχετικά λίγοι, εκ των οποίων ο οικισμός στη σημ. Ιτέα [109] παίζει σημαντικό ρόλο ως λιμάνι, ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονται χωροθετημένοι κυρίως στις ακτές της *Κορινθίας.* Αναφορικά με τα γεωγραφικά - χωρικά χαρακτηριστικά,

συνεκτιμώντας τους πεδινούς και ημιορεινούς οικισμούς, το 78% του συνόλου των οικισμών είναι χωροθετημένο σε ομαλό και εύφορο έδαφος.

Από τον Πίνακα 4, όπου παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι οικισμοί κατά γεωγραφικές περιοχές και κατά οικιστική ιεραρχία, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η έκταση των επιμέρους περιοχών κυμαίνεται από 3 τ.χλμ. ως 4.300 τ.χλμ.. Μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες: στη μεγάλη κατηγορία αντιπροσωπεύονται 10 περιοχές με έκταση από 4.300 ως 2.300 τ.χλμ., στη μεσαία βρίσκονται 11 περιοχές με έκταση από 1.700 ως 100 τ.χλμ. και στη μικρή 10 περιοχές με έκταση από 100 ως 3 τ.χλμ., όπου περιλαμβάνονται αποκλειστικά νησιά. Ο συνολικός αριθμός των οικισμών ανά περιοχή κυμαίνεται από έναν ως 31 οικισμούς. Μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες: στη μεγάλη κατηγορία αντιπροσωπεύονται τέσσερις περιοχές με 31 ως 20 οικισμούς και στη μεσαία αντιπροσωπεύονται επτά περιοχές με 18 ως 10 οικισμούς. Στη μικρή κατηγορία βρίσκονται τρεις περιοχές με οκτώ ως τρεις οικισμούς, καθώς και 17 νησιά με έναν κύριο οικισμό κατά κύριο λόγο. Η μέση ύπαιθρος χώρα ανά οικισμό μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη βρίσκονται οκτώ περιοχές με 477 ως 264 τ.χλμ. ανά οικισμό, στη δεύτερη 11 περιοχές με 245 ως 121 τ.χλμ. ανά οικισμό, ενώ στην τρίτη κατηγορία απαντώνται 12 περιοχές με 99 ως 3 τ.χλμ. ανά οικισμό. Η οικιστική ανάπτυξη στην *Επ. Ελλάδος* ακολουθεί την ομαλότητα του εδάφους και την παρουσία του υδάτινου στοιχείου. Για τον λόγο αυτό παρουσιάζεται μεγάλη πυκνότητα οικισμών γύρω από τις λίμνες στη *Στερεά Ελλάδα* και πληθώρα οικισμών στις παράκτιες περιοχές. Το οδικό δίκτυο δεν έχει τόσο καθοριστικό ρόλο στη διασπορά των οικισμών, καθώς μόνο το 38% βρίσκεται πάνω σε οδικά δίκτυα. Εκείνο που καθορίζει τη διασπορά των οικισμών είναι η παρουσία του υδάτινου στοιχείου και κατά βάση η ύπαρξη του γλυκού νερού, ιδίως στην *Πελοπόννησο.*

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί πως η *Επαρχία Ελλάδος* κατά την ΠΒΠ αποτελείται από ένα ιδιαίτερα πυκνό και ιεραρχικά δομημένο δίκτυο οικισμών. Χαρακτηρίζεται επίσης από μια εντυπωσιακή συγκέντρωση αστικών τόπων *(πόλεις)* με τις παραγωγικές ενδοχώρες τους, τους ενδιάμεσους οικισμούς *(κώμες)* με στοιχειώδεις εμπορικές λειτουργίες και τους μικρότερους αγροτικούς οικισμούς *(χωρία)* που εναλλάσσονται στα επιμέρους ιστορικά ενδο-επαρχιακά οικο-γεωγραφικά τοπία. Η πυκνότητα διασποράς των οικισμών στην περιοχή κατά την ΠΒΠ είναι κατά πολύ υψηλότερη σε σύγκριση με τη μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδο, ιδιαίτερα δε των αστικών κέντρων.

Πίνακας 1α: Κύριο δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος*, σύμφωνα με τον *Συνέκδημο* του Ιεροκλέους

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ					ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
	ΑΡΧΑΪΚΗ	ΚΛΑΣΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	ΡΩΜΑΪΚΗ	ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ		
1	2					3	4
1	*Αιγιάλη - Αιγιαλός - Σικυών*	*Κόρινθος*	*Κόρινθος*	*Corinthus*	*Κόρινθος*	Αρχαία Κόρινθος	Lauffer 1989, 338-43
2	*Σκάρφεια*	*Σκάρφεια*	*Σκάρφεια*	*Skarpheia - Scarpias*	*Σκάρφεια*	Τροχάλα - Μώλος	TIB Hellas 257 / ItMiller 577
3	*Ελάτεια*	*Ελάτεια*	*Ελάτεια*	*Elateia*	*Ελάτεια*	Δραχμάνι - Πιπέρι	TIB Hellas 153-54
4		*Βοιών*	*Βοιών*	*Boion*	*Βοιόν*	Κοντά στη Γραβιά	TIB Hellas 137
5	*Δρυμαία - Δρυμός*	*Δρυμαία*	*Δρυμαία*	*Drymaia*	*Δρυμία*	Γλούνιτσα	TIB Hellas 150
6	*Δαυλίς*	*Δαυλίς*	*Δαυλίς*	*Daulis*	*Δαυλίς*	Δαύλεια / Κάστρο	TIB Hellas 142-43
7	*Χαιρώνεια*	*Χαιρώνεια*	*Χαιρώνεια*	*Chaeronea*	*Χαιρώνεια*	Κάπραινα	TIB Hellas 138-39
8		*Λέπανθος*	*Λέπανθος*	*Naupactus*	*Ναύπακτος*	Ναύπακτος	Bommeljé 1987, 99
9	*Δελφοί*	*Δελφοί*	*Δελφοί*	*Delphi*	*Δελφοί*	Δελφοί, πρώην Πυθώ	TIB Hellas 143-44
10	*Άμφισσα*	*Άμφισσα*	*Άμφισσα*	*Amphissa*	*Άμφισσα*	Άμφισσα (Σάλονα)	Lauffer 1989, 110-111
11		*Τιθορέα - Νέον*	*Τιθορέα*	*Tithorea*	*Τιθόρα*	Βελίτσα - Άνω Τιθορέα	TIB Hellas 276
12	*Άμβροσσος - Άμβρυσσος*	*Άμβροσσος*	*Άμβροσσος*	*Ambrossos - Ambryssos*	*Άμβροσος*	Δίστομον	TIB Hellas 121
13	*Αντίκυρα*	*Αντίκυρα*	*Αντίκυρα*	*Antikyra*	*Αντίκυρα*	Κάστρο του Στενού - Φωκίς	TIB Hellas 123-24
14	*Λεβάδεια*	*Λεβάδεια*	*Λεβάδεια*	*Lebadeia*	*Λεβάδεια*	Λιβαδιά	Fossey 1988, 343-49
15	*Κορώνεια*	*Κορώνεια*	*Κορώνεια*	*Coronea*	*Κορώνεια*	Αρχαία Κορώνεια - Πύργος	TIB Hellas 192
16		*Στείρις*	*Στείρις*	*Steiris*	*Στίρις*	Παλαιοχώρι - Άγιος Νικόλαος	TIB Hellas 263
17	*Οπούς*	*Οπούς*	*Οπούς*	*Opous*	*Οπούς*	Κοντά στην Αταλάντη	TIB Hellas 227
18	*Ανάστασις*	*Ανάστασις*	*Ανάστασις*	*Anastasis*	*Ανάστασις*	Κιπαρίσι / Γαρδινίτσα	Fossey 1990, 62-65
19		*Αιδηψός*	*Αιδηψός*	*Aidepsos*	*Αιδηψός*	Λειψό, κοντά στα Λ. Αιδηψού	TIB Hellas 118
20	*Νήσος Εύβοια*	*Νήσος Εύβοια*	*Νήσος Εύβοια*	*Euboea Ins.*	*Νήσος Εύβοια*	Εύβοια	RE Euboia
21	*Ανθηδών*	*Ανθηδών*	*Ανθηδών*	*Anthedon*	*Ανθηδών*	Λουκίσια	Fossey 1988, 252-57
22	*Βουμελιταία*	*Βουμελιταία*	*Βουμελιταία*	*Boumeliteia*	*Βουμελιταία*	2 χλμ. ΝΔ του σημ. Μαρτίνου	TIB Hellas 137
23	*Θεσπιαί*	*Θεσπιαί*	*Θεσπιαί*	*Thespiai*	*Θεσπιαί*	Ερημόκαστρο Θεσπιών	TIB Hellas 275
24	*Υηττός*	*Υηττός*	*Υηττός*	*Hyettos*	*Υηττός*	Δενδρί	TIB Hellas 173
25	*Θίσβη*	*Θίσβη*	*Θίσβη*	*Thisbe*	*Θίσβαι*	Κακόσι	TIB Hellas 275
26	*Θήβαι*	*Θήβαι*	*Θήβαι*	*Thebae*	*Θήβαι*	Θήβαι	TIB Hellas 269-71
27	*Τάναγρα*	*Τάναγρα*	*Τάναγρα*	*Tanagra*	*Τάναγρα*	6 χλ. ΝΑ της σημ. Τανάγρας	PECS
28	*Χαλκίς*	*Χαλκίς*	*Χαλκίς*	*Chalcis*	*Χαλκίς*	Χαλκίς, πρώην Negroponte	Lauffer 1989, 355
29		*Πορθμός*	*Πορθμός*	*Porthmos*	*Πορθμός*	Μυλάκι - Πρότιμο	Lauffer 1989, 562
30	*Κάρυστος*	*Κάρυστος*	*Κάρυστος*	*Karystos*	*Κάρυστος*	Κάρυστος Ευβοίας	TIB Hellas 183
31	*Πλαταιαί*	*Πλαταιαί*	*Πλαταιαί*	*Plataea*	*Πλαταιαί*	Πρ. Κόκλα Πλαταιών	TIB Hellas 234-44
32		*Αιγόσθενα*	*Αιγόσθενα*	*Aigosthena*	*Αιγόσθενα*	Πόρτο Γερμενό	TIB Hellas 120
33	*Αθήναι*	*Αθήναι*	*Αθήναι*	*Athenae*	*Αθήναι*	Αθήνα	TIB Hellas 126-29 / 1988, 23-51
34	*Μάγαρα*	*Μάγαρα*	*Μάγαρα*	*Megara*	*Μέγαρα*	Μέγαρα	TIB Hellas 230
35	*Πάγαι*	*Πάγαι*	*Πάγαι*	*Pagai*	*Παγαί*	Κοντά στο σημ. Αλεποχώρι	TIB Hellas 230
36	*Κρομμυών*	*Κρομμυών*	*Κρομμυών*	*Krommyon - Kremmyon*	*Κρομμυών*	Άγιοι Θεόδωροι	Lauffer 1989, 164-167
37	*Οινώνη*	*Αίγινα Νήσος*	*Αίγινα Νήσος*	*Aegina Ins. - Oinone Ins.*	*Αίγινα*	Αίγινα	TIB Hellas 19
38	*Πιτυούσσα*	*Πιτυούσσα*	*Πιτυούσσα*	*Pityoussa Ins.*	*Πιτυούσσα*	Σπέτσες	Lauffer 1989, 635
39	*Κέως*	*Κέως*	*Κέως*	*Keos Ins. - Cia*	*Κέα*	Κέα - Τζιά	Lauffer 1989, 315-18
40				*Kythnos Ins.- Kythnos*	*Κύθνος*	Βρουόκαστρο - Ριγόκαστρο	Lauffer 1989, 363-65 ►

Πίνακας 1β: Κύριο δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος*, σύμφωνα με τον *Συνέκδημο* του Ιεροκλέους (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ					ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
	ΑΡΧΑΪΚΗ	ΚΛΑΣΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	ΡΩΜΑΪΚΗ	ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ		
1	2					3	4
41	*Δήλος*	*Δήλος*	*Δήλος*	*Delos Ins.- Delos*	*Δήλος*	Δήλος	Lauffer 1989, 181-85
42	*Σκύρος*	*Σκύρος*	*Σκύρος*	*Skyros Ins. - Skyros*	*Σκύρος*	Κάστρο	Lauffer 1989, 626-27
43	*Σαλαμίς*	*Σαλαμίς*	*Σαλαμίς*	*Salamis Ins.*	*Σαλαμίς*	Σαλαμίς	TIB Hellas 253-54
44	*Νεμέα*	*Νεμέα*	*Νεμέα*	*Nemea*	*Νεμέα*	Νεμέα (Ηράκλειον)	Lauffer 1989, 467-68
45	*Σικυών*	*Σικυών*	*Δημητριάς - Αιγιαλεία - Μέκορα?*	*Sicyon*	*Σικυών*	Βασιλικό	Lauffer 1989, 615-18
46	*Αίγειρα*	*Αίγειρα*	*Αίγειρα*	*Aigeira*	*Αίγειρα*	Βιτρινίτσα	Lauffer 1989, 615-18 / Müller 1987, 734-35
47	*Αιγαί*	*Αιγαί*	*Αιγαί*	*Aigai*	*Αιγαί*	Ακράτα	Müller 1987, 733
48	*Μέθανα*	*Μέθανα*	*Αρσινόη*	*Methana*	*Μέθανα*	Κάτω από Μεγαλοχώρι	Lauffer 1989, 427-28
49	*Τροιζήν - Ωραία - Τροιζηνία*	*Τροιζήν*	*Τροιζήν - Άνθεια*	*Troizen*	*Τροιζήν*	Δαμαλάς	Lauffer 1989, 693-94
50	*Επίδαυρος - Επιδαυρία*	*Επίδαυρος*	*Επίδαυρος*	*Epidauros*	*Επίδαυρος*	Παλαιά Επίδαυρος	Lauffer 1989, 219-21
51	*Ερμιόνη*	*Ερμιόνη*	*Ερμιόνη*	*Hermion(e)*	*Ερμιόνη*	Ερμιόνη	Lauffer 1989, 267-68
52	*Άργος*	*Άργος*	*Άργος*	*Argos*	*Άργος*	Άργος	Lauffer 1989, 128-31 / StByz Πελασγία
53	*Τεγέα*	*Τεγέα*	*Τεγέα*	*Tegea*	*Τεγέα*	Πιάλι, Επισκοπή	Lauffer 1989, 651-52 / Müller 1987, 866-69
54	*Θέλπουσα*	*Θέλπουσα*	*Θέλπουσα*	*Thelpousa - Telphousa*	*Θέλπουσα*	Νέο Τουμπίτσι	Lauffer 1989, 667
55	*Μαντίνεια*	*Μαντίνεια*	*Μαντίνεια - Αντιγόνεια*	*Mantineia*	*Μαντίνεια*	Μαντινεία	Lauffer 1989, 405-406
56	*Σπάρτη*	*Σπάρτη*	*Σπάρτη*	*Sparta*	*Λακεδαίμων*	Σπάρτη	Lauffer 1989, 628-34 / Müller 1987, 845-51
57	*Γερόνθραι*	*Γερόνθραι*	*Γερόνθραι*	*Geronthrai - Geranthrai*	*Γερόνθραι*	Γεράκι	Lauffer 1989, 231-32 / Shipley 1997, 245
58	*Φάρις*	*Φάρις*	*Φάρις*	*Pharis - Pherai*	*Φάρις*	Βαφειό / Αγ. Βασίλειο	Shipley 1997, 253
59		*Ασωπός*	*Ασωπός*	*Asopos*	*Ασωπός*	Πλύτρα	Shipley 1997, 244-45
60			*Ακραία - Άκριαι*	*Akriai - Akraia*	*Ακρεαί*	Κοκκινιά	Shipley 1997, 244
61	*Φιγάλεια*	*Φιγάλεια*	*Φιγάλεια*	*Phigaleia*	*Φιγάλεια*	Φιγάλεια	Lauffer 1989, 538
62		*Μεσσήνη - Ιθώμη*	*Μεσσήνη*	*Messene - Ithome*	*Μεσσήνη*	Μαυρομάτι	Lauffer 1989, 424-25 / Shipley 1997, 231-32
63	*Κορώνη*	*Κορώνη*	*Κορώνη*	*Korone - Korona*	*Κορώνη*	Πεταλίδι	Lauffer 1989, 343-44 / Shipley 1997, 250
64	*Ασίνη*	*Ασίνη*	*Ασίνη*	*Asine*	*Ασίνη*	Κορώνη	Lauffer 1989, 344-45 / Müller 1987, 751-52-
65		*Μεθώνη*	*Μεθώνη*	*Methone - Mothone*	*Μοθώνη*	Μεθώνη Μεσσηνίας	Lauffer 1989, 428-29 / Shipley 1997, 243-44
66	*Κυπαρισσία*	*Κυπαρισσία*	*Κυπαρισσία*	*Kyparissia*	*Κυπαρισσία*	Κυπαρισσία	Lauffer 1989, 360-61 / Shipley 1997, 242-43
67		*Ήλις*	*Ήλις*	*Elis*	*Ήλις*	Μεταξύ Παλαιόπολης - Καλυβίων	Lauffer 1989, 213-16 / Müller 1987, 758-61
68	*Πάτραι*	*Πάτραι*	*Πάτραι - Αρόη - Άνθεια*	*Colonia Augusta Aroe Patrensis - Colonia Neronia Patrensis*	*Πάτραι*	Πάτραι	Lauffer 1989, 518-22 / Müller 1987, 821-22
69	*Αίγιον*	*Αίγιον*	*Αίγιον*	*Aigion*	*Αίγιον*	Αίγιον	Müller 1987, 743-44
70	*Κεφαλληνία*	*Κεφαλληνία*	*Κεφαλληνία*	*Cephallania Ins.*	*Κεφαλληνία*	Κεφαλλονιά	TIB Nikopolis 175-77
71			*Πάνορμος*	*Panormos*	*Πάνορμος*	Φισκάρδο Κεφαλλονιάς	TIB Nikopolis 234-35
72	*Ζάκυνθος*	*Ζάκυνθος*	*Ζάκυνθος*	*Zacynthus Ins.*	*Ζάκυνθος*	Ζάκυνθος	Lauffer 1989, 716-18
73	*Κύθηρα*	*Κύθηρα*	*Κύθηρα*	*Cythera Ins.*	*Κύθηρα*	Κύθηρα	Lauffer 1989, 362-63 / Shipley 1997, 227-28
74	*Μύκονος*	*Μύκονος*	*Μύκονος*	*Mykonos Ins.*	*Μύκονος*	Μύκονος	RE Mykonos
75					*Στροφάδες*	Στριβάλι	RE
76	*Κίμωλος*	*Κίμωλος*	*Κίμωλος*	*Kimolos Ins.*	*Κίμωλος*	Άγιος Ανδρέας	RE
77					*Δωρούσα*	Δονούσα	Barrington Atlas, 940
78	*Λήμνος*	*Λήμνος*	*Λήμνος*	*Lemnos Ins.*	*Λήμνος*	Κάστρο Μύρινα	NPauly
79	*Ίμβρος*	*Ίμβρος*	*Ίμβρος*	*Imbros Ins.*	*Ίμβρος*	Kaleköy – Gökçeada (Τουρκία)	NPauly
Σ	63	11	2	1	2		

Πίνακας 2α: Δευτερεύον δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος*, σύμφωνα με τον *Barrington Atlas* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ					ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
	ΑΡΧΑΪΚΗ	ΚΛΑΣΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	ΡΩΜΑΪΚΗ	ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ		
1	2					3	4
80	*Αιγαί*	*Αιγαί*	*Αιγαί*	*Aigai*	*Αιγαί*	Πολιτικά Κάφκαλα	Sackett 1966, 26 / Knoepfler 1997, 406 (n. 11)
81					*Άγιος Δημήτριος ?*	Κοντά στο Λαγόποδο Ζακύνθου	Lauffer 1989, 716 / TIB Nikopolis 191-92
82		?	?	?	*Αγία Τριάδα ?*	Κριεζωτή	Sackett 1966, 66
83	*Ακραιφίαι*	*Ακραιφίαι*	*Ακραιφίαι*	*Akraiphiai*	*Ακραιφίαι*	Καρδίτσα	TIB Hellas 182 / Fossey 1988, 265-71 / NPauly
84	*Ακύφας*	*Ακύφας*	*Ακύφας*	*Akyphas*	*Ακύφας - Πίνδος ?*	Πύργος	NPauly
85	*Αλπηνός*	*Αλπηνός*	*Αλπηνός*	*Alpenos*	*Αλπηνός- Αλπηνοί*	Κολωνός	Npauly
86	*Αμάρυνθος*	*Αμάρυνθος*	*Αμάρυνθος*	*Amarynthos*	*Αμάρυνθος*	Παλαιοχώρια / Κάτω Βαθιά	Knoepfler 1997, 379-80 / Npauly
87	*Αμφίκλεια*	*Αμφίκλεια*	*Αμφίκλεια*	*Amphikleia - Amphikaia*	*Αμφίκαια*	Δαδί / Νεκροταφείο Παλιόπυργος	TIB Hellas 122 / Lauffer 1989, 108-09
88	*Αυλίς*	*Αυλίς*	*Αυλίς*	*Aulis*	*Αυλίς*	Μικρό Βαθύ, Άγιος Νικόλαος	Fossey 1988, 68-74 / Npauly
89		*Αγχόη*	*Αγχόη*	*Anchoe*	*Αγχόη*	Παζαράκι	Fossey 1990, 27-32
90	*Βούλις*	*Βούλις*	*Βούλις*	*Boulis*	*Βούλις*	Ζαλίτσα	Δάσιος 1992, 65 (no. 70)
91	*Καλυδών*	*Καλυδών*	*Καλυδών*	*Calydon*	*Καλυδών ?*	Ν. Εβινοχώριον	Bommelje 1987, 86-87
92	*Χάλειον - Χάλαιον*	*Χάλειον - Χάλαιον*	*Χάλειον - Χάλαιον*	*Chaleion*	*Χάλειον*	Γαλαξίδι	Leekley 1980, 112-13
93		*Χάραδρα*	*Χάραδρα*	*Charadra*	*Χάραδρα*	Μαριολάτες	NPauly
94	*Χορσία*	*Χορσία*	*Χορσία*	*Chorsiai*	*Χορσία*	Κάστρο Χοστίων	Fossey 1988, 187-94 / NPauly
95	*Δαφνούς*	*Δαφνούς*	*Δαφνούς*	*Daphnous*	*Δαφνούς*	Άγιος Κωνσταντίνος	TIB Hellas 142 / NPauly
96		*Δήλεια ?*	*Δήλεια ?*	*Delion*	*Δήλιον ?*	Δήλεσι	Fossey 1988, 62-66 / NPauly 1
97	*Δύστος*	*Δύστος*	*Δύστος*	*Dystos*	*Δύστος*	Δύστος Ευβοίας	PECS
98	*Ελευσίς*	*Ελευσίς*	*Ελευσίς*	*Eleusis*	*Ελευσίς*	Ελευσίς, δήμος και οχυρό	RE / Traill 1986, 138
99	*Ελύμνιον*	*Ελύμνιον*	*Ελύμνιον*	*Elymnion?*	*Ελύμνιον*	Λίμνη	Sackett 1966.21-24 / Knoepfler 1997, 365, 418
100		?	?	?	?	Ερατεινή	Leekley 1980, 112 / Bommelje 1987, 82
101	*Ερινεός*	*Ερινεός*	*Ερινεός*	*Erineos*	*Ερινεός ?*	Καστέλλια / Ευαγγελίστρια	NPauly
102			*Εροχός ?*	*Erochos*	?	Κάτω Σούβαλα	Δάσιος 1992, 32 (no. 10)
103	*Χάλαιον*	*Χάλαιον*	*Χάλαιον*	*Halai*	*Χάλαιον*	Θεολόγος	Fossey 1990, 36-43
104	*Αλίαρτος*	*Αλίαρτος*	*Αλίαρτος*	*Haliartos*	*Αλίαρτος ?*	Καστρί Μαζίου	Fossey 1988, 301-308
105	?	?	?	*Heleon*	*Ελαιών*	Δρίτσα	Fossey 1988, 89-95
106	*Ιστιαία - Εστιαία*	*Ιστιαία - Εστιαία*	*Ιστιαία - Εστιαία*	*Histiaia - Hestiaia*	*Ιστιαία - Εστιαία*	Κάστρο / Ορεοί	PECS / TIB Hellas 228 / Lauffer 1989, 269-70
107	*Ομιλαι*	*Ομιλαι*	*Ομιλαι*	*Homilai*	*Ομιλαι*	Κουβελόκαστρο / Κάστρο Οριάς	Kase 1991, 49-50
108	*Υποχαλκίς*	*Υποχαλκίς*	*Υποχαλκίς*	*(Hypo)Chalkis ?*	*Υποχαλκίς*	Κάτω Βασιλική	NPauly Chalkis 2
109					?	Ιτέα	Δάσιος 1992, 90 (no. 129) / TIB Hellas 176
110	*Καλλίπολις*	*Καλλίπολις*	*Καλλίπολις*	*Kallipolis - Kallion*	*Καλλίπολις*	Καλλίπολις πρ. Βελούχοβο	Bommelje 1987, 84-85
111	*Κίρρα*	*Κίρρα*	*Κίρρα*	*Kirra*	*Κίρρα*	Μαγούλα Ξεροπηγάδας	Leekley 1980, 114 / Δάσιος 1992, 89-90 (no. 128)
112			?	*Klavsion*	*Κλαύσιον*	6 χιλ.Ν_ του Καρπενησίου	Bommelje 1987, 89
113		?	?	?	?	Κονιακός	Bommelje 1987, 90
114	*Κώπαι*	*Κώπαι*	*Κώπαι*	*Kopai*	*Κώπαι ?*	Τοπόλια	Fossey 1988, 277-81
115		*Κρήσιον - Κτήσιον*	*Κρήσιον - Κτήσιον*	*Kresion - Ktesion*	*Κρήσιον - Κτήσιον*	Στη νήσο Σκύρο	Kirsten 1959, 59
116	*Κρεύσις*	*Κρεύσις*	*Κρεύσις*	*Kreusis*	*Κρεύσις*	Λιβάδοστρο	Fossey 1990, 157-63
117	*Κύνος*	*Κύνος*	*Κύνος*	*Kynos*	*Κύνος*	Πύργος / Λιβανάτες	Fossey 1990, 81-84
118	*Λάρυμνα*	*Λάρυμνα*	*Λάρυμνα*	*Larymna*	*Λάρυμνα*	Καστρί / Λάρμες	TIB Hellas 199 / Fossey 1990, 22-26
119	?	?	*Λυσιμάχεια*	*Lysimacheia*	*Λυσιμάχεια*	Κακκαβαριά / Άγιος Νικόλαος	Bommelje 1987, 94
120	*Μήδιον ?*	*Μήδιον ?*	*Μήδιον ?*	*Medeon*	*Μήδιον ?*	Άγιοι Θεόδωροι	Fossey 1986, 26-29
121		*Μέταπα*	*Μέταπα*	*Metapa ?*	*Μέταπα ?*	Ανάληψις	SAGT 6, 130-32
122	*Μυκαλησσός*	*Μυκαλησσός*	*Μυκαλησσός*	*Mykalessos*	*Μυκαλησσός*	Ριτσώνα	Fossey 1988, 80-85 ►

Πίνακας 2β: Δευτερεύον δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος*, σύμφωνα με τον *Barrington Atlas* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ					ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
	ΑΡΧΑΪΚΗ	ΚΛΑΣΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	ΡΩΜΑΪΚΗ	ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ		
1	2					3	4
123	*Νάρυκα - Τάρφη ?*	*Νάρυκα - Τάρφη ?*	*Νάρυκα - Τάρφη ?*	*Naryka - Tarphe?*	*Τάρφη*	Φαρύγαι / Ρεγκίνι	SAGT 5, 167-71
124			*Νέα Πλευρών*	*Nea Pleuron*	*Νέα Πλευρών*	Κάτω Ρετσίνα	Bommelje 1987, 104
125		*Νίκαια*	*Νίκαια*	*Nikaia*	*Νίκαια ?*	Αγία Τριάδα / Παλαιόκαστρο	SAGT 4, 162-64
126	*Οιάνθεια*	*Οιάνθεια*	*Οιάνθεια - Ευάνθεια ?*	*Oiantheia -Euantheia?*	*Οιάνθεια*	Τολοφών, πρώην Βιτρινίτσα	Bommelje 1987, 109-10
127		*Οινεών*	*Οινεών*	*Oineon*	*Οινεών*	Κλίμα Ευπαλίου – Μαγούλα	PECS
128		*Ύλμωνες*	*Ύλμωνες*	*Olmones*	*Ύλμωνες ?*	Ν. Παυλών	Fossey 1988, 296-99
129	*Ογχηστός*	*Ογχηστός*	*Ογχηστός*	*Onchestos*	*Ογχηστός*	Καζάρμα	Fossey 1988, 308-12
130	*Ορχομενός*	*Ορχομενός*	*Ορχομενός*	*Orchomenus*	*Ορχομενός*	Σκρίπου	Fossey 1988, 351-59
131	*Ωρωπός*	*Ωρωπός*	*Ωρωπός*	*Oropos*	*Ωρωπός*	Κοντά στη Σκάλα Ωρωπού	Fossey 1988, 30-33
132	?	?	?	?	?	Παλαιοχώρι - Ροβιές	Sackett 1966.20
133	*Πειραιεύς*	*Πειραιεύς*	*Πειραιεύς*	*Peiraieus*	*Πειραιεύς*	Μουνιχία, δήμος και οχυρό	RE / Traill 1986, 136
134	*Φάληρον*	*Φάληρον*	*Φάληρον*	*Phaleron*	*Φάληρον*	Κοντά στο Παλαιό Φάληρο	Traill 1986, 138
135		?	?	*Phokai ?*	?	Κάστρο Σκροπονέρι	Fossey 1988, 262-63
136	*Φυσκείς*	*Φυσκείς*	*Φυσκείς*	*Physkeis*	*Φυσκείς*	Φυύρνος Μαλανδρινό	Leekley 1980, 116 / Lauffer 1989, 549
137			*Φύταιον*	*Phytaion*	*Φύταιον*	Παλαιοχώρι	SAGT 6, 133-34 / Bommelje 1987, 100
138	*Σχοίνος*	*Σχοίνος*	*Σχοίνος*	*Schoinos*	*Σχοίνος*	Μουρίκι	Fossey 1988, 229-32
139	*Σέριφος*	*Σέριφος*	*Σέριφος*	*Seriphos*	*Σέριφος*	Σέριφος Χώρα	NPauly
140	*Σίφαι*	*Σίφαι*	*Σίφαι*	*Siphai / Tipha*	*Σίφαι*	Αλυκή	Fossey 1988, 168-73
141	*Σκώλος*	*Σκώλος*	*Σκώλος*	*Skolos*	*Σκώλος*	Νεοχωράκιον / Μουσταφάδες	Fossey 1988, 119-26
142		*Σωσθενίς ?*	*Σωσθενίς ?*	*Sosthenis ?*	*Σωσθενίς ?*	Βαρδάτες	Kondoyannis 1994
143	*Τάμυναι*	*Τάμυναι*	*Τάμυναι*	*Tamynai*	*Ταμύναι*	Ταμύναι	Sackett 1966, 72-73 (no. 74)
144	*Τευμησσός*	*Τευμησσός*	*Τευμησσός*	*Teumessos*	*Τευμησσός*	Μεσοβούνι	Fossey 1988, 212-16
145	?	?	?	*Thesteia*	?	Άνω Βλωχός	Bommelje 1987, 112-13
146		*Τολοφών*	*Τολοφών*	*Tol(o)phon*	*Τολοφών*	Βιβάδι / Άγιοι Πάντες / Μάρμαρα	Leekley 1980, 109 / Bommelje 1987, 73
147	*Τραχίς - Ηράκλεια*	*Τραχίς - Ηράκλεια*	*Τραχίς - Ηράκλεια*	*Trachis -Herakleia*	*Τραχίς - Ηράκλεια*	Τραχίς / Ηράκλεια	Lauffer 1989, 264-65
148	*Σύρος*	*Σύρος*	*Σύρος*	*Syros*	*Σύρος*	Ερμούπολις	RE 1
149	*Ίσθμια - Ισθμός*	*Ίσθμια - Ισθμός*	*Ίσθμια - Ισθμός*	*Isthmia - Isthmos*	*Ίσθμια - Ισθμός*	Κυρά Βρύση	Lauffer 1989, 280-81
150	*Λέχαιον*	*Λέχαιον*	*Λέχαιον*	*Lechaion*	*Λέχαιον*	Λέχαιον	Lauffer 1989, 376-77
151	*Κεγχρεαί*	*Κεγχρεαί*	*Κεγχρεαί*	*Kenchreai*	*Κεγχρεαί*	Κεχριαί Κορινθίας	Lauffer 1989, 318
152	*Κλεωναί*	*Κλεωναί*	*Κλεωναί*	*Kleonai*	*Κλεωναί*	Άγιος Βασίλειος	Lauffer 1989, 332
153		*Μεγαλόπολις*	*Μεγαλόπολις*	*Megalopolis*	*Μεγαλόπολις*	Μεγαλόπολις	Lauffer 1989, 411-12
154		*Βοιαί*	*Βοιαί*	*Bola(i) - Boea*	*Βοιαί*	Νεάπολις Λακωνίας	Lauffer 1989, 157
155	*Γύθειον*	*Γύθειον*	*Γύθειον*	*Gyth(e)ion*	*Γύθειον*	Γύθειο	Lauffer 1989, 242-43
156	*Κυλλήνη*	*Κυλλήνη*	*Κυλλήνη*	*Kyllene*	*Κυλλήνη*	Κυλλήνη	Lauffer 1989, 358-59
157	*Πύλος 1*	*Πύλος 1*	*Πύλος 1*	*Pylos 1*	*Πύλος 1*	Αρμάτοβα - Αγραπιδοχώρι	Avramea 1997, 196-97
158	*Ολυμπία*	*Ολυμπία*	*Ολυμπία*	*Olympia*	*Ολυμπία*	Αρχαία Ολυμπία	Lauffer 1989, 479-88
159	*Λεύκτρον - Λεύκτρα*	*Λεύκτρον*	*Λεύκτρον*	*Leuktron - Leuktra*	*Λεύκτρον*	Λεοντάρι	Avramea 1997, 181-82
160	*Μυκήναι*	*Μυκήναι*	*Μυκήναι*	*Mycenae*	*Μυκήναι*	Μυκήνες	Lauffer 1989, 443-48
161		*Σαμικόν - Σαμία*	*Σαμικόν - Σαμία*	*Samikon – Samia - Samus*	*Σαμικόν*	Κάτω Σαμικόν	Lauffer 1989, 598-99
162	*Δύμη*	*Δύμη - Παλαιά*	*Δύμη - Παλαιά*	*Dyme - Palea*	*Δύμη*	Κάτω Αχαΐα	Lauffer 1989, 203-205
163	*Πύλος*	*Πύλος*	*Πύλος - Κορυφάσιον*	*Pylos - Koryphasion*	*Πύλος - Κορυφάσιον*	Πετροχώρι	Lauffer 1989, 577-78
164					?	Αγία Σοφία	TIB Hellas 118
165	*Αιδηψός*	*Αιδηψός*	*Αιδηψός*	*Aidepsos*	*Αιδηψός λιμήν*	Λουτρά Αιδηψού	TIB Hellas 260
166	*Ωρεός*	*Ωρεός*	*Ωρεός*	*Oreos*	*Ωρεός*	Πύργος	PECS Histiaia
167	*Κήναιον*	*Κήναιον*	*Κήναιον*	*Kenaion*	*Κήναιον ?*	Λιθάδα, Καστρί Ευβοίας	NPauly
168					?	Βαρόνδα	TIB Hellas 280
169		*Πρασιά*	*Πρασιά*	*Prasia*	*Πρασιά*	Δυτ. Παραλία Αυλάκι - Ράφτης	Traill 1986, 129
170	*Άρτεμις Βραυρωνία*	*Άρτεμις Βραυρωνία*	*Άρτεμις Βραυρωνία*	*Artemis Brauronia*	?	Βραυρών	PECS Brauron
171		*Αναγυρούς*	*Αναγυρούς*	*Anagyrous*	Άγιος Δημήτριος ?	Βάρη	Traill 1986, 145
172	*Αλαί Αραφηνίδες*	*Αλαί Αραφηνίδες*	*Αλαί Αραφηνίδες*	*Halai Araphenides*	*Αλαί Αραφηνίδες*	Λούτσα	PECS Halai Araphenides
173	*Αγρίνιον*	*Αγρίνιον*	*Αγρίνιον*	*Agrinion*	*Αγρίνιον*	Βραχώρι	Lauffer 1989, 80-81 / Npauly ►

Πίνακας 2γ: Δευτερεύον δίκτυο οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* στην ΠΒΠ, σύμφωνα με τον *Barrington Atlas* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ					ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
	ΑΡΧΑΪΚΗ	ΚΛΑΣΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	ΡΩΜΑΪΚΗ	ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ		
1	3					4	5
174					?	Άγιος Γεράσιμος	Avramea 1997, 167
175					?	Άκρα Σοφία	Gregory 1985, 411-28
176				?	?	Κάτω Αλμυρή	Wiseman 1978, 58
177		Σολύγεια	Σολύγεια	?	?	Γαλατάκι	Avramea 1997, 167
178		Ασπίς	Ασπίς	Aspis Ins.	Ασπίς	Εβραιόνησος	Wiseman 1978, 134
179					?	Στείρι	Avramea 1997, 168
180					?	Σοφικόν	Avramea 1997, 168
181				?	?	Αγγελόκαστρο	Avramea 1997, 168
182				?	?	Άγιος Βασίλειος	Avramea 1997, 168-69
183	Φλειούς	Φλειούς	Φλειούς	Phleious - Phliasia	Φλειούς	Πολύφενγκος	Lauffer 1989, 542-44
184	Τιτάνη	Τιτάνη	Τιτάνη	Titane	Τιτάνη	Μπόζικας	Avramea 1997, 169
185					?	Μελίσσι	Avramea 1997, 171
186	Πελλήνη	Πελλήνη	Πελλήνη	Pellene	Πελλήνη	Ζούγρα	Lauffer 1989, 525-26
187	Φενεός	Φενεός	Φενεός	Pheneos	Φενεός	Καλύβια	Lauffer 1989, 537-38
188	Λύρκεια	Λύρκεια	Λύρκεια	Lyrkeia - Lynkea	Λύρκεια	Μελίσσι	NPauly
189	Λέρνα	Λέρνα	Λέρνα	Lerna	Λέρνα	Μύλοι	Lauffer 1989, 382-83
190	Τίρυνς	Τίρυνς	Τίρυνς	Tiryns	Τίρυνς	Τίρυνθος	Lauffer 1989, 686-88
191	Ναυπλία	Ναυπλία	Ναυπλία	Nauplia ?	Ναυπλία	Ναύπλιο	Lauffer 1989, 457-59
192	Αλιείς	Αλιείς	?	Halieis - Halike ?	Αλιείς	Πόρτο Χέλι	Lauffer 1989, 255
193		Ασκληπείον	Ασκληπείον	Asklepieion	?	Κάτω Επίδαυρος	Avramea 1997, 177, v. 72
194	Μίδεια - Μιδέα	?	?	Midea ?	?	Κοντά στη θέση Δένδρα	NPauly - Lauffer 1989, 434
195	Καφυαί	Καφυαί	Καφυαί	Kaphyai	?	Χωτούσα	Avramea 1997, 178
196		Νεστάνη	Νεστάνη	?	?	Νεστάνη	Avramea 1997, 179
197	Γόρτυς	Γόρτυς	Γόρτυς	Gortys - Gortyna	Γόρτυς	Θέση κοντά στο Ελληνικό	Lauffer 1989, 239
198	Παλλάντιον	Παλλάντιον	Παλλάντιον	Pallantion	Παλλάντιον	Μπερμπάτι -- Προσύμνη	Lauffer 1989, 505
199	Ασέα	Ασέα	Ασέα	Asea	Ασέα	Ασέα	Lauffer 1989, 136
200		Αθήναιον	Αθήναιον	Athenaion	Αθήναιον	Αθήναιο, θέση Αλίκα	Avramea 1997, 180
201			Αιγύς	Aigys	?	Καμάρα, Σκουρκοράχι	Avramea 1997, 182, v. 126-30
202		Άστρον	Άστρον	Astron	Άστρον	Παράλιο Άστρος, Αλωνάκι	Avramea 1997, 182, v. 142-45
203		Εύα	Εύα	Eua	Εύα	Μ. Λουκούς, Εύα Δολιανών	Avramea 1997, 183-84
204	Πρασιαί	Πρασιαί	Πρασιαί	Prasiai Brasiai	Πρασιαί	Παραλία Λεωνιδίου	Lauffer 1989, 565
205	Πελλάνα	Πελλάνα	Πελλάνα	Pellana - Pellene	Πελλάνα	Καλύβια Γεωργίτση	Avramea 1997, 184
206	Αμύκλαι	Αμύκλαι	Αμύκλαι	Amyklai	Αμύκλαι	Σλαβοχώρι	Lauffer 1989, 111-12
207	Παλαιά - Πλειαί	Παλαιά - Πλειαί	Παλαιά - Πλειαί	Palaia - Pleiai	Παλαιά - Πλειαί	ΝΔ Απιδέα Λακωνίας	Avramea 1997, 186-87
208	?	?	?	?	?	Μολάοι, θέση Χαλάσματα	Avramea 1997, 187
209					?	Μονεμβασιά	Avramea 1997, 187-88
210		(Επι)δήλιον	(Επι)δήλιον	(Epi)Delion	(Επι)δήλιον	Άγιος Φωκάς	Avramea 1997, 188
211					?	Ελαφόνησος	Avramea 1997, 188
212	Αιγιαί	Αιγιαί	Αιγιαί	Aigiai	Αιγιαί	Παλαιοχώρα Λίμνης	Avramea 1997, 189
213		Τευθρώνη	Τευθρώνη	Teuthrone	?	Κότρωνας	Lauffer 1989, 351
214				Kainepolis - Kaine	?	Κυπάρισσος	Avramea 1997, 190
215	Μέσσα	Μέσσα	Μέσσα	Messa	Μέσσα	Ακρωτήριο Τηγάνι	Avramea 1997, 190
216	Πύρριχος	Πύρριχος	Πύρριχος	Pyrrichos	Πύρριχος	Πύρριχος - Κάβαλος	Lauffer 1989, 582
217	Οίτυλος	Οίτυλος	Οίτυλος	Oitylos - Baitylos	Οίτυλος	Οίτυλος	Lauffer 1989, 477
218			Αβία	Abia	Αβία	Παλιόχωρα Αβίας	Avramea 1997, 191
219			Έρανα	Erana	Έρανα	Μαραθούπολη	Avramea 1997, 193, v. 207
220		Πρώτη	Πρώτη	Prote Ins.	Πρώτη	Πρώτη	Avramea 1997, 193
221	Απόλλων Κόρυθος	Απόλλων Κόρυθος	Απόλλων Κόρυθος	Apollo Korythos	?	Λογκάς, Άγιος Ανδρέας	Avramea 1997, 194
222		Φειά	Φειά	Pheia	Φειά	Όρμος Αγ. Ανδρέα Ηλείας	Lauffer 1989, 560
223		Επιτάλιον	Επιτάλιον	Epitalion – Thryon ?	Επιτάλιον	Κοντά στο σημ. Επιτάλιο	Avramea 1997, 198
224	Λέπρεον	Λέπρεον	Λέπρεον	Lepreon	Λέπρεον	Λέπρεον - Στροβίτσι	Lauffer 1989, 381-82
225	Κλείτωρ	Κλείτωρ	Κλείτωρ	Kleitor	Κλείτωρ	Κλειτωρία	Lauffer 1989, 331-32
226	Ψωφίς	Ψωφίς	Ψωφίς - Φηγεία	Psophis - Phegeia	Ψωφίς	Τριπόταμα	Lauffer 1989, 572
227	Τρίτεια	Τρίτεια	Τρίτεια - Τριταία	Trit(a)ia	Τριταία	Αγία Μαρίνα Τριταίας	Avramea 1997, 199
228	Λεόντιον	Λεόντιον	Λεόντιον	Leontion	Λεόντιον	Λεόντιο	Lauffer 1989, 380
229	Ρίων	Ρίον	Ρίων	Rhion	Ρίων	Ρίο	Lauffer 1989, 586-87
230			Δρέπανον	Drepanon	Δρέπανον	Δρέπανο	Avramea 1997, 202
Σ=151	98	31	7	4	11		

Πίνακας 3α: Γεωγραφικά και χωρικά χαρακτηριστικά οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος*

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ Α' ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΠΟΛΕΙΣ)	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ							ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ					
			ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ			ΥΔΑΤΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ				ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ			ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ		
			ΠΕΔΙΝΟΣ	ΗΜΙ-ΟΡΕΙΝΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ	ΠΑΡΑΠΟ-ΤΑΜΙΟΣ	ΠΑΡΑ-ΛΙΜΝΙΟΣ	ΠΑΡΑΘΑ-ΛΑΣΣΙΟΣ	ΜΕΣΟ-ΓΕΙΟΣ	ΔΙΑΠΕΡΙ-ΦΕΡΕΙΑ-ΚΟΣ	ΚΥΡΙΟΣ	ΔΕΥΤΕ-ΡΕΥΟΝ	ΚΟΜΒΟΣ	ΛΙΜΑΝΙ	ΑΠΟΥΣΙΑ
1	**2**	**3**	**4**			**5**				**6**			**7**		
1	*ΚΟΡΙΝΘΟΣ*	Αρχαία Κόρινθος	X			X		X		X			X	X	
2	*Σκάμφεια*	Τρογάλα - Μώλος	X					X				X		X	
3	*Ελάτεια*	Δραχμάνι - Πιπέρι			X				X			X			X
4	*Βοιόν*	Κοντά στη Γραβιά			X	X					X				X
5	*Δριμία*	Γλούνιτσα			X	X				X					X
6	*Δαυλίς*	Δαύλεια / Κάστρο			X				X						X
7	*Χαιρώνεια*	Κάπραινα	X			X	X			X					X
8	*Ναύπακτος*	Ναύπακτος	X			X		X			X			X	
9	*Δελφοί*	Δελφοί, πρώην Πυθό			X				X		X				X
10	*Άμφισσα*	Άμφισσα (Σάλωνα)			X				X		X				X
11	*Τιθόρα*	Βελίτσα - Άνω Τιθορέα			X				X						X
12	*Άμβροσος*	Δίστομον			X				X		X		X		
13	*Αντίκυρα*	Κάστρο Στενού - Φωκίς	X					X				X			X
14	*Λεβάδεια*	Λιβαδιά			X		X			X			X		
15	*Κορώνεια*	Αρχαία Κορώνεια - Πύργος		X			X			X					X
16	*Στίρις*	Παλαιοχώρι - Άγιος Νικόλαος			X				X						X
17	*Οπούς*	Κοντά στην Αταλάντη	X			X						X	X		
18	*Ανάστασις*	Κυπαρίσι / Γαρδινίτσα	X					X				X			X
19	*Αιδηψός* 1	Λειψό, κοντά στα Λουτρά Αιδηψού		X				X						X	
20	*Νήσος Εύβοια*	Εύβοια (απροσδιόριστο)													
21	*Ανθηδών*	Λουκίσια	X					X							X
22	*Βουμελιταία*	Χιλιαδού	X						X			X			X
23	*Θεσπιαί*	Ερημόκαστρο Θεσπιών			X				X						X
24	*Υηττός*	Δενδρί		X					X						X
25	*Θίσβαι*	Κακόσι		X			X								X
26	*Θήβαι*	Θήβαι		X					X	X			X		
27	*Τάναγρα*	6 χιλ. ΝΑ της σημ. Τανάγρας		X		X									X
28	*Χαλκίς*	Χαλκίς	X					X			X			X	
29	*Πορθμός*	Μυλάκι - Πρότιμο	X					X						X	
30	*Κάρυστος*	Κάρυστος Ευβοίας	X					X						X	
31	*Πλαταιαί*	Πρ. Κόκλα Πλαταιών			X				X	X					X
32	*Αιγόσθενα*	Πόρτο Γερμενό	X			X		X			X				X
33	*Αθήναι*	Αθήνα	X			X				X			X		
34	*Μέγαρα*	Μέγαρα	X					X		X					X
35	*Παγαί*	Κοντά στο Αλεποχώρι	X					X			X				X
36	*Κρομμυών*	Άγιοι Θεόδωροι	X					X		X					X
37	*Αίγινα*	Αίγινα	X					X						X	
38	*Πιτυούσσα*	Σπέτσες		X				X						X	
39	*Κέα*	Κέα - Τζιά		X				X						X	
40	*Κύθνος*	Προυόκαστρο - Ρηγόκαστρο		X				X						X	
41	*Δήλος*	Δήλος	X					X						X	
42	*Σκύρος*	Κάστρο		X				X						X	
43	*Σαλαμίς*	Σαλαμίς	X					X						X	
44	*Νεμέα*	Νεμέα (Ηράκλειον)			X				X			X			X ►

Πίνακας 3β: Γεωγραφικά και χωρικά χαρακτηριστικά οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ Α' ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΠΟΛΕΙΣ)	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ							ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ					
			ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ			ΥΔΑΤΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ				ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ			ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ		
			ΠΕΔΙΝΟΣ	ΗΜΙ-ΟΡΕΙΝΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ	ΠΑΡΑΠΟ-ΤΑΜΙΟΣ	ΠΑΡΑ-ΛΙΜΝΙΟΣ	ΠΑΡΑΘΑ-ΛΑΣΣΙΟΣ	ΜΕΣΟ-ΓΕΙΟΣ	ΔΙΑΠΕΡΙ-ΦΕΡΕΙΑ-ΚΟΣ	ΚΥΡΙΟΣ	ΔΕΥΤΕ-ΡΕΥΟΝ	ΚΟΜΒΟΣ	ΛΙΜΑΝΙ	ΑΠΟΥΣΙΑ
1	2	3	4			5				6			7		
45	*Σικυών*	Βασιλικό		X		X					X				X
46	*Αίγειρα*	Βιτρινίτσα		X		X		X			X				X
47	*Αιγαί*	Ακράτα	X			X		X			X				X
48	*Μέθανα*	Κάτω από το Μεγαλοχώρι		X				X						X	
49	*Τροιζήν*	Δαμαλάς	X						X						X
50	*Επίδαυρος*	Παλαιά Επίδαυρος	X					X			X			X	
51	*Ερμιόνη*	Ερμιόνη	X					X						X	
52	*Άργος*	Άργος	X			X						X			X
53	*Τεγέα*	Πιάλια, Επισκοπή			X				X			X	X		
54	*Θέλπουσα*	Νέο Τουμπίτσι		X		X									X
55	*Μαντίνεια*	Μαντινεία			X				X						X
56	*Λακεδαίμων*	Σπάρτη		X		X						X			X
57	*Γερόνθραι*	Γεράκι			X	X									X
58	*Φάρις*	Βαφειό / Αγ. Βασίλειο		X		X									X
59	*Ασωπός*	Πλύτρα	X					X						X	
60	*Ακρεαί*	Κοκκινιά	X			X		X						X	
61	*Φιγάλεια*	Φιγάλεια			X	X						X			X
62	*Μεσσήνη*	Μαυρομάτι			X	X									X
63	*Κορώνη*	Πεταλίδι	X			X		X						X	
64	*Ασίνη*	Κορώνη	X					X						X	
65	*Μοθώνη*	Μεθώνη Μεσσηνίας	X					X						X	
66	*Κυπαρισσία*	Κυπαρισσία	X					X							X
67	*Ήλις*	Μεταξύ Παλαιόπολης - Καλυβίων	X			X					X				X
68	*Πάτραι*	Πάτραι	X			X		X			X			X	
69	*Αίγιον*	Αίγιον	X			X		X			X			X	
70	*Κεφαλληνία*	Αργοστόλι		X				X						X	
71	*Πάνορμος*	Φισκάρδο Κεφαλλονίας	X					X						X	
72	*Ζάκυνθος*	Ζάκυνθος	X					X						X	
73	*Κύθηρα*	Κύθηρα	X					X						X	
74	*Μύκονος*	Μύκονος	X					X						X	
75	*Στροφάδες*	Στριβάλι	X					X						X	
76	*Κίμωλος*	Άγιος Ανδρέας	X					X						X	
77	*Δωρούσα*	Δονούσα	X					X						X	
78	*Λήμνος*	Κάστρο Μύρινα	X					X						X	
79	*Ίμβρος*	Kaleköy – Gökçeada (Τουρκία)	X					X						X	
80	*Αιγαί*	Πολιτικά Κάφκαλα	X			X									X
81	*Άγιος Δημήτριος ?*	Κοντά στο Λαγόποδον Ζακύνθου	X						X						X
82	*Αγία Τριάδα ?*	Κριεζωτή	X						X						X
83	*Ακραιφίαι*	Καρδίτσα		X			X					X			X
84	*Ακύφας - Πίνδος ?*	Πύργος			X				X		X				X
85	*Αλπηνός - Αλπηνοί*	Κολωνός	X					X			X				X
86	*Αμάρυνθος*	Παλαιοχώρια / Κάτω Βαθιά	X			X		X							X
87	*Αμφίκαια*	Δαδί / Νεκροταφείο			X				X	X					X
88	*Αυλίς*	Μικρό Βαθύ, Άγ. Νικόλαος	X					X							X ►

Πίνακας 3γ: Γεωγραφικά και χωρικά χαρακτηριστικά οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ Β' + Γ' ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΚΩΜΕΣ + ΧΩΡΙΑ)	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ			ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ: ΥΔΑΤΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ				ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ			ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ		
			ΠΕΔΙΝΟΣ	ΗΜΙ-ΟΡΕΙΝΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΟΣ	ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΟΣ	ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΟΣ	ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ	ΚΥΡΙΟΣ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΩΝ	ΚΟΜΒΟΣ	ΛΙΜΑΝΙ	ΑΠΟΥΣΙΑ
1	2	3	4			5				6			7		
89	*Λυχόη*	Παζαράκι	Χ						Χ			Χ			Χ
90	*Βούλις*	Ζαλίτσα	Χ					Χ						Χ	
91	*Καλυδών ?*	Ν. Εβινοχώριον	Χ			Χ									Χ
92	*Χάλαιον - Χάλειον*	Γαλαξίδι	Χ					Χ						Χ	
93	*Χάμυδρα*	Μαριολάτες			Χ				Χ						Χ
94	*Χορσία*	Κάστρο Χοστίων	Χ					Χ							Χ
95	*Δαφνούς*	Άγιος Κωνσταντίνος	Χ					Χ			Χ			Χ	
96	*Δήλιον ?*	Δήλεσι	Χ					Χ						Χ	
97	*Δύστος*	Δύστος Ευβοίας	Χ				Χ								Χ
98	*Ελευσίς*	Ελευσίς, δήμος και οχυρό	Χ			Χ		Χ		Χ			Χ	Χ	
99	*Ελύμνιον*	Λίμνη Ευβοίας	Χ					Χ							Χ
100	?	Ερατεινή	Χ			Χ		Χ						Χ	
101	*Ερινεός ?*	Καστέλλια / Ευαγγελίστρια			Χ	Χ					Χ				Χ
102	?	Κάτω Σούβαλα			Χ				Χ						Χ
103	*Χάλαιον*	Θεολόγος	Χ					Χ						Χ	
104	*Αλίαρτος ?*	Καστρί Μαζίου	Χ				Χ								Χ
105	*Ελαιών*	Δρίτσα		Χ		Χ									Χ
106	*Ιστιαία - Εστιαία*	Κάστρο, Ωρεοί Ευβοίας	Χ			Χ									Χ
107	*Όμιλαι*	Κουβελόκαστρο / Κάστρο Οριάς			Χ	Χ				Χ			Χ		
108	*Υποχαλκίς*	Κάτω Βασιλική			Χ			Χ							Χ
109	?	Ιτέα	Χ					Χ			Χ		Χ	Χ	
110	*Καλλίπολις*	Καλλίπολις πρ. Βελούχοβο			Χ	Χ									Χ
111	*Κίρρα*	Μαγούλα Ξεροπηγάδας	Χ			Χ		Χ							Χ
112	*Οινεών*	Κλίμα Ευπαλίου – Μαγούλα	Χ			Χ		Χ						Χ	
113	?	Κονιακός			Χ	Χ									Χ
114	*Κώπαι ?*	Τοπόλια		Χ			Χ								Χ
115	*Κρήσιον - Κτήσιον*	Στη νήσο Σκύρο		Χ				Χ						Χ	
116	*Κρεύσις*	Λιβάδοστρο	Χ			Χ		Χ							Χ
117	*Κύνος*	Πύργος / Λιβανάτες	Χ			Χ		Χ				Χ			Χ
118	*Λάρυμνα*	Καστρί / Λάρμες	Χ					Χ				Χ			Χ
119	*Λυσιμάχεια*	Κακκαβαριά / Άγιος Νικόλαος			Χ				Χ						Χ
120	*Μήδιον ?*	Άγιοι Θεόδωροι	Χ					Χ							Χ
121	*Μέταπα ?*	Ανάληψις	Χ				Χ								Χ
122	*Μυκαλησσός*	Ριτσώνα		Χ					Χ						Χ
123	*Τάρφη*	Φαρύγαι / Ρενγκίνι		Χ		Χ									Χ
124	*Νέα Πλευρών*	Κάτω Ρετσίνα		Χ		Χ									Χ
125	*Νίκαια ?*	Αγία Τριάδα / Παλαιόκαστρο	Χ					Χ			Χ				Χ
126	*Οιάνθεια*	Τολοφών, πρ. Βιτρινίτσα	Χ					Χ							Χ
127	*Ορχομενός 1*	Καλπάκι			Χ	Χ									Χ
128	*Όλμωνες ?*	Ν. Παυλών		Χ		Χ	Χ								Χ
129	*Ογχηστός*	Καζάρμα	Χ			Χ	Χ			Χ					Χ
130	*Ορχομενός 2*	Σκρίπου		Χ			Χ								Χ ►

Πίνακας 3δ: Γεωγραφικά και χωρικά χαρακτηριστικά οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ Β' + Γ' ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΚΩΜΕΣ + ΧΩΡΙΑ)	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ: ΠΕΔΙΝΟΣ	ΗΜΙ-ΟΡΕΙΝΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ	ΥΔΑΤΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΟΣ	ΠΑΡΑ-ΛΙΜΝΙΟΣ	ΠΑΡΑΘΑ-ΛΑΣΣΙΟΣ	ΜΕΣΟ-ΓΕΙΟΣ	ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ: ΔΙΑΠΕΡΙ-ΦΕΡΕΙΑ-ΚΟΣ	ΚΥΡΙΟΣ	ΔΕΥΤΕ-ΡΕΥΟΝ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ: ΚΟΜΒΟΣ	ΛΙΜΑΝΙ	ΑΠΟΥΣΙΑ
1	2	3	4			5				6			7		
131	*Ωρωπός*	Κοντά στη Σκάλα Ωρωπού	X					X				X		X	
132	?	Παλαιοχώρι - Ροβιές Ευβοίας	X			X									X
133	*Πειραιεύς*	Μουνιχία	X					X						X	
134	*Φάληρον*	Κοντά στο Παλαιό Φάληρο	X					X						X	
135	?	Κάστρο Σκροπονέρι	X					X						X	
136	*Φυσκείς*	Φούρνος Μαλανδρινό			X				X						X
137	*Φήτιον*	Παλαιοχώρι		X			X								X
138	*Σχοίνος*	Μουρίκι	X			X									X
139	*Σέριφος*	Σέριφος Χώρα	X					X						X	
140	*Σίφαι*	Αλυκή	X					X						X	
141	*Σκώλος*	Νεοχωράκιον / Μουσταφάδες			X				X						X
142	*Σοπαθενίς ?*	Βαρδάτες		X					X	X					X
143	*Ταμύναι*	Τυμύναι Ευβοίας	X			X									X
144	*Τευμησσός*	Μεσοβούνι	X						X	X					X
145	?	Άνω Βλωχός			X				X						X
146	*Τολοφών*	Βιβάδι / Άγιοι Πάντες / Μάρμαρα		X		X									X
147	*Τραχίς - Ηράκλεια*	Τραχίς / Ηράκλεια			X	X				X			X		
148	*Σύρος*	Ερμούπολις Σύρου	X					X						X	
149	*Ίσθμια - Ισθμός*	Κυρά Βρύση	X					X		X				X	
150	*Λέχαιον*	Λέχαιον	X					X						X	
151	*Κεγχρεαί*	Κεχριαί Κορινθίας	X					X						X	
152	*Κλεωναί*	Άγιος Βασίλειος		X							X				X
153	*Μεγαλόπολις*	Μεγαλόπολις			X	X						X	X		
154	*Βοιαί*	Νεάπολις Λακωνίας	X			X		X			X			X	
155	*Γύθειον*	Γύθειο	X					X			X			X	
156	*Κυλλήνη*	Κυλλήνη	X					X			X			X	
157	*Πύλος 1*	Αρμάτοβα - Αγραπιδοχώρι	X			X									X
158	*Ολυμπία*	Αρχαία Ολυμπία	X			X					X		X		
159	*Λεύκτρον*	Λευντάρι			X	X					X		X		
160	*Μυκήναι*	Μυκήνες		X					X		X				X
161	*Σαμικόν*	Κάτω Σαμικόν	X			X		X			X				X
162	*Λύμη*	Κάτω Αχαΐα	X			X		X			X			X	
163	*Πύλος 2 - Κορυφάσιον*	Πετροχώρι	X			X		X			X			X	
164		Αγία Σοφία			X				X						X
165	*Αιδηψός 2*	Λουτρά Αιδηψού	X					X				X		X	
166	*Ωρεός*	Πύργος Ευβοίας	X					X				X		X	
167	Λιθάδα	Καστρί Ευβοίας	X						X						X
168	?	Βαρόνδα Ευβοίας	X						X			X			X
169		Αυλάκι	X			X		X						X	
170		Βραυρών	X			X		X				X		X	
171		Άγιος Δημήτριος	X					X							X
172	*Αλαί Αραφηνίδες*	Λούτσα	X					X				X		X	
173	*Αγρίνιον*	Βραχώρι	X			X					X		X		►

Πίνακας 3ε: Γεωγραφικά και χωρικά χαρακτηριστικά οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* (συνέχεια)

ΑΑΜ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ Β'+Γ' ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΚΩΜΕΣ + ΧΩΡΙΑ)	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ: ΠΕΔΙΝΟΣ	ΗΜΙ-ΟΡΕΙΝΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ: ΥΔΑΤΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΟΣ	ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΟΣ	ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΟΣ	ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ: ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ	ΚΥΡΙΟΣ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝ	ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ: ΚΟΜΒΟΣ	ΛΙΜΑΝΙ	ΑΠΟΥΣΙΑ
1	2	3	4			5				6			7		
174	?	Άγιος Γεράσιμος	X			X		X						X	
175	?	Άκρα Σοφία	X					X							X
176	?	Κάτω Αλμυρή	X			X		X						X	
177	?	Γαλατάκι	X						X						X
178	?	Εβραιόνησος	X					X						X	
179	?	Στείρι	X					X						X	
180	?	Σοφικόν			X				X						X
181	?	Αγγελόκαστρον			X				X						X
182	?	Άγιος Βασίλειος			X				X						X
183	*Φλειούς*	Πολύφεγγκος		X					X						X
184	*Τιτάνη*	Μπόζικας		X					X						X
185	?	Μελίσσι	X			X		X						X	
186	*Πελλήνη*	Ζούγρα		X					X						X
187	*Φενεός*	Καλύβια			X				X						X
188	*Λύρκεια*	Μελίσσι	X			X									X
189	*Λέρνα*	Μύλοι	X			X		X						X	
190	*Τίρυνς*	Τίρυνθος	X			X									X
191	*Ναυπλία*	Ναύπλιο	X					X						X	
192	*Αλιεύς*	Πόρτο Χέλι	X					X						X	
193	?	Κάτω Επίδαυρος			X				X			X			X
194	*Μίδεια ?*	Κοντά στη θέση Δένδρα	X						X						X
195	?	Χωτούσα			X				X						X
196	?	Νεστάνη			X				X						X
197	*Γόρτυς*	Θέση κοντά στο Ελληνικό			X				X			X			X
198	*Παλλάντιον*	Μπερμπάτι – Προσύμνη			X				X			X			X
199	*Ασέα*	Ασέα			X				X			X			X
200	*Αθήναιον*	Αθήναιο, θέση Αλίκα			X				X			X			X
201	?	Καμάρα, Σκουρκοράχι			X	X									X
202	*Άστρον*	Παράλιο Άστρος, Αλωνάκι	X					X						X	
203	*Εύα*	Μ. Λουκούς, Εύα Δολιανών			X	X									X
204	*Πρασιαί*	Παραλία Λεωνιδίου	X			X		X						X	
205	*Πελλάνα*	Καλύβια Γεωργίτση		X		X					X				X
206	*Αμύκλαι*	Σλαβοχώρι		X		X		X			X				X
207	*Παλαιά - Πλειαί*	ΝΔ Απιδέα Λακωνίας	X			X					X				X
208	?	Μολάοι, θέση Χαλάσματα	X			X									X
209	?	Μονεμβασιά	X					X						X	
210	*(Επι)δήλιον*	Άγιος Φωκάς	X					X						X	
211	?	Ελαφόνησος	X					X						X	
212	*Αιγιαί*	Παλαιοχώρα Λίμνης	X			X					X				X
213	?	Κότρονας	X					X						X	
214	?	Κυπάρισσος	X					X						X	
215	*Μέσσα*	Ακρωτήριο Τηγάνι	X					X						X	
216	*Πύρριχος*	Πύρριχος - Κάβαλος			X	X			X						X
217	*Οίτυλος*	Οίτυλος	X			X			X						X
218	*Αβία*	Παλιόχωρα Αβίας	X					X						X	
219	*Έρανα*	Μαραθούπολη	X					X						X	
220	*Πρώτη*	Πρώτη	X					X						X	
221	?	Λογκιάς, Άγιος Ανδρέας	X						X		X				X
222	*Φειά*	Όρμος Αγ. Ανδρέα Ηλείας	X			X		X						X	
223	*Επιτάλιον*	Κοντά στο σημ. Επιτάλιο	X			X									X
224	*Λέπρεον*	Λέπρεον - Στροβίτσι		X		X									X
225	*Κλείτωρ*	Κλειτορία		X	X										X
226	*Ψωφίς*	Τριπόταμο			X	X									X
227	*Τριταία*	Αγία Μαρίνα Τριταίας			X	X									X
228	*Λεόντιον*	Λεόντιο			X	X									X
229	*Ρίον*	Ρίο	X			X		X						X	
230	*Δρέπανον*	Δρέπανο	X			X		X						X	
Σ=Α	**79**		**51**	**12**	**15**	**24**	**4**	**44**	**16**	**10**	**15**	**10**	**7**	**34**	**38**
Σ=Β+Γ		**151**	**87**	**26**	**39**	**60**	**9**	**66**	**37**	**7**	**22**	**17**	**7**	**52**	**93**
Σ=Α+Β+Γ		**230**	**138**	**38**	**54**	**84**	**13**	**110**	**53**	**17**	**37**	**27**	**14**	**86**	**131**

Πίνακας 4: Συγκεντρωτικός πίνακας χωροθέτησης οικισμών της *Επαρχίας Ελλάδος* στην ΠΒΠ κατά περιοχές και κατά οικιστική ιεραρχία. (Οι αριθμοί σε αγκύλες αναφέρονται στον αριθμό μητρώου κάθε οικισμού που αντιστοιχεί και στη χαρτογραφική χωροθέτησή του)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΝΔΟ-ΕΠΑΡΧΙΑΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΚΤΑΣΗ (τ.χλμ.)	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΠΒΠ*			ΜΕΣΗ ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΧΩΡΑ / ΟΙΚΙΣΜΟ
				ΠΟΛΕΙΣ	ΚΩΜΕΣ	ΧΩΡΙΑ	
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ 12.870	Ι ΑΙΤΩΛΙΑ	2.705	11	[8]	[173]	[145] - [119] - [121] -[137] - [124] - [91] - [108] - [112] – [127]	245
	ΙΙ ΦΩΚΙΣ	4.291	18	[4] – [9] - [10] - [2] - [5] - [11] - [6] - [12] - [13] - [14] - [15] - [16] - [25]		[95] - [123] - [130] - [117] - [128]	238
	ΙΙΙ ΛΟΚΡΙΣ	982	31	[3] – [7] - [17] - [18] - [22] - [24]	[110]	[113] - [136] - [126] - [100] - [146] - [92] - [109] - [111] - [142] - [147] - [107] - [101] - [84] - [93] - [102] - [87] - [85] - [125] - [103] - [120] - [90] - [94] - [140] - [129]	32
	IV ΒΟΙΩΤΙΑ	2.542	21	[21] - [23] - [26] - [27] - [31]	[98]	[118] - [89] - [114] - [135] - [83] – [104] – [116] - [138] - [144] – [141] –[105] – [122] – [88] – [96] – [131]	121
	V ΑΤΤΙΚΗ	1.703	7	[33]	[170]	[133] – [134] – [169] – [171] – [172]	243
	VI ΜΕΓΑΡΙΣ	647	3	[34] – [35] – [36]			216
ΕΥΒΟΙΑ 3.700	VII ΕΥΒΟΙΑ	3.700	17	[19] – [28] – [29] – [30]	[99]	[106] – [165] – [166] – [132] – [80] – [164] – [82] – [167] - [168] – [143] – [86] - [97]	218
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ 20.842	VIII ΚΟΡΙΝΘΙΑ	1.560	21	[1] - [44] – [45]		[149] – [150] – [151] - [152] - [174] - [175] - [176] - [177] - [178] - [179] - [180] - [181] - [182] - [183] - [184] - [185] - [186] - [187]	74
	IX ΑΡΓΟΛΙΣ	2.307	13	[48] – [49] – [50] – [51] – [52]		[160] - [188] - [189] - [190] - [191] - [192] - [193] - [194]	177
	X ΑΡΚΑΔΙΑ	4.248	15	[53] – [54] – [55]	[153] – [159]	[195] - [196] - [197] - [198] - [199] - [200] - [201] - [202] - [203] - [204]	283
	XI ΛΑΚΩΝΙΑ	3.728	20	[56] – [57] – [58] – [59] – [60]	[154] - [155]	[205] - [206] - [207] - [208] - [209] - [210] - [211] - [212] - [213] - [214] - [215] - [216] - [217]	186
	XII ΜΕΣΣΗΝΙΑ	2.889	11	[61] - [62] – [63] – [64] – [65] – [66]		[163] - [218] - [219] - [220] - [221]	264
	XIII ΗΛΙΣ	2.746	8	[67]	[158]	[156] - [157] – [161] - [222] - [223] - [224]	342
	XIV ΑΧΑΪΑ	3.364	10	[46] – [47] - [68] – [69]		[162] - [225] - [226] - [227] - [228] - [229] - [230]	336
ΥΠΟΛΟΙΠΟ (ΝΗΣΟΙ) 3.122	*Κεφαλληνία*	750	2	[70] – [71]			375
	Ζάκυνθος	405	2	[72]		[81]	202
	Αίγινα	85	1	[37]			85
	Σαλαμίς	95	1	[43]			95
	Πιτυούσα	22,5	1	[38]			22,5
	Κέα	131	1	[39]			131
	Κύθνος	99	1	[40]			99
	Σέριφος	75	1	[139]			75
	Κύθηρα	280	1	[73]			280
	Σκύρος	210	2	[42]		[115]	210
	Μύκονος	85	1	[74]			85
	Κίμωλος	37	1	[76]			37
	Λήμνος	477	1	[78]			477
	Ίμβρος	280	1	[79]			280
	Σύρος	84	1	[148]			84
	Δήλος	3,5	1	[41]			3,5
	Στροφάδες	3	1	[75]			3
ΣΥΝΟΛΟ		**40.534**	**230**	**79**	**10**	**141**	

SUMMARY

Dimitris P. Drakoulis

CITIES, TOWNS AND VILLAGES IN THE *HELLAS* PROVINCE DURING THE EARLY BYZANTINE PERIOD (4th - 6th C. AD)

The aim of this paper is to study the regional organization of settlements in the *Hellas* province during the early Byzantine period (EBP - 4th-6th century AD). Three historical cross sections have been attempted in order to clarify the administrative transformations of the region: a) in the 4th century (source: *Laterculus Veronensis*), b) in the 5th century (source: *Notitia Dignitatum*) and c) in the 6th century (source: the *Synekdemos* of Hierocles). A cartographic representation of the historical topography was created in order to describe and clarify the regional context. An accompanying database was also constructed in order to classify the settlements according to historical and geographical criteria. The first set of criteria is related to parameters and variables such as the date of foundation, continuous presence in five distinct historical periods, ancient and modern place names. The second set is related to the location of the settlement and uses parameters and variables such as geomorphology, water elements, communication networks and presence of a nodal point or port. An investigation of the archaeological findings of the various settlements has also been conducted in order to present the material remains of the EBP. The final object of the paper is the enrichment of historical geographic knowledge regarding the settlements network of the province and the correlation of this information with communication networks and cultural exchanges.